

Istorică, veria

ULFILA^{4 Proponi}

VIAȚA ȘI DOCTRINA LUI

SAU

NAZAREA CREȘTINISMULUI ÎN DACIA TRAIANĂ ȘI AURELIANĂ

ÎN SECULUL AL IV

DE

CONSTANTIN ERBICEANU

PROFESOR.

(Reprodusă din revista Biserica Ortodoxă Română).

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA CARTILOR BISERICEȘTI
1898.

Inu.A.34.294

ULFILA

VIATĂ ȘI DOCTRINA LUI

SAU

STAREA CREȘTINISMULUI ÎN DACIA TRAIANĂ ȘI AURELIANĂ

ÎN SECULUL AL IV

DE

249950

CONSTANTIN ERBICEANU

PROFESOR.

(Reprodusă din revista Biserica Ortodoxă Română).

DONAȚIUNE

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA CARȚILOR BISERICEȘTI
1898.

B.C.U.
Col...
Inventar
58514 VARIA
57382

rc 189/02

57382

1956

B.C.U. Bucuresti

C57382

CĂTRE CITITORI!

În scrierea de față cercetez vechimea creștinismului în Daciile Traiană și Aureliană. Se dovedește că până în secolul al IV era deja răspândit creștinismul în ambele Daci și în jurul Mărei Negre, că avea o Ierarhie regulată, că a existat și o erezie pericolosă, a Audienilor, că sediul principal al Ierarhiei era în Scyția minor-Dobrogea, la Tomi, Constanța de astă-dîi. Până la finea secolului al III nu se aședară încă în stânga Dunărei nici popoarele Slave, nici cele Hunice în jurul țărei noastre, Dacia Traiană. Abia cu începutul secolului al IV năvălesc în Dacia Traiană Goți, cu tôte ramurile lor, unde se și creștinără atât prin populația locală, cât și prin sclavii din Frigia și Capadoccia pe care îi luase din Asia Goți în invaziunea lor în acele părți. Persóna care a conlucrat mai mult la creștinarea Goților pe pămîntul Daciei Traiane este Ulfila, capadocian de origină, și care cu dreptul se poate numi apostolul ginteи Gotice. Din cauă că o parte dintre Goți promise creștinismul, o altă ramură a lor, mai numerosă, ridică persecuție asupra creștinilor din Dacia Traiană. Atunci Ulfila cu o parte din populația Daciei Traiane trece peste Dunăre în pămîntul Romanilor și se așadă sub poloile Munților Balcani, spre a scăpa viața creștinilor, al căror pastor și episcop era el. Curând alte

certe și răsbóe ivite între Fritigern și Atanarii provocără nouă persecuție și mai cumplită asupra creștinilor, când are loc o a doua emigrare peste Dunăre, și în care mulți creștini au primit cununa martirică. În fine a treia emigrare a avut loc, când conducătorii gintei gotice au făcut cauză comună contra Imperatorului Romanilor Valente. Cu acăstă ocazie iarăși creștinii sufer nouă prigoniri și martirizări.

Scopul meu, făcând aceste cercetări, a fost că să dovedesc pe deplin că noi, vechii locuitori ai Daciei Traiane, nu suntem de eri de a-l-altă eri creștinii, că îndată după epoca apostolică a fost semenate ideile creștine pe malurile Dunărei că în fine pela jumătatea secolului al II era bine cunoscut creștinismul, că în secolul al IV creștinii din Dacia Traiană suferiră persecuții cumplite din partea Goților, când un număr foarte mare dintre creștini primesc cununa martirică. O dată constatat acest fapt, nu mai au cuvînt nici Slavii, nici Unguri, nici Sérbi sau Bulgarii, să mai susțină fără dovezi că noi am fi fost creștini prin Ciril și Metodie, adică o dată cu ei, ba unii dic încă, că am fi primit creștinismul prin ei și dela ei. Nu erau aceștia încă nici veniți pe aceste locuri în curgerea întrăgă a secolului al IV. Lista de numele martirilor ce o dau, mai probază că marea majoritate a acestor ce au suferit martiriul, erau de gâtă Româna.

Alăturez și o schiță de hartă a creștinismului din Daci, după datele pozitive din Istoricii Bisericești.

Rog pe cititor să insiste cu deosebire asupra concluziunei mele din acest studiu, în care se prezintă rezultatele la care m'a condus în mod obiectiv datele istorice.

C. ERBICEANU.

ULFILA

VIAȚA ȘI DOCTRINA SA.

INTRODUCERE.

După o tradiție universală admisă în Biserică, întâile încercări de a converti la învățatura creștină popoarele barbare sunt contemporane cu primele răspândirile ale creștinismului în imperiul Roman. Apostolul, credincioșii ordinului învățătorului lor, se împrăștiară prin toate națiunile pentru a le vesti ori predica noua Religiune. Dar succesele lor la barbari au fost cu totul deosebite de acele de la popoarele civilisate. Pe când în lumea Romană creștinismul s'a stabilit solid, în lumea barbară n'a prins rădăcină puternice de cât mai târziu. Această întârziere în propagarea creștinismului se explică prin faptul, că predicatorii în lumea barbară erau cu mult mai puțini și n'aveau în tot-d'auna urmări spre a le continua lucrarea începută de ei. Apoi, lipsa de relații regulate între barbari și Romani, persecuțiile care ruina creștinismul născând, necesitatea de a răspândi și termina învingerea creștină chiar în imperiul Roman, toate aceste cause au făcut ca lung timp să fie uitate națiunile barbare, și se lăsără acțiunea predicei de peste hotarele romane la încercări isolate și prin urmare adese nefructifere. Persecuțiile însă și edictele de prescripții au nevoie adese pe creștinii din imperiu să caute un azil, lănațiunile megieșe barbare, care le oferiră cu umanitate ospitalitatea. Mulți din acești fugari se aşedară stabil în acele localități. De atunci popoarele din aceste locuri se pusă în relații cu provinciile Imperiului prin creștinii, ca Etiopianii și mai ales Goții de rasă germană. Aceștia începură a forma mari confederații pe malurile Rinului și ale Dună-

reł. Istoria ne vorbesce de Franci, Germani și Goți. Din aceste trei confederații, aceea a Goțiilor din țările Daciei Traiane a fost cea întâia ce a primit creștinismul. După totă probabilitatea, rasa Gotică sosind din Orient în Occident, s'a deosebit în două triburi: Unul se îndreptă spre Nord și a ocupat o parte din Scandinavia și litoralele mării Baltice, până la Vistula; iar cel-lalt, s'a așezat spre marginile Dunării, în țara numită *Goția și Scitia mică*, care-i Dacia Traiană și Dobrogea de astă-dăi. Acești noui locuitori ai țărmurilor Dunărei s'aū perdit cu totul caracterul lor Germanic prin raportul lor cu locuitorii Daciei Traiane, coloniștii lui Traian, și cu Scitii, pentru că Goți primiră obiceiurile și moravurile poporului în mijlocul căruia venise și se stabilise; de aceea cea mai mare parte dintre istoricii Greci și Romani nu vădură în totă populația de cât una și aceeași rasă în multimea mixtă așezață pe țărmurile Occidentale și Septentrionale ale Pontului-Euxin, și malul stâng al Dunării și s'aū numit toți cu numirea comună de Goți. Elementul naivălitor, fiind în majoritate, aū dat și localității numele lor. În urmă triburile Gotice stabilite la Nord se pogorîră de asemenea spre miază-di și împinseră pe frații lor pe țărmurile Dunării. În urma acestei mari mișcări a neamului Gotic, țărmurile Mării Negre erau ocupate de la gurile Dunării și până la cele ale Donului (Tanais) de rasa Germană. Póte că de la acesta epocă încă Goți cari se stabiliră pe țărmurile Dniproului, s'aū divisați în Vizigoți și Ostrogoți, după pozițunea lor la vest sau nord a acestui fluviu. O altă rasă Gotică, venită în urmă este cea a Gepizilor. Stabilită definitiv pe la finele secolului al II-lea pe marginile Dunării. Goți se puseră curînd în relațuni cu vecinii din imperiu, cari erau în general creștini mai ales în drepta Dunării, unde erau orașe creștine și populație creștină. Mai mult, creștini din imperiu, persecuati de Imperatorii se refugiau la barbari, unde ei puteau în libertate a-și profesa credințele lor religiose. Aceștia înrîureau de asemenea, adese chiar fără voința din partea lor, asupra traiului barbarilor. Apoi invaziunile ce Vizigoți făceaū peste Dunăre aū adăugit simînt numărul creștinilor din Dacia Traiană și Scitia mică. Acesta s'a întâmplat mai cu seamă sub imperatorii Valerian și Galien, când Vizigoți aū făcut numerouse invaziuni, ei străbătură până în Bitinia, cutreerară Asia mică, devastără bogatele

provincii, ale Frigiei, Galatiei și Capadociei, robiră forte multe familii, în mare parte creștini, din patria lor și-i aduse în Dacia Traiană și în Scitia. Acești creștini captivi printre care erau și preoți, au exercitat o mare influență asupra spiritelor Vizigoților. Aceștia, sclavi creștini, îngrijau de bolnavii lor, de casele lor și puneau în practică, prin o viață curată și nepărată, divinele precepte ale Mântuitorului. Acesta predica prin fapte, preludiul predicei dogmative, apoi viața lor curată, purtarea lor plină de fapte bune, blândețea caracterului lor atrase pe barbari la dorința de a se creștina. Vizigoții se simțiră naturalmente atrași de către sclavii lor creștini, prin serviciile dîlnice ce aceia primneau, prin purtarea lor model, prin sfintenia uimitoare a credinței lor. El voiau, ne spune Sfântul Vasilie, a poseda secretul acestei influențe misteriose: atunci li s-a făcut cunoscut *Dumnezeul necunoscut*, care le inspira creștinilor töte aceste fapte, obiect al admirației lor naive. Goții dădeau prin religiunea lor națională un cult forțelor neînțelese ale naturii, ei se deprinseră cu usurință a crede și a venera pe un Dumnezeu, care le arată puterea sa prin energia harurilor servitorilor săi. Si crezură, adauge Sozomen, că și vor câștiga pe acest Dumnezeu favorabil, dacă ar imita pe omeni ce-l recunoscă superior și dacă ar încerca pe acest Dumnezeu mai puternic de cât altii. Deçi el rugări pe creștini de a-i înveța aceea ce el trebuea să facă, și curind o mare parte din ei primiră botezul și intrară în Biserică. Astfel se formără o creștinătate barbară la nordul Dunărei¹⁾.

Acesta convertire subită, ce este un contrast evident față de rezistența păgânilor romani, se explică prin caracterul general a rasei Germanice. Există de fapt la acești barbari un spirit forte serios, care se revolta la vederea licenței Romanilor, mai mult, rasa Germanică desprețuia Statul, care tiranisa individele, ea favoriza spiritul de independență și prin urmare asociația liberă, ea scia de altfel a respecta familia care avea la barbari o basă aproape creștină. Acesta nu însemnă că rasa Gotică era deja civilisată. De parte de acesta: ea era barbară, pentru că nu cunoștea încă nici artele, nici agricultura. Cât despre cestiunile re-

¹⁾ Revillout de L'arianisme des peuples Germanique. pag. 18.

ligiose, ele ocupaă puțin loc la Germani: Credința lor în nemurirea sufletului și răsplata în o viață viitoră erau, este adevărat, forțe vii și forțe hotărîte. Dar formele rare ale cultului lor se cufunda cu cele ale politicei; ei n'aveau nici edificii religiose, nici preoți, nici simbole exterioare. Acăstă lipsă de forme sensibile nu probă lipsa la ei a unei facultăți religiose, existau din contră aspirații religiose forțe înaintate la acești barbari. Sufletul lor simplu, se dice, străvede divinul și ce este de respectat întru atâtă, întru cât este posibil, fără să se servescă de forme pentru a-l exprima. În fine trebuie să adăugim că mitologia lor n'avea acel caracter licențios al păgânismului. Ea ascundea amintirea unei căderi a umanității și speranța de o restaurare. Există dar puncte de contact prin care creștinismul putea să se apropie, și aceste sunt acele puncte de asemenea între caracterul barbarilor și creștinism, care explică ușurința prin care aceste popore s'au convertit. Cu toate acestea nu ar trebui să credem că acești barbari ar fi îmbrătașat creștinismul de odată. Numai cu curgerea secolilor noua religiune triumfă asupra tuturor dificultăților ce i se împrotivează mersului ei. Această încet progres al creștinismului la Germani este datorită în parte chipului după care ei au fost căstigați de Evangeliu, și în parte însăși creștinismului ce le-au fost predicat. Popoarele Germane, în adevăr, au fost convertite prin diferite chipuri; pe când unii prin contactul cu creștinii din imperiu și prin predicile misionarilor, s'au învețat a cunoaște bine-facerile Evangeliului, alții din nenorocire au fost convertiți prin violență ori silă, ca în epoca lui Carol cel Mare, ba încă și prin interes, atunci când șefii lor, pentru a-și asigura dominația lor asupra popoarelor învinse, au îmbrătașat creștinismul împreună cu supușii lor. Dar pe de altă parte progresul încet al creștinismului la Germani se explică de asemenea și prin natura însăși a creștinismului ce li s'au adus; acesta au fost în adevăr catolicismul roman cu dogmele și ierarhia sa, pe care misionarii li l'au adus; și curind limba națională, ca și aiurea au fost alungată din cult și înlocuită prin cea latină.

Cu toate acestea în epoca lui Constantin, creștinismul își găsise deja loc în inimele Goților și transformară moravurile lor barbare. Sf. Atanasie zugrăvescă ca un adevărat apologist triumful creștinismului asupra păgânismului; el de-

monstră cum Goții s'aștă convins de adevărul creștin și raportă că el deja aștă renunțat la moravurile lor barbare, că el nu încină mai mult Dumnezei păgânii; ci numai pe un singur Dumnezeu care li s'a descoperit prin Christos; el adaugă că aceste popore așa de pasionate altă dată pentru răsboi sunt acum animate de sentimentele cele mai pacifice. Istoricii Bisericescă povestesc că chiar în epoca Marelui Constantin, Goții aveau deja organizația lor bisericescă, episcopii lor, preoții lor, diaconi lor, călugării lor, etc. Pentru aceea Socrat raportă că la Consiliul din Niceea la 325, exista deja un episcop got, Teofil, care a subscris chiar simbolul celebru de la Niceea. Teofil, căruia se pare că-l revine gloria d'ă fi lucrat între cei întâi la convertirea națiunilor Gotice, merită deci, precum și lucrătorii obscuri carii aștă lucrat cu el, laudele posterității. Dar convertirea definitivă a acestor națiuni trebuia a fi lucrarea unuia alt om, care prin fermitatea convingerilor sale creștine, prin sciință sa profundă, și prin amorul său ardent pentru poporul său a fost la înălțimea acestei îndatoriri atât de nobile și atât de dificile. Acest adevărat apostol al Goților, după cum posteritatea la numit cu dreptate, a fost Ulfila, a căruia viață și învățătură fac subiectul acestui studiu.

Fiind că studiul ce am întreprins, are de scop a dovedi pe deplin existența neîndoloșă a creștinismului în Dacia trăiană, mai cu sămă; de aceea m'am hotărît a da publicitatea, în întregimea lor, textele scriitorilor bisericescă și ale sf. Părinți în original, alăturându-le și traducerile în Românesce. Acesta am făcut-o, pe de o parte, pentru ca să pun la îndemâna tuturor cunoșința acestor texte, prin cără se probă suficient existența creștinismului în Dacia trăiană; iar pe de altă parte, pentru că în cursul acestui studiu am a reveni neîncetat asupra vieții și doctrinei lui Ulfila. Apoi, sperăm că prin doveziile ce vom aduce, vom ridica pentru tot-d'au naștere armelor din mâna vrăjmașilor națiunii noastre, cării pretind, fără să potă dovedi, că noi am fi de curând pe aceste locuri, și că ne-am fi creștinat o dată cu rasa slavă, ce a năvălit în peninsula Balcanică, adică odată cu Sârbii și Bulgarii.

Iată aceste dovezi, așa cum sunt conservate în istoricii bisericescă și în sf. Părinți:

1. Photii epitome Philostorgii cart. II. §. 5, pag. 470.
ediția din 1679. Maguntia.

“Οτι Ουρφίλαν φησὶ κατὰ τούτους τοὺς χρόνους ἐκ τῶν πέραν
Ιστρου Σκυθῶν, οὓς οἱ μὲν πάλαι Γέτας, οἱ δὲ νῦν Γότθους κα-
λοῦσι, πολὺν εἰς Ῥωμαίων διαβιβάσαι λαὸν, διὶ εὐσέβειαν ἐκ τῶν
οἰκείων ήθῶν ἐλαθέντας χριστιανίσαι δὲ τὸ ἔθνος τρόπω τοιῷδε.
βασιλεύοντος Οὐλφεριανοῦ καὶ Γαλλιηνοῦ, μοῖρα Σκυθῶν βαρεῖα
τῶν πέραν τοῦ Ιστρου διέβησαν εἰς τὴν Ῥωμαίων, καὶ πολλήν
μὲν κατέδραμον τῇς Εὐρώπῃς διαβάντες δὲ καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν, τὴν
τε Γαλατίαν, καὶ τὴν Καππαδοκίαν ἐπῆλθον, καὶ πολλοὺς Ἐλαβον
αἰχμαλώτους, ἄλλους τε καὶ τῶν κατειλιγμένων τῷ κλήρῳ· καὶ
μετὰ πολλῆς λείας ἀπεκομισθησαν οἰκαδε. ὁ δὲ αἰχμαλώτος καὶ
εὐσεβῆς δμιλος συναστραφέντες τοῖς θαρβάροις, οὐκ ὀλίγους τε
αὐτῶν εἰς τὸ εὐσεβὲς μετεποίησαν, καὶ τὰ χριστικῶν φρονεῖν ἀντὶ
τῆς Ἐλληνίδος δόξης παρεσκεύασαν. ταύτης τῆς αἰχμαλωσίας γε-
γόνεσαν καὶ οἱ Ουρφίλα πρόγονοι, Καππαδόκαι μὲν γένος, πόλεως
δὲ πλησίον Πχρνασσοῦ, ἐκ κώμης δὲ Σαδαγολθινὰ καλουμένης. ὁ
τοίνυν Ούρφιλας οὗτος καθηγήσατο τῆς ἑξόδου τῶν εὐσεβῶν, ἐπίσ-
κοπος αὐτῶν πρῶτος καταστάς· κατέστη δὲ ὡδε. παρὰ τοῦ τὴν
ἀρχὴν ἀγοντος τοῦ ἔθνους ἐπὶ τῶν Κωνσταντίνου χρόνων εἰς πρε-
βείαν σὺν ἄλλοις ἀποσταλεῖς—καὶ γὰρ καὶ τὰ τῆς βάρβαρα ἔθνη
ὑπεκέλιτο τῷ θασιλεῖ—ὑπὸ Εὔσεβίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἐπισκόπων
χειροτονεῖται τῶν ἐν τῇ Γετικῇ χριστικνιζόντων. καὶ τὰ τε ἄλλα
αὐτῶν ἐπεμελεῖτο, καὶ γραμμάτων αὐτοῖς οἰκείων εὔρετῆς καταστάς,
μετέφρασεν εἰς τὴν αὐτῶν φωνὴν τὰς γραφὰς ἀπάστας, πλὴν γε δὲ
τῶν βασιλειῶν, ἀτε τῶν μὲν πολέμων ιστορίαν ἔχοντων, τοῦδε
ἔθνους ὅντος φιλοπολέμου, καὶ δεομένου μᾶλλον χαλινοῦ τῆς ἐπὶ
τὰς μάχας δρμῆς, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ πρὸς ταῦτα πυροδύνοντος· ὅπερ
Ισχὺν ἔχει ταῦτα ποιεῖν, σεβόμενος τοὺς μάλιστα νομιζόμενα, καὶ
πρὸς τὴν τοῦ Θείου Θεραπείαν τοὺς πειθομένους καταχρυθμίζοντα.
ἴδρυσατο δ' ὁ βασιλεὺς τὸν αὐτόμολον τοῦτον λαὸν περὶ τὰ τῆς
Μυσίας χωρία, ὡς ἐκάστω φιλον ἦν. Καὶ τὸν Οὐλφίλαν διὰ πλείσ-
της ἥγε τιμῆς, ὡς καὶ πολλάκις ὁ ἐφ' ἡμῶν Μωσῆς λέγειν περὶ

Autorii Greci ce au tratat despre Ulfila.

Photii epitome Philostorgii.

Spun că Ulfila în acele timpuri, dintre Scitii de peste Istru (Dunărea), pe carei cei vechi îl numeați Geți, iar cești de acum Goți, a transportat popor mult în pământul Romanilor, alungat din cause religiose din propriile lor locuințe. Să creștinat poporul cu chipul acesta: Pe când împărăția Valerian și Galien o parte mare a Sciților celor de dincolo de Dunăre a trecut în pământul Romanilor și mulțimea a năvălit asupra Europei (Peninsula Balcanică). Trecând și în Asia și în Galatia au ajuns și în Capadoccia și au luat mulți sclavi și pe alții și dintre cei enumerați în cler. Și după mult jaf s'așteptă întors acasă. Apoi mulțimea sclavă și religiosă (creștină) conviețuind cu barbari nu puțini dintre ei să-așteptă să fie convertiti la religiositate și să-așteptă să fie pregătiți a cugeta cele ale creștinilor în locul părerei Elenice. A acestei sclaviri au fost și strămoși lui Ulfila, Capadocien de neam, în apropiere de orașul Parnas, din satul numit Sadagolthina. Deçi acest Ulfila a condus trecerea creștinilor, fiind cel întâi Episcop al lor. A fost așezat (episcop) astfel. De cel ce ducea guvernarea poporului a fost trimis împreună cu alții în o misiune (ambasadă) pe timpurile lui Constantin, — căci și popoarele barbare de acolo se supuneau Împăratului — când, de către Eusebiu și de către cel împreună cu el Episcop se hirotonise creștinilor din Getica. Se îngrijia și de alte de ale lor și s-a făcut inventatorul literelor lor proprii, și a tradus în limba lor toate scripturile, afară de cele ale Împăraților, pentru că coprindea istoria răzbătoarelor, pe când poporul fiind iubitor de război avea trebuință mai ales de zăbală de la pornirea spre răzbătoare, și nu de a fi escitat spre aceste. Ceea ce are putere de a face acestea și socotindu-se mai ales respectate și îndreptând pe cei supuși spre servirea lui Dumnezeu. A așezat Împăratul pe acest popor transfug

αύτοῦ. λίαν δὲ σύτος τὸν ἀνδρὸν θειάζει, καὶ τῆς αἰρετικῆς αύτοῦ δόξης ἔραστὴν αὐτὸν τε καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἀναγράφει.

2. Socratis Ist. E. Cap. IV, §. 33, 34.

Οἱ πέραν τοῦ Ἰστρου βάρβαροι οἱ καλούμενοι Γότθοι, ἐμφύλιον πρὸς ἔαυτοὺς κινήσαντες πόλεμον, εἰς δύο μέρη ἐτμήθησαν· ὃν τοῦ ἑνὸς ἡγεῖτο Φριτιγέρνης, τοῦ δὲ ἕτερου Ἀθανάριχος ἐπικρατεστέρου δὲ τοῦ Ἀθαναρίχου φανέντος, Φριτιγέρνης προσφεύγει Τρωμαίοις, καὶ τὴν αὐτῶν κατὰ τοῦ ἀντιπάλου ἐπεκαλεῖτο βοήθειαν. γνωρίζεται ταῦτα τῷ βασιλεῖ Οὐάλεντι. καὶ κελεύει τοὺς ἐνιδρυμένους κατὰ τὴν Θράκην στρατιώτας, βοηθεῖν τοῖς βαρβάροις κατὰ βαρβάρων στρατεύουσι· καὶ ποιοῦνται νίκην κατὰ Ἀθαναρίχου πέραν τοῦ Ἰστρου, τοὺς πολεμίους εἰς φυγὴν τρέψαντες. αὕτη πρόφασις γέγονε τοῦ χριστιανούς γενέσθαι τῶν βαρβάρων πολλούς· ὁ γάρ Φριτιγέρνης χάριν ἀποδιδούς ὃν εὐεργετεῖτο, τὴν θρησκείαν τοῦ βασιγέως ἡσπάζετο, καὶ τοὺς ὑφ' ἔκυτῷ τοῦτο ποιεῖν προετρέπετο· διὸ καὶ μέχρι νῦν πλείους οἱ Γότθοι τῆς Ἀρειανῆς θρησκείας ὄντες τυγχάνουσι, τότε διὰ τὸν βασιλέα ταύτη προθέμενοι. τότε δὲ καὶ Οὐλφίλας ὁ τῶν Γότθων ἐπίσκοπος γράμματα ἐφεῦρε Γότθικά· καὶ τὰς θείας γραφὰς εἰς τὴν Γότθων μεταβαλών, τοὺς βαρβάρους μανθάνειν τὰ θεῖα λόγια παρεσκεύασεν. ἐπειδὴ δὲ Οὐλφίλας οὐ μόνον τοὺς ὑπὸ Φριτιγέρνην, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπὸ Ἀθανάριχον ταττομένους βαρβάρους τὸν χριστιανισμὸν ἔξεδίδασκεν, ὁ Ἀθανάριχος ὡς παραχαραττομένης τῆς πατρώου θρησκείας, πολλοὺς τῶν χριστιανιζόντων τιμωρίας ὑπέβαλλεν, ὥστε γενέσθαι μάρτυρας τηνικάύτα βαρβάρους ἀρειανίζοντας. ἀλλὰ Ἀρειος μὲν πρὸς τὴν Σαβελλίου τοῦ Λίβυος δόξαν ἀπαντῆσαι μη δυνηθεὶς τῆς δρθῆς ἔξεπεσε πίστεως, πρόσφατον Θεὸν τὸν μίδον τοῦ Θεοῦ δογματίσας· οἱ δὲ βαρβάροι, ἀπλότητι τὸν χριστιανισμὸν δεξάμενοι, ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως τῆς ἐνταῦθα ζωῆς κατεφρόγυησαν· ταῦτα μὲν περὶ τῶν χριστικνιζόντων.

în jurul localităților Mesieī, precum a voit fie-care. Și pe Ulfila îl avea în cea mai mare cinste, cum și adese se vorbea despre el, ca la noi despre Moisi. Acest popor îndumnează forte pe acest bărbat și l descrie pe el și pe poporul de sub el ca ardent de virtute și de gloria sa.

Socrat cartea V. Cap. IV. §. 33. 34.

33. Barbarii de peste Dunăre, numiți Goți pornind războiu lăuntric între ei, s-au taia în două părți. Dintre cări pe una o conducea (guverna) Fritigern, iar pe alta Athanarich. Arătându-se Athanarich mai puternic, Fritigern se refugiază la Romani și cere ajutorul lor în contra vrăjmașului. Se face cunoscut acesta împăratului Valente și ordonă armatei aședate în Tracia să ajute pe barbari făcând expediție asupra barbarilor. Și câștigă biruința asupra lui Athanarich peste Dunăre, punând pe fugă pe războitor. Acesta a fost motiv ca să se facă mulți dintre barbari creștini. Căci Fritigern recunoscător de căte bine-faceri a primit, a îmbrățișat religia împăratului, și pe cei de sub el îi-a îndemnat să facă acela. De aceea și până acum Goții existenți sunt de religia ariană, preferând pe acela atunci pentru împăratul. Atunci și Ulfila episcopul Goților a inventat literile Gotice, și traducând Dumnezeescile scripturi în limba Gotică, a pregătit pe barbari ca să învețe dumnezeescile cuvinte. Dar fiind că Ulfila nu numai pe cei de sub Fritigern; ci și pe barbarii supuși sub Athanarich îi învăța creștinismul, Athanarich fiind că se călca (distrusă) religia națională, a supus pre mulți dintre cei ce profesau creștinismul la schinguiri, în cât s-au făcut martiri atunci barbari ce profesau arianismul. Dar Arie neputând să răspundă la socotința lui Sabelie Libeul a căzut din drepta credință, dogmatizând pe fiul lui Dumnezeu, Dumnezeu nou (próspăt). Iar barbarii primind cu simplicitate creștinismul au desprețuit viața de aicea pentru credința cea în Christos. Acestea despre cei ce s-au creștinat.

34. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ οἱ βάρβαροι φιλίαν πρὸς ἀλλήλους σπει-
σάμενοι, αὐθὶς ὑφ' ἔτέρων βαρβάρων γειτνιαζόντων αὐτοῖς τῶν
καλουμένων Οὔννων καταπολεμηθέντες, καὶ τῆς ἴδιας ἐξελαχθέντες
χώρας, εἰς τὴν Ῥωμαίων γὴν καταφεύγουσι, δουλεύειν τῷ βασιλεῖ
συντιθέμενοι, καὶ τοῦτο πράττειν, ὅπερ ἂν δὲ Ῥωμαίων προστάξειε
βασιλεύς. ταῦτα εἰς γνῶσιν ἥκει τοῦ Οὐδλεντος· καὶ μηδὲν προϊ-
δόμενος, κελεύει τοὺς ἵκετεύοντας σίκτου τυχεῖν, πρὸς ἐν τοῦτο μόνον
οἰκτίρμων γενόμενος. ἀφορίζει οὖν αὐτοῖς τὰ μέρη τῆς Θράκης,
εὐτυχεῖν τὰ μᾶλιστα ἐπὶ τούτῳ νομίσκος· ἐλογίζετο δὲ ὡς εἴη
ἔτοιμον καὶ εὐτρεπές κτησάμενος κατὰ πολεμίων στράτευμα· ἥλπιζε
γάρ βαρβάρους Ῥωμαίων φοβερώτερους ἔσεσθαι φύλακας. καὶ διὰ
τοῦτο ἥμελει τοῦ λοιποῦ, τοὺς Ῥωμαίων στρατιώτας αὐξῆσαι·
καὶ τοὺς μὲν ἥδη πάλαι στρατευμένους, καὶ κατὰ τοὺς πολέμους
γενναίως ἀγωνισαμένους ὑπερέώρα· τὸν δὲ συντελούμενον ἐκ τῶν
ἐπαρχιῶν κατὰ κώμας στρατιώτην ἐξηργύρισεν, διγδοήκοντα χρυσί-
νους ὑπέρ ἐκάστου στρατιώτου τοὺς συντελεστὰς ἀπαιτεῖσθαι κε-
λεύσας, οὐ πρότερον τὰς συντελείας κουφίσας αὐτοῖς. τοῦτο ἀρχὴ
γέγονε τοῦ δυστυχῆσαι τότε πρὸς ὀλίγον τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν.

3. Sozomeni Ist. E, Cap. VI, §. 37.

.... Γότθοι γάρ, οἱ δὴ πέρχν "Ιστρου ποταμοῦ τὸ πρὸν φύκουν, καὶ
τῶν ἀλλῶν βαρβάρων ἐκράτουν, ἐξελοθέντες παρὰ τῶν καλουμένων
Οὔννων, εἰς τοὺς Ῥωμαίων ὄρους ἐπεραιώθησαν. τοῦτο δὲ τὸ ἔθνος,
ὡς φασὶν, ἀγγωστὸν ἦν προτοῦ Θραξὶ τοῖς παρὰ τὸν "Ιστρὸν καὶ
Γότθοις αὐτοῖς ἐλανθανον δὲ προσοικοῦντες ἀλλήλοις, καθότι λίμνης
μεγίστης ἐν μέσῳ κειμένης, ἔκαστοι τέλος ἔηρᾶς φοντο εἶναι τὴν
κατ' αὐτοὺς οἰκουμένην· μετὰ τοῦτο δὲ θάλασσαν καὶ ὕδωρ ἀπέ-
ραντον. συμβάν δὲ βοῦν οἰστροπλῆγα διαδραμεῖν τὴν λίμνην, ἐπη-
χολούθησε βουκόλος· καὶ τὴν ἀντιπέραν γὴν θεασάμενος, ἤγγειλε
τοῖς δομοφύλοις. ἀλλοι δὲ λέγουσιν, ὡς Ἐλαφος διαφυγοῦσα, τισὶ
τῶν Οὔννων θηρῶσιν ἐπέδειξε τὴνδὲ τὴν δόδον, ἐξ ἐπιπολῆς καλυπ-
τομένην τοῖς ὕδασι· τοὺς δὲ τότε μὲν ὑποστρέψι, θαυμάσαντας

34. Nu după mult timp barbarii legând prietenie între ei, fiind atacați și de către alții barbari învecinați cu ei numiți Huni și alungați din propria lor țară se refugiară în pământul Romanilor, unindu-se de a servi Imperatului, și să facă aceea ce ar porunci împăratul Romanilor. Acestea le-au adus la cunoștință lui Valente și nimic prevedând, ordonă ca să afle milă cei cari o cer, făcându-se la una ca acesta milostiv. Deci le desemnă lor părțile Traciei, socotind că vor fi mulțumiți mai ales pentru acesta. Să gândit că ar fi oportun lucru și bine-venit câștigând armate contra vrăjmașilor. Căci speră că barbarii vor fi pădiori mai puternici de căt Romani, și de aceea a neglijat în urmă de a înmulți armatele Romanilor. Iar pe cei ce deja de demult îl aveau în armată și carii se luptaseră vitejesce asupra vrăjmașilor îi nesocotea. Plătea pe soldatul de la sate înrolat din provincii cu opt-decăi de aur ($\chiρυστίους$) pentru fie-care soldat, dispunând ca cei ce se înrolau să nu pretindă a li se plăti mai înainte contribuția lor. Acesta a fost atunci început de nenorocire a acelei de peste puțin a guvernului Romanilor.

Sozomen Ist. V. Cap. VI. §. 37.

...Căci Goții, carii mai înainte locuiau peste fluviul Dunărei și stăpâneaau și alții barbari alungați de către cei numiți Huni, au năvălit în confiniile țării Romanilor. Acest popor, cum spun, era necunoscut mai înainte Tracilor celor de la Dunărea și Goților însăși. Nu se cunoșceaau trăind între ei, pentru că era un lac mare situat în mijloc, și fiecare socotea sfîrșitul uscatului, ca al lumei după ei. După acea apoi, mare și apă fără sfîrșit. Întâmplându-se ca un boiu mușcat de strechie să trăcă lacul l'a urmări văcarul, și privind pământul, de acăstă parte, a vestit pe cei de un neam cu el. Iar alții dic, că o căprioră fugind a arătat unora din vânătorii Huni acăstă cale, ce era acoperită numai pe dea-

τὴν χώραν, ἀέρι μετριώτερον, καὶ γεωργίᾳ ἡμερον ἔχουσαν· καὶ τῷ κρατοῦντι τοῦ ἔθνους ἀγγεῖλαι ὃ ἐθέάσαντο· διὸ δὲ τὰ πρῶτα καταστῆναι εἰς πεῖραν τοῖς Γότθοις· μετὰ δὲ ταῦτα, πανσύδι ἐπιστρατεῦσαι, καὶ μάχῃ κρατῆσαι, καὶ πᾶσαν τὴν αὐτῶν γῆν κατασχεῖν· τοὺς δὲ διωκομένους, εἰς τὴν Ρωμαίων περαιωθῆναι· καὶ τὸν ποταμὸν διαβάντας, πρέσβεις πέμψαι πρὸς βασιλέα, συμμάχους τοῦ λοιποῦ ἔσεσθαι σφᾶς, ὑπισχνουμένους, καὶ δεομένους συγχωρεῖν αὐτοῖς ἥ βούλοιντο κατοικεῖν· ταῦτης δὲ τῆς πρεσβείας ἄρξαι Οὐλφίλαν, τὸν τοῦ ἔθνους ἐπίσκοπον· κατὰ γνώμην δὲ αὐτοῖς προχωρησάσις, ἐπιτραπῆναι ἀνὰ τὴν Θράκην οἰκεῖν· οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον πρὸς σφᾶς αὐτοὺς πταστόσαντας, δικῇ διαιρεθῆναι· ἡγεῖτο δὲ τῶν μὲν Ἀθανάριχος, τῶν δὲ Φριτιγέρνης· ἐπεὶ δὲ πρὸς ἀλλήλους ἐπολέμησαν, κακῶς πράξας ἐν τῇ μάχῃ Φριτιγέρνης, ἐδεῖτο Ρωμαίων βοηθεῖν αὐτῷ· τοῦ δὲ βασιλέως ἐπιτρέψαντος βοηθεῖν καὶ συμμαχεῖν αὐτῷ τοὺς ἐν Θράκῃ στρατιώτας, αὖθις συμβαλῶν ἐνίκησε, καὶ τοὺς ἀμφὶ Ἀθανάριχον εἰς φυγὴν ἔτρεψεν. ὥσπερ δὲ χάριν ἀποδίδοὺς Οὐλάλεντι, καὶ διὰ πάντων φίλος εἶναι πιστούμενος, ἔκοινώνησε τῆς αὐτοῦ Θρησκείας· καὶ τοὺς πειθομένους αὐτῷ βαρβάρους ἔπειθεν ὡδε φρονεῖν. οὐ τοῦτο δὲ μόνον οἷμαι αἴτιον γέγονεν, εἰσέτι νῦν πᾶν τὸ φῦλον προστεθῆναι τοῖς τὰ Ἀρείου δοξάζουσιν· ἀλλὰ γάρ καὶ Οὐλφίλας ὁ περ' αὐτοῖς τότε ἱερωμένος, τὰ μὲν πρῶτα οὐδὲν διεφέρετο πρὸς τὴν καθόλου ἐκκλησίαν· ἐπὶ δὲ τῆς Κωνσταντίου βασιλείας, ἀπερισκέπτως οἷμαι μετασχῶν τοῖς ἀμφὶ Εὐδόξιον καὶ Ἀκάχιον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου, διέμεινε κοινωνῶν τοῖς Ἱερεῦσι τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων· ὡς δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφίκετο, λέγεται διαλεχθέντων αὐτῷ περὶ τοῦ δόγματος τῶν προεστώτων τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως, καὶ τὴν πρεσβείαν αὐτῷ συμπράξειν· πρὸς βασιλέαν ὑποσχομένων, εἰ διοίως αὐτοῖς δοξάζοι, βιασθεῖς ὑπὸ τῆς χρείας, ἥ καὶ ἀλγθῶς νομίσας ἀμεινον οὕτω περὶ Θεοῦ φρονεῖν, τοῖς Ἀρείου κοινωνῆσαι, καὶ αὐτὸν καὶ τὸ πᾶν φῦλον ἀποτεμεῖν τῆς καθόλου· ἐκκλησίας. ὑπὸ διδασκάλῳ γάρ αὐτῷ παιδευθέντες οἱ Γότθοι τὰ πρὸς εὐσέβειαν, καὶ διὸ αὐτοῦ μετασχόντες πολιτείχες ἡμερωτέρας, πάντα ῥαδίως αὐτῷ ἐπείθοντο· πεπεισμένοι μηδὲν εἶναι φαῦλον τῶν πιγρῶν αὐτοῦ λεγομένων ἥ πρατομένων· ἀπαντάς δὲ συντελεῖν εἰς χρήσιμον τοῖς ζηλοῦσιν. οὐ μήν

supra cu ape. Iar cei ce s'așteptau întors atunci, admirând țara, cu un aer mai moderat și având o agricultură mai prosperă, a vestit stăpânitorului poporului ce așteptau. La început puțini s'așteptau între Goți pentru cercare; iar după aceea a năvălit cu toții și învingând cu război, au ocupat tot pământul lor. Iar cei alungați s'așteptau strămutat în pământul Romanilor; și trecând fluviul au trimis reprezentanți către împăratul ca să le fie de acum înainte aliat lor, făgăduind și rugându-se să le îngăduie să se așeze unde ar voi. Această reprezentare o conducea Ulfila, episcopul poporului. Reușind după voința lor, li s'așteptau permis să se stabilească în Tracia. Nu mult în urmă rezvrătindu-se între ei s'așteptau împărțit în două. Unora le era conducător Athanarich iar altora Fritigern. După ce s'așteptau luptat între ei, învins în război, Fritigern s'a rugat de Romani ca să-l ajute. Deci împăratul a îngăduit ca să-l ajute și să se alieze cu el armatele din Tracia, care îndată năvălind a învins și a pus pe fugă pe cei din jurul lui Athanarich. Ca recunoscător lui Valente, și ca să-l fie prieten credincios în tōate, a primit și religia lui. Iar pe supușii săi barbari l-așteptau învinși să creadă așa. Socoț că nu au fost numai acesta pricina, căci încă și acum tot neamul s'așteptau la părerile lui Arie; ci că și Ulfila cel sfintit atunci la ei, la început întru nimic nu se deosebea de la Biserica de obște. Iar pe timpul împăratului Constantie, neprecugetat socot a participat cu cei din jurul lui Eudoxie și Acacie la sinodul din Constantinopol, și a rămas comunicând cu preoții cei adunați în Niceea. Apoi când a ajuns în Constantinopol, se dice că discutând cu el capii eresului arian despre dogmă și făgăduindu-i de a-l ajuta în misiunea lui către Impărat, dacă ar crede asemenea lor, apoi ajutat la nevoie, sau și înadevăr socotind că este mai bine a cugeta astfel despre Dumnează, a comunica cu cei ai lui Arie, să se rupt și el și tot neamul de la Biserica obștească. Căci Goții învețați de Dascălul lor cele ale religiei și prin

ἀλλὰ καὶ πλείστην δέδωκε πεῖρον τῆς αὐτοῦ ἀρετῆς· μυρίους μὲν ὑπομείνας κινδύνους ὑπέρ τοῦ δόγματος, ἔτι τῶν εἰρημένων βαρ-
βάρων ἐλληνικῶς θρησκευόντων· πρῶτος δὲ γραμμάτων εὑρετής
αὐτοῖς ἐγένετο, καὶ εἰς τὴν οἰκεία φωνὴν μετέφρασε τὰς ιερὰς
βιβλίους· καθίστι μὲν οὖν ὡς ἐπίπλων οἱ παρὰ τὸν Ἰστρὸν βάθροις
τὰ Ἀρείου φρονοῦσι, πρόφασις ἡδε. κατ' ἐκείνου δὲ καιροῦ, πλήθιος
τῶν ὑπὸ Φριτιγέρνην διὰ Χριστὸν μαρτυροῦντες, ἀνηρέθησαν· ὁ
γάρ Ἀθανάριχος, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτῷ τεταγμένους Οὐλφίλα πείθον-
τος χριστιανίζειν ἀγανακτῶν. ὡς τῆς πατρώας θρησκείας καινο-
τονομένης, πολλοὺς πολλαῖς τιμωρίαις ὑπέβαλε· καὶ τοὺς μὲν
εἰς εὐθύνας ἀγαγάνων, παρδόησιασαμένους ἀνδρείας ὑπέρ τοῦ δόγματος·
τοὺς δὲ, μηδὲ λόγου μεταδοὺς, ἀνεῖλε. λέγεται γάρ ὡς τι ξόανον
ἔφ' ἀρμαμάξης ἐστῶν, οἵ γε τοῦτο ποιεῖν ὑπὸ Ἀθαναρίχου προσε-
τάχθησαν, καθ' ἐκάστην σκηνὴν περιάγοντες τῶν χριστιανίζειν κα-
ταγγελλομένων, ἐκέλευον τοῦτο προσκυνεῖν καὶ θύειν· τῶν δὲ πα-
ραιτουμένων σὺν αὐτοῖς ἀνθρώποις τὰς σκηνὰς ἐνεπίμπρων. περι-
πλανθέστερον δὲ τότε καὶ ἔτερον συμβῆναι πάθος ἐπιθόμην· ἀπειρηχότες
γάρ πολλοὶ τῇ βίᾳ τῶν θύειν ἀναγκαζόντων, ἀνδρες τε καὶ γυναικες,
ῶν αἱ μὲν παιδάρια ἐπήγοντο, αἱ δὲ ἀρτίτοκα βρέφη ὑπὸ τοὺς
μαζίους ἔτρεφον, ἐπὶ τὴν σκηνὴν τῆς ἐνθάδε ἐκκλησίας κατέφυγον·
προσαψάντων δὲ πῦρ τῶν Ἐλληνιστῶν, ἀπαντες διεφθάρησαν. οὐκ
εἰς μακρὰν δὲ οἱ Γότθοι πρὸς ἀλλήλους ὠμονόησαν· καὶ εἰς ἀπό-
νοιαν ἐπαρθέντες, τοὺς Θρῆκας ἐκακούργουν, καὶ τὰς αὐτῶν πόλεις
καὶ κώμας ἐδήσουν.

4. Theodoreti Ist. E. Cuv. IV, §. 37.

'Εγὼ δὲ προύργου νομίζω, διδάξαι τοὺς ἀγνοοῦντας, ὅπως οἱ
βάρβαροι τὴν Ἀρειανικὴν εἰσεδέξαντο νόσον. δτε τὸν Ἰστρὸν διεβάντες,
πρὸς τὸν Οὐάλεντα τὴν εἰρήνην ἐσπείσαντο τηνικαῦτα παρῶν Εὐ-

— 15 —

el participând la o viață mai blândă, în tōte s'aū supus lui cu ușurință. Credēnd că nimic nu este rēu din cele spuse ori făcute de el. Căci tōte contribuesc spre folos celor zeloși. A dat în adevăr și cea mai mare dovadă de virtute, suferind nenumărate primejdii pentru credință, pe când încă barbari amintiți țineaă religiunea Elenică. Le-a fost cel întâi inventator de litere și a tradus sfintele cărți în propria lor limbă. Deci întru cāt mai toți barbari de la Dunăre cugetă cele a lui Arie, motivul a fost acesta. In acel timp multime, din cei de sub Fritigern martirisindu-se pentru Christos, aū fost omorîți. Căci Athanarich și cei supuși lui indignându-se pe Ulfila cei convingea să se creștinescă, și că se inovéză religia națională, pe mulți la multe schingluri ă-a supus. Si pe unii aducêndu-i să dea socotelă, presentându-se cu bărbătie pentru credință, iar pe alții nișă cuvînt dând ă-a ucis. Căci se dice, că așeđend o statue pe o trăsură, li s'aū poruncit celor de sub Athanarich să facă acesta, vestindu-se celor ce erau creștini petrecênd ăilnic în cort a ordonat să o îñchine aceştia și să o tămâeze, iar pe cei ce se abstineaă le ardeaă corturile împreună cu ómeni din ele. Am audît că s'a întâmplat atunci și altă suferință mai șîșiitore încă. Căci mulți abstinându-se (improtivindu-se) la violența celor ce-i nevoiau a jertfi și bărbăti și femei, dintre cari unele femei purtându-și copii, altele alăptând la sânurile lor pe pruncii de curând născuți se refugeau în cortul templului de aicea. Atunci aprindênd foc Elinisatorii (idolatrii barbari) cu toții s'aū prăpădit. Nu mult după aceea s'aū unit Gotii între ei și ajungând la nebunie aū făcut rēu Tracilor, și jefuiau orașele și satele lor.

Teodoreti Ist. Cuv. IV, §. 37.

Eă cred că este folositor, ca să spun celor ce nu sciă, cum barbari și aū introdus bôla arianică. Când aū trecut Dunărea, și aū făcut pace cu Valente, atunci present fiind

δόξιος δὲ δύστων μηδεὶς, ὑπέθετο τῷ βασιλεῖ πεῖσαι αὐτῷ κοινωνῆσαι τοὺς Γότθους· πάλαι γὰρ τὰς Θεογνωσίας ἀκτίνας δεξάμενοι, τοῖς ἀποστολικοῖς ἐνετρέφοντο δόγμασι· βεβχιοτέραν γὰρ, ἔφη, τὸ κοινὸν τοῦ φρονήματος τὴν εἰρήνην ἐργάσεται. ταύτην ἐπιχινέσας τὴν γνώμην δὲ Οὐάλης, προύτεινε τοῖς ἔκεινων ἡγεμόσι τῶν δογμάτων τὴν συμφωνίαν, οἱ δὲ οὐκ ἀνέξεσθαι ἔλεγον τὴν πατρών καταλείψειν διδασκαλίαν. κατ' ἔκεινον δὲ τὸν χρόνον, Οὐλφίλας αὐτῶν ἐπίσκοπος ἦν, φράσας ἐπείθοντο, καὶ τοὺς ἔκεινου λόγους ἀκινήτους ὑπελάμβανον νόμους· τοῦτον καὶ λόγοις κατακλήσας Εὐδόξιος, καὶ χρήμασι δελεάσας, πείσαι παρεσκεύασε τοὺς βαρβάρους τὴν βασιλέως κοινωνίαν ἀσπάσασθαι· ἐπεισεὶ δὲ, φήσας ἐκ φιλοτιμίας γεγενῆσθαι τὴν ἔριν, δογμάτων δὲ μηδεμίαν εἶναι διαφοράν. οὐ δὴ ἔνεκκα μέχρι καὶ τῆμερον οἱ Γότθοι μείζονα μὲν τὸν Πατέρα λέγουσι τοῦ ‘Γιοῦ’ κτίσμα δὲ τὸν ‘Γιὸν’ εἰπεῖν οὐκ ἀνέχονται, καίτοι κοινωνοῦντες τοῖς λέγουσιν ἀλλ’ ὅμως οὐ παντάπασι τὴν πατρών διδασκαλίαν κατέλιπον· καὶ γὰρ Οὐλφίλας Εὐδόξιῳ καὶ Οὐάλεντι κοινωνῆσαι πείθων αὐτοὺς, οὐκ εἶναι δογμάτων ἔφη διαφοράν, ἀλλὰ ματαίαν ἔριν ἐργάσασθαι τὴν διάστασιν.

Ἐπιφανίου ἐπισκόπου Κωσταντείας τῆς Κύπρου. Parisiis 1622.
Vol. I, pag. 827.

Ὑπέστη δὲ καὶ ἔξωρίαν αὐτὸς ὁ γέρων Αὔδιος εἰς τὰ μέρη τῆς Σκυθίας, ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἔξωρισθείς, διὰ τὸ ἀφηνιάζειν λαούς καὶ ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων τῷ βασιλεῖ ἀνηνέχθη. Ἐπεῖ δὲ μάλιστα διατρίβων χρόνον ἐτῶν οὐκ ἔχω λέγειν, καὶ εἰς τὰ προσω βαίνων καὶ εἰς τὰ ἐσώτατα τῆς Γοτθίας, πολλοὺς τῶν Γότθων κατήχησεν, ἀρ' οὐπερ καὶ Μοναστήρια ἐν τῇ αὐτῇ Γοτθίᾳ ἐγένετο, καὶ πολιτεία καὶ παρθενία τε καὶ ἀσκησίς οὐχ ἡ τυχοῦσα. Ἐστι γὰρ τοῦτο τὸ τάγμα πολὺν ἐν ἀναστροφῇ θαυμαστῆ καὶ τὰ πάντα αὐτῶν ἐν τοῖς αὐτῶν Μοναστηρίοις καλῶς φέρεται, πολὺν τῶν φιλονικῶν τούτων τῆς τε παραλλαγῆς τοῦ Πάσχα, τῆς τε κατὰ τὸ ἴδιωτικὸν ἐγκειμένης τοῦ κατ' είκονα διμολογίας.

Eudoxiu cel cu părere urătă, s'a dus la împăratul ca să'l convingă să se alieze cu Goții. Căci de mult primise el scânteile cunoștinței de Dumnezeu și să nutreau cu dogmele apostolice. Pentru că, se dice că se face pace mai sigură cu obștească judecată. Valente lăudând acéstă socotință a propus conducătorilor acelora consonanța dogmelor, iar el aŭ respuns că nu primesc, pentru că li se strică religia națională. Pe timpul acela Ulfila era episcopul lor, pe care mai ales îl asculta și cuvintele aceluia le luau ca legi nestrămutate. Pe acesta Eudoxiu constrîngîndu'l și cu cuvinte și înșalându'l și cu bană, a preparat pe barbari să se supuie și să primescă unirea cu Împăratul; l'a convins însă dicend că certă s'a ivit din ambiție, nefiind nici o deosebire de dogme. De aceea în adevăr până și astăzi Goții numesc pe Tatăl mai mare de cât Fiul; nu sufăr să'l numescă pe Fiul creațură, de și participă cu cei ce dic; dar însă nu părăsesc cu totul învechitura părintescă; și dar Ulfila îi aŭ înduplecăt pe ei ca să se asocieze cu Eudoxiu și Valente, căci a dis că nu este deosebire de dogme, ci că o deșartă certă pricinuește desbinarea.

Epifanie.

A suferit și exil acest bătrân Audeus, în părțile Scîiei, exilat de împărat, pentru că atâtă poporul și a fost raportat de Episcopii împăratului. Acolo mai ales petrecând un timp de ani nu sciă cât, și înainte mergând și până la părțile cele mai interioare ale Goției, a catehisat pe mulți dintre Goți, de când s'a făcut și monastiri în acéstă Goția, și duceați monahi o viață, o curațenie și o ascesă nu întâmplatore. Căci este acéstă tagmă (asociație religiosă) numerosă, de admirat în adunare și tôte ale lor se servă bine în monastirile lor, de către mulțimea acestor ambițioși (răsvrătiți) și a schimbării Paștelor și a mărturisirei primite a celei după chip de către ignoranță.

Τὸ δὲ δεινότερον πάντων καὶ φοβερώτερον ὅτι οὐκ εὔχονται μετὰ τίνος καὶ τε τῶν δοκίμων φάνη, καὶ μηδὲν εἰς κατηγόρησιν ἔχόντων, μὴ δὲ μέψιν πορνείας ἢ μοιχείας ἢ πλεονεξίας, ἀλλ' ὅτι ὁ τοιοῦτος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συνάγεται· καὶ τοῦτο ἔστι τὸ φοβερόν, τὸ παραλλάξαι ὄνομα χριστιανῶν τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας, τῆς μὴ ἔχουσης ἐπιθετον ὄνομα, ἀλλὰ μόνον ὄνομα Χριστοῦ καὶ Χριστιανῶν, εἰς ὄνομα Αὐδιού καλεῖσθαι συμβέσθαιτε καὶ ἀπαιτήσθαι σύνθημα ἀνθρωπίνης φύσεως, ἢ καὶ ἐπὶ τὸ ἀκριφνὲς εἴητῷ βίῳ καὶ πάσῃ δικαιοσύνῃ τὸ τάγμα σεμνηγόμενον. Πολλοὶ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἔκείνου τελευτὴν γεγνασι συν αὐτοῖς τε καὶ μετ' αὐτὸν τοῦ τάγματος αὐτοῦ ἐπίσκοποι Οὐράνιος τις τῆς Μέσης τῶν ποταμῶν. Καὶ ἀπὸ τῆς Γοτθιάς δε ἔσχε τινὰς καὶ κατέστησεν αὐτοῖς Ἐπισκόποις, ἀλλὰ καὶ Σιλουανός τις, καὶ ἀλλοι τινὲς, ὃν συμβέβηκε τινὰς τοῦ βίου πάντας καθαρίσθαι, μᾶιστα Οὐράνιον. ηγέρει γάρ οὗτος ἀνὰ μέσον τοιούτου τάγματος. Μετὰ δὲ τὴν τῶν ἐπισκόπων αὐτῶν τούτων, Οὐρανίου καὶ Σιλουανοῦ, τοῦ ἐκ Γοτθίκης ταλευτήν, πολλοὶ διελύθησαν καὶ εἰς δλίγον εἶλθε τὸ τούτων σύστημα, ἐν τε τοῖς μέρεσι χαλκίδος τοῖς πρὸς Αντισχείαν καὶ ἐν τοῖς μέβεσι τοῦ Εὐφράτου. Καὶ γάρ ἀπὸ τῆς Γοτθίκης ἐδιώχθησαν οἱ πλείους, οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἡμέτεροι ἔκει Χριστιανοί, διωγμοῦ μέγαλου ἐνστάντος ὑπὸ βασιλέως Ἑλληνος, δεινοῦ τε γινομένου, καὶ πρὸς ζῆλον, τῶν Ῥωμαίων διὰ τὸ τοὺς βασιλεῖς τῶν Ῥωμαίων εἰναι Χριστιανούς, τὸ πᾶν γένος τῶν Χριστιανῶν ἀπ' ἔκεινων ἀπελαθῆγαι. Οὐ λείπει δὲ ρίζα σοφίας, οὐδὲ φύτευμα πίστεως, ἀλλὰ καὶ εἰ δοκοῦσι πάντες ἀπηλάσθαι, πάντως εἰσὶν ἔκειθεν ἀνθρωποι. Οὐκ ἐνχωρεῖ γάρ λεῖψαι τὴν πηγὴν τῆς πίστεως. Πολλοὶ οὖν ἀνωχωρήσαντες τῶν αὐτῶν Αὐδιανῶν τῆς Γοτθιάς καὶ τῶν ἡμετέρων μερῶν ἐνταῦθα ἐλθόντες παροικοῦσι ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἐτῶν τεσσάρων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ Τάυρου ὅρους ἀνεχώρησαν πᾶλιν τὰ τῶν Αὐδιανῶν Μοναστήρια ἀπὸ τε τῆς Παλαιστινῆς καὶ Ἀραβίας....

—Ιωάννου Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Χρυσοστόμου. Tom. III. editio. Veneția 1734. pag. 600. Epistola XIV cātră Olympiada.

Πχρακαλῷ τοῦτο ὁ μέλων λέγειν μὴ πάραδράμης, ἀλλὰ πωλὺν.

Iar ceea ce era mai grozav și mai de temut era, că nu se rugău cu cineva, de ar fi fost și dintre cei încercați și neavând nimic de a dice împotriva, nică vre o imputare de curvie, sau precurvie sau răpire nedreaptă; ci pentru că un astfel se duce la Biserică. Si acesta este de temut, de a schimba numele Christianilor sfintei Biserici, care nu are nume calificativ; ci numai numele lui Christos și a Christianilor, să se numească și să se constituă cu numele lui Audeus și să se pretindă semnul naturei omenesci, de și cu viață și cu totă dreptatea ar fi tagma ce se fălesce neîntinată. Mulți și după mórtea aceluia s'aș făcut cu el și după el episcopii ai tagmei acesteia, un Uraniu óre-care din mijlocul riurilor. Si din Goția a avut pe unii și i-așezat Episcopi lor, încă și un Siluan și alți óre-carii, dintre carii s'a întâmplat să înceze din viață, mai ales Uraniu. Căci acesta se ruga în mijlocul acestei tagme. După mórtea acestor Episcopi ai lor, Uraniu și Siluam, din Goția, mulți s'aș imprăștiat și au ajuns la puțin sistema lor, și în părțile Halcidei, acelor despre Antiochia și în părțile Eufratului. Căci din Goția au fost alungați cei mai mulți, nu numai ei; ci și creștinii noștri de acolo, când s'a ridicat persecuție mare de Regele elin (păgân), și care a fost înfricoșată, și tot neamul din acea s'aș îndrumat spre ocrotirea Romenilor, pentru că împărații Romanilor erau creștini. Nu lipsesc rădăcina înțelepciunii, nică sădirea credinței; ci și dacă se pare că au fos isgoniți toți, în tot casul sunt ómeni (creștini) de acolo. Căci nu-i admis să lipsescă isvorul credinței. Deci mulți plecând dintre acești Audieni ai Goției și venind în părțile noastre aicea locuiesc de la acăstă vreme de patru ani, dar și de la muntele Tauru s'aș dus iarăși din monastirile Audianilor și din Palestina și Arabia...

Ión Chrisostom.

Vă rog ca aceea ce vă voi spune să nu treceți cu ve-

περὶ αὐτοῦ ἐπιδεῖξαι σπουδὴν. Ἐδήλωσάν μοι οἱ Μονάζοντες οἱ Μαρτίες, οἱ Γότθοι, ἔνθι ἀεὶ κέκρυπτο Σερχπίων ὁ ἐπίσκοπος, ὅτι Μοδουάριος ὁ διάκονος ἀπαγγέλλων, ὅτι Ὑονίλας ὁ ἐπίσκοπος, ὁ Θαυμάσιος ἔκεινος, ὃν πρώην ἐχηροτόνησα, καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Γοτθίαν πολλὰ καὶ μεγάλα κατορθώσας ἐκοιμήθη. Καὶ ἦλθε φέρων γράμματα τοῦ Ρηγὸς τῶν Γότθων ἀξιοῦντα πέμπεσθαι αὐτοῖς ἐπίσκοπον. Ἐπεὶ οὖν οὐδὲν ἄλλο δρῶ πρὸς τὴν ἀπειλουμένην καταστροφήν συντελοῦν εἰς διόρθωσιν ἢ μέλλησιν καὶ αναβολήν. Οὐδὲ γάρ δυνατὸν αὐτοῖς πλεῦσαι εἰς τὴν Βόσφορον νῦν, οὐδὲ εἰς τὰ μέρη ἔκεινα. Ὑπερθέσθαι αὐτοὺς διὰ χειμῶνα παρασκέυασσον. Ἀλλὰ μὴ ἀπλῶς αὐτὸν πυροδράμης. Κατόρθωμα γάρ ἔστι μέγιστον. Δύο γάρ ἔστιν ἀ μάλιστα με λύπει εἰ γένοιτο, ὁ μὴ γένοιτο, τόδε, παρατούτων μέλλειν γενέσθαι, τῶν τοσαῦτα κακὰ ἐργασταμένων, καὶ παρ' ὧν οὐ θέμις, τὸ, τε ἀπλῶς τινα γενέσθαι. Ὅτι γάρ οὐ σπουδάζουσι τινα γενάλιον ποιῆσαι, οἰσθα καὶ αὐτῇ. Εἰ δὲ τοῦτο γένοιτο, ὁ μὴ γένοιτο, τὰ ἔξης ἐπίστασαι, ἵνα οὖν μηδὲν τούτων γένεται, πάσαν σπουδὴν ποίησαι....

“Ιστορία τῆς Ρουμουνίας, tomul I, partea I-a, de Dimitrie Filipid, la pag. 168 se citește:

Οἱ Γότθοι, οἱ τὴν Ρουμουνίαν καὶ τὰ μέχβι Βόλγα καὶ Βαλτικής καὶ Βίστουλα ὑποχείρια ποιήσαντες, ἐκ τῆς Σκανδιναβίας ἐξῆλθον, κιμμερίων πάντως ἀπόγονοι ὅντες. Ὡνομάζοντο δὲ οἱ ἐν Ρουμουνίᾳ δυσμογότθοι, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν πέρχν τοῦ Τυρχ γότθων, ὃνομαζομένων ἔωγότθων. Τῶν δὲ ἐν Ρουμουνίᾳ πάλιν ὑπὸ διαιρουμένων, οἱ μέν τὸ Αρδέλ οἰκοῦντες, θαϊφάλοι ὠνομάζοντο, οἱ δὲ τὴν Μολδαβίαν βικτοφάλοι, οἱ δὲ τὸν Ρουμουνικὸν ἀγρὸν θύριγγοι, ὃνομα σωζόμενον ἔστι ἐν τῷ Δρειτζλχνδ .. pag. 69. Διαβαινόντων δὲ τῶν Γότθων τὸν Ἰσρον καὶ λεηλατούντων τὴν τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν γῆν καὶ αἰχμαλώτους ἐπαγομένων ἐς τὴν Ρουμουνίαν, καὶ ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἥδη καὶ ἐν Ρουμουνίᾳ φυτεύεσθαι ἥρετο.

derea; ci să arăți mare îngrijire despre acésta. Mă-aș vesti mie monahi Marsă—Goții, unde tot-dăuna se ascundeau Episcopul Serapion, anunțându-mă diaconul Moduariu, că Unila (Ulfila) renumitul acela Episcop, pe care l-am hirotonisit mai înainte și s'aș întors în Goția, multe și mari lucruri săvîrșind, a răposat. Și a venit aducând scrisorile de la Regele Goților cerând ca să li se trimită lor Episcop. Deci fiind că nu văd alt nimic respectiv de ruinarea amenințătoare să contribue la îndreptare, de cât îngrijirea și amânarea. Pentru că nici le este cu puțință a veni acum la Bosfor, nici la părțile acelea. Prepară-ți să amie lucrul pentru iarnă; dar nu trece ușor cu vederea acésta. Căci reușita este foarte mare. Două lucruri sunt care mă încântă dacă s'a întâmplat; fie să nu se fi întâmplat, unul, ceea ce avea să li se întâpte de la cei ce au suferit atâtă rău și de la carii nu-i permis, altul, să li se întâpte ceva în general. Pentru că nu se îngrijesc să facă ceva nobil (curagios), sci și însăși. Iar dacă s'a întâmplat, fie să nu se fi întâmplat, ță aminte la acésta, ca să nu li se întâpte nimic din aceste, aibă totă grija.....

Dimitrie Filipid.

Goții carii au făcut supuse România și părțile până la Volga, Baltica și Vistula, au venit din Scandinavia fiind în adevăr urmași ai Chimerilor. Se numea în România Dismogoți (Goții despre apus) spre deosebire de Goții cei de dincolo de (Tira) Dnistrul, ce se numea Goții despre răsărit. Cei din România țărășii se subîmpărțeau, unii carii locueau în Ardeal se numea Thaifală, iar cei din Moldova Victofală, cei din Țara Românescă Thuringă, nume ce s'a păstrat încă în Germania..... pag. 69. Trecând Goții Dunărea și jefuind pămîntul Constantinopolitanilor și aducând sclavi în România, erau de buna semă între ei și creștini și religia creștină a început de acum să se planteze în România.

Iar la pagina 173 se citește:

Οἱ σποράδην ἐν Ρουμουνίᾳ καὶ ἀνεπίσκοποι χριστιανοὶ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει δμοπίστους οὐκ ἐλάνθανον, καὶ ψηφίζεται παρ' αὐτῶν Γοτθίας ἐπισκοπος. Οὗτος ἦν δὲ περίφημος Οὐλφίλας, ἐξ αἰχμαλότων Γότθων χριστιανῶν τὴν Ἀσίαν κατοικουντων, δις περὶ τὸ μέσον τῆς τεττάρτης ἑκατονταετηρίδος (355), ἐπισκόπος Γότθων ἐν Κωνσταντίνουπόλει χριστογεῖται, καὶ ἐς τὰ, ἐντὸς τοῦ Ἰστρου ἔρχεται, τοὺς Γότθους ἐς τὸ τοῦ χριστοῦ δόγμα ἐπέστρεψεν. Ἐν μέν οὖν τῇ τῶν Συρίγγων χρώῳ, ἐν τῷ Ρουμουνικῷ ἀγρῷ, ὃπου βασιλεὺς (ύποδικοσιλεὺς) τῶν Γότθων Φριτιγέροντος ἦν, κατὰ σκοπόν ἀπέβαινε τὸ Οὐλφίλα τὸ ἐγγχείωημα. Ἐν δὲ τῇ τῶν βικτοφάλων, ὃπου βασιλεὺς ἦν τῶν Γότθων Ἀθαναρίχ, δις καὶ ἀρχιβασιλεὸς ἦν τῶν δυσμογότιθων, εἰσαγομένη ἡ χριστιανικὴ Θρησκεία, μύρια εὑρισκει τὸ ἐμπόδια....

Sf. Marele Vasilie. Epistola 164, pag. 636 τομ. XXXII.
Ediția. Migne. Ἀσλολίῳ ἐπίσκοπῳ Θεσσαλονίκης.

...Τότε χριστιανοὶ μεν πρὸς ἀλλήλους εἰρήνην ἥγομεν, εἰρήνην ἔκεινην, ἦν δὲ Κύριος ἡμῖν κατέλιπεν, ἡς νῦν οὐδὲ ἵχνος ἡμῖν λοιπὸν ὑπολέλειπται οὔτως ἡμῖν ἀπηνῶς ἀπαλλήλων ἀπεδιώξαμεν. Πλὴν ἀλλ' ὅτι αἱ ψοχαὶ ἡμῶν πρὸς τὴν παλαιὰν ἔκεινην μακαριότητα ἔπιαν ἤλθον, ἐπειδὴ γράμματα μὲν ἤλθεν ἐκ τῆς μακρῶθεν αὐθοῦντα τῷτῆς ἀγάπης κάλει, μάρτυς τὲ ἡμῖν ἐπεδήμησεν ἐκ τῶν ἐπέκεινα Ἰστρου βαρβάρων, δι' αὐτοῦ λυρύσσων τῆς ἔκει πολιτευομένης πίστεως τὴν ἀκρίβειαν.....

Σχεδὸν γάρ οὐδὲν μέρος τῆς οἰκουμένης διαπέφευγε τὸν ἐκ τῆς αἱρέσεως ἐμπρυσμὸν. Τὰ δὲ σὰ διηγήματα, ἐνστάσεις ἀθλητικαὶ, σώματα ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας τακαξιῶν μενα, θυμὸς βαρβαρικὸς ὑπὸ τῶν ἀκαταπλήκτων τὴν καρδίαν καταφρονούμενος, αἱ ποικίλαι βάσανοι τῶν διωκόντων, αἱ διὰ πάντων ἐνστάσεις τῶν ἀγονίζομένων, τὸ ξύλον, τὸ ὄδωρ, τὰ τελειωτικὰ τῶν μαρτύρων. Τὰ δὲ ἡμέτερα οἶχ...

Idem, Epistola 165 tot cătră Ascholiū. pag. 637.

...Πολυπλασιόνα δὲ ἡμῖν τὴν εὐφροσύνην ἐπόιει, οὐ μόνον τὸ τοῦ-

Pagina 173.

Creștinii împrăștiați în România și fără Episcopii n'ați fost ultați de Constantinopolitani cei de o credință cu ei și li se voteză Episcop de către ei. Acesta a fost vestitul acela Ulfila, dintre sclavii Goți creștini, ce locuiau în Asia, care pe la jumătatea secolului al patrulea (355) se hirotonisește Episcop Goților în Constantinopol, și vine în părțile cele lăuntrice convertind pe Goți la învățatura lui Christos. În țara Thuringilor, în țara Românescă, unde era Rege (sub-rege) al Goților Fritigern, întreprinderea lui Ulfila reușește; iar în cea a Victofalilor, unde era Rege Goților Athanarich, care era și cel întâi Rege al Goților despre apus, introducându-se religia creștină, a găsit (înțimpinat) mii de predeci.

Sf. Marele Vasilie Epistola 164.

Pe atunci noi creștinii aveam pace între noi, pacea aceea, pe care ne-a lăsat-o Domnul nostru, de care nici urmă acum nu ne-a rămas în viitor, atât de nemilos ne-am persecutat unii pe alții. Dar cu tóte acestea sufletele noastre au revenit la acea veche fericire, pentru că ați sosit scrisorii, scrisorii de departe, împodobite cu frumuseță iubirei, și ne-a sosit martir de la barbarii cei de dincolo de Dunăre, prin care s'a predicat acuratețea viețuirei credinței acolo....

Căci mai nici o parte a universuluții n'a scăpat de văpaea eresiei. Istorisirile tale, resistențele atletice, corpuri ciuntite pentru credință, manie barbară disprețuitore a celor neîndurați cu inima, variatele schinguirii ale persecutorilor, suferințele luptătorilor întru tóte, lemnul, apa, (instrumente) desăvîrșitore ale martirilor. Dar ale noastre câte!..

Sf. Marele Vasilie Epistola 165.

Bucurie înmulțită ne-a pricinuit nouă, nu numai pentru

τον είναι σε δποίον οι πάντων μαρτύρια παρίστησιν, ἀλλ' ὅτι τὰ
ἐν σοὶ καλά τῆς πατρίδος ἡμῶν ἔστι σεμνολογήματα. Οἶον γάρ εὐ-
θυλῆς τις κλάδος ρίζης γενναίας ἀφορμηθείς, τῶν πνευματικῶν
καρπῶν τὴν ὑπερορίαν ἐνέπλησας. ὥστε εἰκότως ἡ πατρὶς ἡμῶν
τοῖς οἰκείοις βλαστήμασι ἐπαγάλλεται. Καὶ ἡνίκα τοὺς ὑπὲρ τῆς
πίστεως ἀγῶνας διηλθες, ἐδέξαζε τὸν Θεόν, ἀκούσασα τὴν τῶν
πατέρων ἀγαθὴν κληρονομίαν διαφυλαττομένην ἐν σοὶ. Οἷς σου
καὶ τὰ παρόντα, Μάρτυρι, νεόν ἀθλήσαντι ἐπὶ τῆς γείτονος ἡμεν
βαρβάρου τὴν ἐνεγκοῦσαν ἐτίμησας, οἷον τις εὐγνώμων γεωργὸς
τοῖς παρασχομένοις τὰ σπέρματα τὰς ἀπαρχὰς τῶν καρπῶν ἀπο-
πέμπων....

că tu ești de felul acesta, precum te reprezintă mărturia tuturor, dar și pentru că bunurile în tine sunt fala Patriei noastre. Căci precum o ramură frumos înflorită a rădăcinei pornind cu îmbelșugare, ați umplut de fructe spirituale pământul vecin; în cât pe dreptul patria noastră se veselesc de vlastările ei proprii. Si când ați îndurat luptele pentru credință, ați mărit pre Dumnezeu, audind că s-a păstrat în tine buna clironomie a Părinților. Cum sunt și aceste de acum. Martirul, acum de curind luptându-se pe pămîntul barbar vecin vouă lăci cinsti cu cinstirea cuvenită, ca un agricultor recunoscător celor ce dau sămința trimițând primiiile (cele întâi) din fructe....

ULFILA. VIAȚA SA.

Istorisirea lui Auxențiu ¹⁾ ucenicul nemijlocit a lui Ulfila, ne îndreptășește a fixa data nascerii acestuia ilustru episcop în anul 318, pentru că el ne spune că a murit la 388 la vrâsta de 70 de ani. Strămoșul săi care locuise altă dată micul orășel sau sat Sadagolthina, lângă orașul Parnassus, așa fost aduși captiv din Capadoccia ²⁾, și că el trăise deja 60 de ani între Goți până ce Ulfila s'a născut ³⁾. El este dar Got prin nascere, numele său este cu totul german, acesta deja este o dovadă ⁴⁾.

Sub imperatorul Aurelian Goți ocupă Dacia traiană, jefuiră peninsula Balcanică și trecuă în Asia, până în Capadoccia. Imperiul lor pe la 350 se întindea de la Tisa până la Don și de la Baltica până în Marea Negră. Imperiul lor se dividea în Visigoți, Ostrogoți și Gepidi. Ostrogoți și Gepidi ocupau ne-contrađis pe aceste timpuri Dacia traiană ⁵⁾.

¹⁾ Georg. Waitz: Über das Leben und die Lehre des Ulfila, § 36.

²⁾ Invățății, mai ales Esberg, așa pus la îndoială acăstă istorisire dând că istoricii Philostorg carii îl amintesc, era un bărbat și pseudolog și nică nu se depărta de mitologie=ἀνὴρ φευδολόγος τε καὶ οὐδὲ μυθολογίας ἀπεχόμενος. Noi suntem departe de a împărtăși acăstă opinie despre Philostorg care, fiind însuși din Capadoccia, putea cu siguranță să ne spună ceea ce se întâmpla în patria sa; mai mult, istorisirea sa este întărățită și de Sf. Vasilie care ne raportă că din Capadoccia a venit învățătura creștină la Goți.

³⁾ Scriitorii se deosebesc asupra chipului de a-și scrie numele lui Ulfila: scriitorii Spaniolii îl scriu Giudilla sau Gudila, altii ca Iornandes, Hugo Grotius așa Vulfla sau Wulfla; scriitorii Greci precum Socrat, Theodore, Nicifor Calist așa Οὐλφία (Ulfila), Filostorg scrie Οὐλφία. Se mai găsesce încă: Gulfilas, Gulfias, Ulphias și Ulpias. Vezi: Esbergii Ulfilas Gothorum episcopus §. 1.

⁴⁾ Wulfla din Wulfs, adecă Wolf, asemenea Wolflein.

⁵⁾ Iornandes, De Gotorum sive Gothorum origine et rebus gestis. Pinterton: Recherches sur l'origine et les établissements des Scytes et des Goths.—Praetorius, Orbis Gothicus.—Despre Geti șătă ce scim: Getae, popor Scitic din Europa, stabilit mai întâi de a drépta Dunării în ță-

Pe de o parte Ulfila, inițiat de părinții săi în limba grécă, și primind din partea lor o educație cu totul creștină; și de altă parte, aparținând prin nascere și poporului German, el era mai mult de cât ori cine altul calificat de a ajunge într'o di educatorul lor. Activitatea sa se întinde mai întâi asupra Vizigoților stabiliți pe ţărmurile Dunării, la Thervingi și Taiphali. Până la vîrsta de 30 de ani a fost simplu ceteț (ἀναγνώστης—lector), apoi a fost hirotonit episcop.

Auxențiu, ucenicul lui, iată ce ne spune despre instrucțunea și educația lui Ulfila:

Eo (ita praedic) ante et per Cristum cum dilectione Deo patri gratias agente, haec et his similia exsequente, quadraginta annis in episcopatu gloriose florens, apostolica gratia Grecam et Latinam et Goticam linquam sine intermissione in una et sola ecclesia Cristi predicavit. Quia et una est ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis, et unum esse gregem Cristi domini et Dei nostri, unam culturam et unum aedificium, unam virginem et unam sponsam, unam reginam et unam vineam, unam domum, unum templum, unum conventum esse cristianorum, cetera vero (omnia) conventicula non esse ecclesias Dei sed synagogas esse satanae, adserebat et contestabatur. Et haec omnia de divinis scribturis eum dixisse et nos describsisse, qui legit inteleagat. Qui et ipsis tribus linquis plures tractatus et multas interpretationes volentibus ad utilitatem et ad aedificationem, sibi ad aeternam memoriam et mercedem post se dereliquid. Quem condigne laudare non sufficio et penitus tacere non

rile ce se numesc astă-dî Transilvania, Bucovina, Valachia, Moldova, apoi între Boristhene și Pontul Euxin în ținutul ce se numea deșertul Getilor, Basarabia de astă-dî. Din acăstă națiune a eșit Abaris, Anacharsis, Zamolxis. Regele Perșilor Darius, fiul lui Hystaspe, le făcu războiu; Alexandru cel Mare făcu alianță cu ei; Lysimach, regele Traciilor, a fost bătut de dînsăi. Ovidiu, a fost exilat în țara lor ce avea de capitală Tomi. Ei s-au confundat cu Daci în primul secol al erei creștine. Dictionnaire général de Biographie d'Histoire de geographie etc. par Ch. Dezobry et Th. Bachelet.

audeo; cui plus omnium ego sum debitor, quantum et amplius in me laborabit, qui me a prima etate mea a parentibus meis discipulum suscepit et sacras litteras docuit et veritatem manifestavit et per misericordiam Dei et gratiam Cristi et carnaliter et spiritaliter ut filium suum in fide educavit. Hic dei providentia et Cristi misericordia propter multorum salutem in gente Gothorum de lectore triginta annorum episkopus est ordinatus... Georg Waitz op. citat. pag. 19—20. Filostorg și Auxentiu sunt de acord asupra anului când acesta a ajuns la acăstă demnitate: dar cel întâi diferă de cel al doilea asupra cauzelor cără așa motivat numirea sa la episcopat. Filostorg raportă că Ulfila, fiind ales de unul dintre Regii Terei de a face parte dintr-o ambasadă trimisă la Marele Constantin, s'a făcut însemnat la curtea imperială și s'a părut episcopilor Orientali capabil de a administra Biserica Gotică; el a fost dar consacrat episcop de Eusebiu și de către alții episcopi arieni¹⁾. Este ușor de a străvedea că Filostorg a confundat faptele; căci în anul 384, Constantin era deja mort, după cum și Eusebiu. Deci nu pe timpul lui Constantin, ci sub Constantie, Ulfila a fost numit episcop. Dacă Filostorg voiesce că Ulfila să fi fost consacrat de către Eusebiu din Nicomidia, și dacă 'l numește cel întâi episcop al Goților, trecând sub tăcere pe Theofil, care a recunoscut credința din Niceea, acăsta este că el voiesce a arăta prin aceea, că Biserica Gotă era de la început, ariană, fiind că și Filostorg înclina spre arianism. Astfel el se pune în desacord cu istoricii Greci Socrate și Sozomen, caruși susțin că Biserica Gotă a recunoscut mai întâi doctrina de la Niceea, că Ulfila chiar mai înainte împărtășa credința ortodoxă din Niceea, și că numai mai târziu Biserica Gotică a juns definitiv ariană, grație episcopului ei.

Din părinții bisericii noii scim, că creștinismul a fost să-

¹⁾ Heupelii dissertatio de Ulphila, pag. 5 d.

mănat printre Goți cu mult mai înainte de Ulfila. Așa Athanasie al Alexandriei, Ciril al Ierusalimului vorbesc deja despre creștinarea Goților. Apoi Socrat spune precis: că în timpul întărișului Sinod ecumenic există o biserică Gotă, organi sată, și reprezentată la acel Sinod prin episcopul ei Teofil¹⁾. Chiar Filostorg pune începutul creștinării Goților cu mult înainte de Ulfila, de când adeca Goți să năvăliră în Asia pe la 258 o jefuiră și luară robii din Capadocia și Galatia, între carii erau mulți creștini și clerici și-i aduse cu ei peste Dunăre²⁾. Vasilie spune că învechitura creștină să fi venit la Goți din Capadocia³⁾.

Deci Ulfila a fost investit cu demnitatea episcopală cam pe la 348; de atunci el lucră cu mult zel și succes la desăvîrșirea conversiunii Goților stabiliți în Dacia traiană, el îi învață și-i întăresce în credința nouă și face din ei adevărați creștini. El a cules curind fructele ostenelelor și a prudentiei sale, câștigă între alii și o putere ori înrîurire egală cu cea a regilor celor mai absoluchi și-si atrasă din partea contemporanilor săi chiar supra numele glorios de Moisi. Sub guvernămîntul său spiritual, creștinismul se propagă cu repediție la nordul Dunărei și străbătu în totă faptele vieții barbare. Triburile în marș își aveau preoții lor, corturile le serveau de Biserici; rezboinicii, mergând la luptă cântau psalmi în limba lor grosolană. Prin sate, în părțile așezate ale națiunii, creștinismul se arată sub forme mai puțin curiose, pentru că congregațiile religiose se par a fi fost organizate. Satul are preotul său, adese de origine Gotică, dar mai adesea de o rasă mixtă, ca Ulfila însăși. Este adevărat că caracterul național reapărea încă adese ori chiar în mijlocul actelor vieții creștine, astfel că după solemnitățile sfintite care se săvîrșau la sărbătorile mari, credin-

¹⁾ Vedî Hardiuni Conciliorum collectio (Tom. I. pag. 320).

²⁾ Vedî textul din Filostorgiu reprobus mai sus.

³⁾ Vedî textul epistolei sale citat mai sus către Ascolius.

cioșii Goției lăuaă parte la aceste serbări atât de scumpe barbarilor și uîtaă adese regulele temperanței creștine și se dedeaă la tot felul de escese, pentru că zelul lor războinic era adese escitat prin beție. Dar cu tōte aceste escese creștinismul făcea dilnic nouă progrese printre barbari. Prințipiu Goți se convertiră la legea nouă, venită de la miază-dă spre Nord, agitaă tōtă lumea barbară. Aceste progrese au făcut să tresără un strigăt de triumf la șefii creștinismului. Ei credeaă că lucrul era terminat și că în tōtă lumea, după sf. Ieronim, nu era de cât un singur cūvint: Iisus Christos.

Evoluția religiosă era cu tōte aceste prea departe încă de sfîrșitul ei, pentru că marea majoritate a Goților rămăsese încă idolatră; de alt-fel, multe din triburi și din Prințipiu combăteaă încă cu tōtă puterea lor creștinismul.

De aceea la 355 se ivi întâia persecuție contra creștinilor barbari, pe când Ulfila lucrase abea 7 ani la convertirea lor. Prințul Goților, Athanarich, vădând pe de o parte că religia și străbunii săi erau călcați în picioare, și pe de alta că creștinismul făcea dilnic nouă progrese, a decretat o persecuție care costă viața a mulți creștini, și care nevoi pe chiar episcopul lor a căuta un asil pe teritorul roman.

Motivul acestei persecuționi a dat un eretic din Mesopotamia anume Audeus, care surghiunit pentru ideile lui contrare creștinismului de către Constantin cel Mare în Scită, acest eretic se refugiase între Goți, și face aderență dintre ei la eresul său, și organiză între Goți o biserică Audiană. Înființeză monastiri pentru femei și bărbați și institue o ierarchie hirotonind și doă episcopi pentru secta sa, pe Uraniu și Silvan.

Acestă eresie propagată cu mult zel de Audeu se răspânde fôrte iute între Goți. Athanarich îngrijindu-se de progresele acestei secte și temêndu-se de a nu se moleși caracterul războinic al poporului său decretă persecutarea

creștinilor. Probabil că el nu scia că acăstă biserică eretică nu reprezinta creștinismul. Cu acăstă ocazie a u suferit martirul mulți dintre sectanții Audieni, din care cauză curind a și dispărut acăstă eresie ¹⁾). Se scie că mulți dintre Episcopii Arieni alungați după Sinodul din Niceea din Episcopatele lor, se refugiau în Tracia, la Goți cari profesau Arianismul. Sf. Ión Chrisostom în Epistola a XIV către Olimpiada ne spune că el a hirotonisit pe Ulfila care să intors în urmă la Goți, între care a și răposat. Prin acăstă epistolă răgă pe Olimpiada ca să aibă grije de acăstă biserică și să-i trimită o persoană vrednică spre a-l hirotoni de episcop în locul decedatului Ulfila ²⁾.

Constantie, cu care Ulfila întreținuse mai dinainte relații amicale, îi oferi un sprijin favorabil, îi îndoi de a se aședa cu ași săi la sudul Dunării, în Moesia. Filostorg și Auxentiu sunt în general de acord vorbind de acăstă întâi persecuție; numai Filostorg nu spune numele imperatorului care a dat sprijin celor întâi refugiați; el se pare că cugetă încă la Marele Constantin. Auxentiu din contră numesce pe Imperator, adică pe Constantie, și arată lămurit epoca, când a avut loc acăstă persecuție, cum probăză citația următoare ³⁾. Ubi et post multorum servorum et ancillarum Christi gloriosum martyrium, imminentem vehementer ipsa persecutione, completis septem annis tantummodo in episcopatum, supra dictus sanctissimus, vir beatus Ulfila cum grandi populo confessorum de barbarico pulsus, in solo Romanie a thunc beate memorie Constantio principe honorifice est susceptus.

Auxentiu pune dar acăstă întâi persecuție la anul 355. Este de regretat că el nu arată de cât vag țara în care a locuit până atunci Ulfila: terminul varvaricum în loc de barbaricum era întrebuiușat în acăstă epocă pentru a arăta

¹⁾ Vedî textul citat mai sus din Epifane. Despre Erezii.

²⁾ Vedî textul din sf. Ión Chrisostom reprodus mai sus.

³⁾ Vaitz Über das Leben und die Lehre des Ulfila pag. 20...

ori-ce țară care nu aparținea Imperiului Roman, și de aceea nu ne face cunoscută locuința Goților de dincolo de Dunăre, de cât într'un chip nohotărît. Trebuie încă să notăm că Auxențiu ultă să numească pe Prințul barbar pe nume, pe acel ce a decretat acăstă persecuție; ci-l arată numai prin expresiunea *Judex Gothorum*, expresie care, este adevărat, nu se poate aplica de cât lui Athanarich, căci după un contemporan a acestui principă, el ar fi preferat titlul de *Judex implicând idea de înțelepciune, a celui de Rex; ce implică numai puterea*¹⁾. Este adevărat că Isidor²⁾ raporteză că abea sub Valente Athanarich devine șeful Goților; dar el se înșală, căci părintele său Rhoheste, în onorea căruia deja Marele Constantin a făcut să i se ridice o statuă, trebuia să fi fost mort la 355, și a fost succedat de fiul său Athanarich. Este posibil ca el să-și fi inaugurat regența sa prin acăstă persecuție.

Ulfila dar se stabili cu tovarășii săi de nenorociri în Moesia la picioarele Emulu: Iornandes chiar vorbesce de acești Goți care au locuit în Moesia, lângă Nicopol și-i arată prin termenul de *Gothi minores*; el îi prezintă ca pe un popor sărac, nerăzboinic, trăind din agricultură și cultivarea vițelor: «Acest popor, dice el, au în imbelșugare animale pentru trăsuri, pășuni și păduri, dar puțin grâu, cu tôte că de alt-fel țara era fructiferă³⁾.

Ulfila putea acum lucra cu multă speranță la conversiunea poporului său, stabilindu-se în Moesia, el a ales o localitate foarte favorabilă vieței nomade, care trebuia prin urmare a invita și noi oaspeți a se stabili acolo ca într-o nouă patrie. Mai mult, Imperatorul arăta lui Ulfila cele mai mari onoruri. Acest fapt este întărit prin istorisirea lui Fi-

¹⁾ Waitz opera deja citată. pag. 38.

²⁾ Waitz Über das Leben und die Lehre des Ulfila pag. 20.

³⁾ Krafft die Kirchengeschichte der germanischen Voelker, erster Band erste Abtheilung. s. 221.

lostorg care ne spune că Valens avea obiceiul de a numi pe Ulfila Moisi al Goților ¹⁾.

Activitatea misionară a lui Ulfila, după Auxentiu, (Waitz p. 20) ținu încă 33 de ani, până la anul 388. Este de regretat că ucenicul său nu vorbesce mai mult, ci numai în câteva cuvinte, de evenimentele ultime ale vieții învățătorului său. După ce a pomenit că Ulfila a lucrat încă 33 de ani în mijlocul Goților, vorbesce apoi de ultima sa călătorie și de mórtea sa. Din fericire noi avem alte mărturiî oră doveđă care complecă istorisirea lui Auxențiu. Socrat și Sozomen ne raportă că la 360 Ulfila a asistat la Sinodul din Constantinopol, și că acolo a subsemnat confesiunea credinței ariane; căci în Simbolul din Constantinopol se pronunță pentru doctrina scrisă la Arimin oră Rimini, în 359, și aș adăus un articol în care este dis că terminul *οὐσία* trebuie să fie lepădat ca neaflându-se în nici o parte în Biblie, după cum și terminul *ὑπόστασις*, pentru a numi pe Tatăl, pe Fiul și pe Sf. Spirit ²⁾. Socrat notează că până atunci Ulfila era partizan al credinței Niceane, ca și predecesorul său Theofil, dar că partidul arian atrăgându-l prin înșelăciuni la Sinodul din Constantinopol, îl determinără a renunța la învățatura Niceană și a îmbrățișa învățatura ariană. (Waitz p. 40). După Sozomen, Ulfila ar fi participat prin imprudență la acest Sinod, și că ar fi rămas încă în urmă în relații cu episcopii ortodoxi, dar mai târziu, soind în Constantinopol, în scopul de a cere ospitalitate pentru Goți persecuatai de Huni, el ar fi îmbrățișat arianismul, fie prin necesitate politică, fie prin convingerem ³⁾.

Intâia persecuție, care a obligat pe Ulfila și pe poporul

¹⁾ Heupeli dissertatione de Ulfila p. 5.

²⁾ Massman, Ulfilas, Einleitung. s. 14).

³⁾ (Cart. II. § 14) Socrat dice: „Τάντη καὶ Οὐλφίλας, ὁ τῶν Γόθων Ἐπισκόπος, τότε πρώτον συνέθετο. Τὸν γὰρ ἐμπροσθεν χρόνον τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἡσπίζετο, ἐπόμενος Θεοφίλῳ, ὃς τῶν Γότθων ἐπίσκοπος ὡν, τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ παρὸν καθ' ὑπέγραψε. idem Sozomen carteia a III-a §. 24).

să a trece peste Dunăre, a fost cu neputință de a șterge
tote trăsurile creștinismului din Dacia Trajană și de pe ma-
lurile Dunării. Exista și multe relații între Goți și
din Dacia și cei de peste Dunăre și între Români. Nenu-
mărați misionari, fie ortodoxi, fie eretici făceau tote sfor-
țările pentru a câștiga noui partizani la religia creștină.
Astfel Epifanie vorbesce de un eretic Audaeus ¹⁾ care exer-
cita asupra spiritelor barbarilor o aşa mare influență, în
cât ei veniră în mase cerându-i botezul, și că biserică sa
deveni curind atât de numerosă în cât el a fost nevoie de
a consacra episcopi pentru a-l ajuta în administrație; doi
din acești episcopi Silvanus și Urbanus fură atât de cele-
bri, în cât numele lor trecură la posteritate împreună cu
a învățătorului lor. Acest Audaeus care era original din Me-
sopotamia, el a dat la o samă din textele scripturei sfinte
o interpretare a căror consecință ultimă era distrugerea
creștinismului. «*Dumnedeo, dicea el, a făcut pe om
după chipul său, deci Dumnedeo care face după
chipul său un corp precum și un suflet, este o ființă
corporală; el are prin urmare o formă materială*». La acăstă doctrină monstruoasă pe care o scotea din pro-
pria sa minte și care făcea ca omenirea să se întorcă la-
răși la idolatrie, adică cu 4 secole înainte de Christos în
tote erorile antropomofismului, Audaeus a mai adaus altele
împrumutate de la Manihei; mai mult, el profesa în mo-
ravurile sale un rigorism exagerat, pe care discipoli săi
il desmințău, se dice, prin purtarea lor secretă ²⁾. De ase-

¹⁾ Massman, Ulfilas. Einleitung. s. 14. Waitz. s. 42. Revillout cap. III.

²⁾ Audaeus a fost dar șeful unei secte, a cărei caracter era un dispreț
neînțecut pentru ori ce fel de condescendență ori concesiune în cele
Bisericescă. De aceea el voia a se celebra Pasha odată cu Iudei sus-
ținând că conciliul din Niceea a schimbat practica Bisericii prin con-
descendență față de Marele Constantin, prin care a crezut că lăngu-
sesce făcând să cadă sârbătoarea Pascelor în ziua nașcerii sale (Epifanie
Eres. 70. Teodoret. Eres. Fab. I. 4 cap. 10).

Find că Audaeus prin învățările sale își adunase în juru-*ă* o mul-
țime însemnată din poporul de jos, măgulindu-le purtarea lor, Episcopii

menea sf. Vasilie vorbesce de un óre-care Eutihiú din Capadoccia, care a lucrat cu mult succes la convertirea Goþilor¹⁾. Ulfila din partea sa trebuea deasemenea să caute a câştiga noui partizani la doctrina sa, și a combate prin toté puterile sale páganismul printre supușii lui Athanarih. Prin-cipele Barbarilor, furios de a vedea asemenea progrese ne-încetate ale creștinismului, a decretat în anul 370 o a doua persecuție, cu mult mai violentă de cát cea întâi.

Istoricul Bisericii, mai ales Socrat și Sozomen, dau amă-nunte destul de precise asupra acestei a doua persecuției²⁾. Nu numai ómenii de condiția de jos, dar încă și persoanele cele mai distinse aú fost predate torturilor și suferiră martirul. Athanarih însuși persecuta și muncea pe creștini ca un adeverat Neron, dupé cum ne istorisesce Socrat. Câte odată, ne spune el, îl surprindea în somn, în locuinþele lor chiar, altă dată companionii săi cutrierau orășelele triburilor, căutând pe credincioþi spre a-i nevoi să mănânce din cărnuriile consacrate idolilor, fără a-þi da multă osteneală tot-d'auna de a-i dovedi, căci se adresa mai în tot-d'auna la de-poziþiile mincinóse și gratuite ale locuitorilor  arii. Cu toté că nici o regulă nu predomină în aceste persecuþii, adauge Sozomen, ele se scvîrþau cu toté aceste cu mari violenþe; era o justiþie puþin îngrijită, și se executaþ pe loc cei acu-zaþi. Adese se aduceau chipurile și simþbolele unor Dum-neðei-Germani în corturile credincioþilor, și dacă eþ refu-

* Ortodoxi îl denunþară Impératuluþ, care l-a exilat în Scythia, de unde a trecut curind în  ara Goþilor, și la cari predicând eresia sa mul-þimei aú stabilit acolo monastir, îndemnând la practica fecioriei și pă-zirea regulilor monastice, lucru ce-l continuará până la anul 372, când toþi creștinii aú fost alungaþi din Goþia peste Dunarea din cauþa per-secuþiei lui Athanarih. Din spusele sf. Epifanie rezultă că Audaeus era deja mort în timpul persecuþiei, iar secta lui era condusă de Episco-pi aþedaþi de el și amintiþi mai sus. Curând dupé mórtea și a acestor Episcopi audienþ 377, secta audiană a fost redusă la un număr cu toþul neînsemnat. (Vedî dictionnaire des H  resies, des erreures et des Schismes, par V. de Perrodil tome Premier pag. 208—211).

¹⁾ Vedî Ulfila, sa vie et sa doctrine par Charles. Knauer pag. 15.

²⁾ Waitz p. 43. Rovillout. pag. 29.

saă de a se înhina la acele chipuri, și schingiuiau până la mórte, adică le aprindeau cortul lor, și ei pleareau acolo cu tótă familia lor. Altă dată alegea momentul unde ei se aflau adunați în una din Bisericile lor ambulante, care se transporta în deosebite locuri, și persecutătorii puneau foc în-dată la acest edificiu fraged. Femeile, bětrâni, copiii toți se mistuiau în flacări.

Fórte interesate în acéstă privire sunt actele martirilor conservate în Biserica creștină până astă-dî asupra acestor martiri din țara Goției¹⁾). Ele povestesc că un creștin numit Sava a fost chemat prin un trimis a lui Athanarh; Judecătorul barbar îl întrebă ce avere avea: «Vestmîntul pe care-l port» răspunse el, și l'a lăsat să se ducă: un asemenea om nu părea primejdios. Cu tóte acestea în anul viitor, acelaș Sava a fost surprins chiar de aî lui Athanarh, în acelaș timp la un preot creștin Sanzala. L'aû ridicat, cum l'aû găsit, adică fără nică o îmbrăcămîntă, și după ce l'aû târât gol preste măcieș și spini, l-a mortificat trupul prin lovitură de bice și bețe. Acești călăi îl legară apoi de mâni și de picioare de două lemne despicate, ca cătușile, și lăsăra astfel spânzurat tótă năoptea. Era aşa de rău pădit, în cât a fost deslegat de o femee și ar fi putut să scape dacă el n'ar fi preferat a primi martirul. A doua dî, de dimineață, Athanarh îi porunci să mănânce din cărnurile jertfite idolilor. «Aceste cărnuri, disse el, sunt atât de necurate ca și cel ce mi le trimite». Printul barbar încercă atunci de a-l bate lovindu-l cu putere și cu arma lui. Sava trăi încă după acéstă lovitură și disprețui pe călăul său. Athanarh ordonă atunci să-l arunce în Museu. Wisigoți după ce l'aû asvîrlit în acest rîu, îl înecară, legându-l o despicătură de lemn de gât. În tot timpul acestei chinuiri, Sava care dorea martirul, escita continuu pe persecutătorii săi de a-l schingiu. Ei îl uciseră printr'un chip ne mai audit.

Creștini Goți, coprinși în acéstă a doua persecuție, cău-

¹⁾ Vedă Istoria Mitropol. Moldovei pag. XV—XXI.

taŭ ca și cei din întâia, un azil pe teritorul Român. Șeful barbar, Athanarii, a putut să credă un moment că creștini erau exterminați în Goția; dar acăstă vijelie nu putea să discurajeze pe episcopii creștini cari credeau că este imposibil că lumina credinței pote să se stingă în locurile pe care ea a luminat-o cu razele sale și isvorul vieții să se stergă când-va.

Creștini stabiliri la malurile Dunării, n'aș remas de loc indiferenți de ceea ce se petreceau dincouce de fluviu, în Dacia Traiană; ei vedeau în tōte dilele că sosesc între ei unele relicvi (mōște) ale Bisericii Gotice, pe unii barbari, fugari, cari veneau cu încredere a cere, în numele lui Iisus Christos, la frații lor din imperiu ospitalitatea, pe care în alte împrejurări le-ar fi refusat-o ca la nisce inimică.

La acăstă împrejurare Biserica din Capadoccia, mama Bisericii barbare, simți că i se mișcă interiorul său, și episcopul de Cesaria-Capadocie, sfîntul Marele Vasilie, uitând pentru moment îngrijirile ce-l preocupau, a scris curând în Scîția și a cerut căte-va sf. mōște de ale martirilor Wisigoți. El s'a adresat Ducelui din Scîția Soranus, care s'a grăbit de a-i trimite corpul Sf. Sava, adus deja pe teritorul Romanilor. Ascholius, episcopul de Thesalonic, a fost însărcinat de a scrie în grecesce actele martirului Sf. Sava.

Se cuvine să vedem cu ce sentiment de vie recunoscință sfîntul M. Vasilie, după ce a primit acest dar prețios, mulțămesce lui Soranus și lui Ascholius. «Un martir, dice el către Ascholius, ne-a sosit din regiunile de dincolo de Istru (Dunărea), doavadă de curațenia credinței barbarilor, mustrare amară de ceea ce vedem astă-dă». «Vă mulțămesc, scrie el către Soranus de a onora pe mama voastră, trimițându-i corpul martirilor, cari s'a luptat între barbari; Tu ai făcut ca un lucrător recunoscător, care oferă bine-făcătorului generos, de la care a primit semințele sale, primițile (pârga) secerișului său». Cuvinte nobile și atingătoare, în stare a ne da o idee clară de legăturile frățesci care

uneaŭ atunci pe tōi cei ce mărturisēu pe Iisus Christos!

Sf. Marele Vasilie avea conștiința clară că creștinismul din Dacia Traiană între Goți a fost propagat de creștini din Orient și anume de legiōnele și cohortele aduse de Traian din Cesaria Capadociei și mai ales de către sclavii luați de Goți în secolul al III-lea, în invasia lor în Capadoccia, între cari sclavi ne spun istoricii bisericești, erau forte mulți creștini și clerici, din cari își trăgea originea și Ulfila episcopul, și Sanzala și Guthican¹⁾.

Acăstă a doua persecuție, după cât se pare, a ținut mai mulți ani; căci după Ieronim, fugarii veneau deja să caute în 370 un azil pe teritorul Român, apoi Sava n'a suferit martirul de căt la 372 sub consulatul lui Modest și Arithea.

Martirii numeroși ce aŭ suferit în acăstă persecuție sunt în genere priviți de scriitorii epocei, ca martiri ortodoxi²⁾. De aceea fericitul Augustin în cartea sa «De Civitate Dei, XVIII, 52», dice explicit că erau ortodoxi. De asemenea Ambrozie³⁾ se pare că emite aceeași idee. Socrat⁴⁾ din contră pretinde că acăstă persecuție a fost îndreptată contra Gotilor convertiți prin Ulfila, prin urmare contra arienilor. Dar trebuie să notăm că Socrat a confundat aicea mai multe fapte: De oparte el scia că Goțiile lui Fridigern se pronunțase pentru Arianism, iar pe de alta el audiră că se vorbesce de o persecuție care a avut loc în acăstă epocă. Pentru a ești din nedumerire, el dice că Ulfila nu s'a multămit numai ca să convertescă pe supușii lui Fritigern, dar încă și pe cei a lui Athanarich, care de atunci se porniră cu dușmănie contra creștinilor. Noi vom însemna că conversiunea Gotilor la arianism, ordonată de Fritigern, trebuie pusă

¹⁾ Vedî mai în urmă epistola Bisericii Gotice către Biserica din Cesareea Capadociei, pe care am tradus-o în românește, idem pericopele din Sozomen Socrat etc. publicate la începutul acestui tratat.

²⁾ Waitz p. 44.

³⁾ Opera, ed. Paris, 1661. folio III, pag. 26.

⁴⁾ Waitz p. 44.

câță va ană mai târziu; căci persecuția despre care noi am vorbit a început la 370, atunci când Athanarii de abea încheiasă pacea cu Valens. Deși, în acăstă epocă încă nu-i vorba de o divisiune a Goților în două părți dintre care una să aibă de cap pe Fritigern și alta pe Athanarii. Probabil că aceasta a avut loc mai târziu, puțin mai înainte de invaziunea Hunilor, când o parte din Goți se separară de vechiul său șef Athanarii, pentru a se pune sub dominațiunea lui Fritigern, care de atunci a fost convertită la creștinism. De aceea se explică pentru ce creștini, până atunci persecutați de Athanarii, au căutat un asil nu la Fritigern, ci la Romanii, dincolo de Dunăre. Noi credem dar că martirii din a doua persecuție erau în parte ortodoxi și în parte eretici, nu arieni, ci de alte secte, mai ales Audieni, carii vădându-se prescriși în Imperiul Roman, trecură Dunărea pentru a-și găsi partizană printre Goți. Ulfila dar nu era direct implicat în acăstă a doua persecuție. Puțin după acăstă persecuție se iviră neînțelegeri între Goți; unii se puseră sub comandamentul lui Fritigern, alții sub acelui a lui Athanarii. Causa acestor neînțelegeri interne este că unele triburi izolate voiau a-și conserva independența lor pe care dominația lui Athanarii părea a o amenința; ele se dădură atunci pe partea lui Fritigern, care proteja pe creștini, pe când Athanarii le persecuta la o război ocazie. Diversele istorisiri asupra acestei divisiuni printre Goți nu se pot împăca. Socrat (Waitz p. 41) ne spune în cestiunea Goților, — și el înțelege aicea pe Wisigoți — că ei se divisă în două părți, dintre care una era comandată de Athanarii, iar alta de Fritigern. Acestuia din urmă imperatorul Valens i-a trimis ajutor și de atunci mulți din supușii săi primiră creștinismul. Însuși Fritigern se pronunță cu recunoșință pentru credința lui Valens care era arian, și mulți Goți urmară exemplului lui. Socrat nu spune precis că Ulfila a luat parte la acăstă lucrare de conversiune, el ne istorisește numai că în acăstă epocă el traducea sfintele scripturi în

limba poporului său și că Ulfila converti nu numai pe Goțiilui Fritigern, dar încă și o mare parte din cel a lui Athanarih. Aceste succese ale creștinismului au provocat o nouă persecuție care costa viața a multor martiri. Socrat pune invaziunea Hunilor ceva mai târziu. Urmând istorisirea lui Sozomen (Waitz p. 41). Goți nevoiți de Huni au trecut Dunărea, și trimiseră pe lângă Valens o ambasadă în fruntea căreia se găsea Ulfila, pentru a răga pe împărat de a le îngădui să se stabilescă în Tracia. Imperatorul consimți.

Dar puțin după aceea o neînțelegere se ivi printre Goți, carii se dusebiră în două partide, dintre care una avea în frunte pe Fritigern, și alta pe Athanarih. Fritigern sprijinit pe Roman împinsese pe Athanarih și spre recunoșcintă primi legea Imperatului. Cu toate acestea, adaugă Sozomen, nu-i numai acest motiv care determină pe Goți a se pronunța pentru arianism, ci Ulfila care de la consiliul din Constantinopol era în relații cu episcopii arieni, a trebuit, când el a sosit ca ambasador la Constantinopol, să îmbrătoșeze arianismul, fie pentru o necesitate politică, fie prin convingere. Aceasta rezultă în mod obiectiv din istoricii Bisericești.

Asupra cestiunii de a se sci la care epoca convingerile religioase ale lui Ulfila a suferit acăstă schimbare, acăsta ne va ocupa mai târziu. Pentru moment noi nu căutăm de cât a precisa timpul când națiunea Gotică se separă în două ramuri. Asupra acestui punct avem mărturisirea lui Socrat care prezintă mai multă probabilitate.

Mați întâi el pune cu cuvînt divisiunea Goțiilor în două părți înainte de invaziunea Hunilor. În acăstă privire istorisirea sa este confirmată prin aceea a altor învețăți¹⁾ între alții de Tillmon p. 798; Aschbach. p. 29. mai ales Zeuss p. 412. Isidor ne raportă deasemenea acelaș fapt; apoi și Ammian XXXI, 3. Dacă comparăm istorisirea lui Sozomen cu a lui Socrat, noi constatăm cu ușurință că el avea sub ochi

¹⁾ Waitz p. 42. nota 2.

pe cea a lui Socrat, și că el a alterat'o. Si în adevăr, el se însăla afirmând că Athanarih trecuse deja Dunărea, când s'a luat la certă cu Fritigern. Este chiar absurd de a pretinde că dincóce de Dunăre el ar fi persecutat pe creștini din poporul său. Apoi cum să se admită că Ulfila stabilit de atâțea ani la sudul Dunărei ar fi putut fi trimis în ambasadă la Valens de către Goți locuitorii ai țărmurilor de dincolo de Dunăre.

Noi afirmăm cu Socrat că acéstă diviziune a Goților în două părți se făcu cu puțin înainte de invasiunea Hunilor, că Fritigern primi cu recunoșință credința Impăratului precum și mulți din supușii săi. Athanarih aprins de mânie, a creduț să 'și răsbune persecutând pentru a treia oară pe creștini.

De aicea noi conchidem că de trei ori creștini Goți au trecut Dunărea și au găsit ospitalitate în imperiul Roman: Mai întâi în 355, când chiar și Ulfila a emigrat, apoi în 370 până în 372, când și ortodoxii și sectarii au fost persecutați de Athanarih, în fine la 375 când Fritigern emigră împreună cu poporul său, emigrare care chiar în acel an încă, a fost urmată de aita, ocasionată prin invasiunea Hunilor, despre care noi vom vorbi acum.

Ulfila n'a putut mult timp să lucreze la convertirea Goților de dincolo de Dunăre, sub patronarea lui Fritigern; pentru că Hunii înaintară în mase din lăuntrul Asiei și supuseră pe Alanii. Hermanrih, Regele Ostrogoților, nu le putută resista; Withimer succesorul său, încercă de a reînvia vechea bărbătie a poporului său, dar fără succes; el însuși cădu. Hunii cărora li se asociă o parte din Ostrogoți, alungară pe Wisigoți. Athanarih se retrase spre Dnistru, dar supușii săi cuprinși de terore se gândiră a se stabili în Tracia; pentru aceea ei trimiseră o ambasadă la Imperator. Acesta sperând de a găsi aliați puternici în acești fugarăi, le acordă ospitalitatea. După Sozomen¹⁾ chiar Ul-

¹⁾ Hertsog Real Encyklopödie Band. 16. s. 621.

fila era în capul acestei ambasade, ceea ce este fără posibil, căci Ulfila trebuea naturalmente a se interesa de acești Goți pe care îi convertise, și putea spera dă fi cu ușurătate înțeles de imperator, de a căruia credință era. În adevăr împăratul cedă cererel episcopului.

Nenumerați Goți, sub conducerea lui Alavivus și a lui Fritigern au trecut dar Dunărea și s-au așezați în Tracia. După spusa istoricilor numărul răsboinicilor se ridică la 200,000; în total ei erau cam la un milion de suflete. Li se împărțiră cele spre trai și pământuri de cultivat. Ostrogotii carii cerură de asemenea ospitalitate la Imperator, n'așa fost primiți. Athanarich amintindu-și purtarea sa anterioară față de Valens, trebuia naturalmente a se aștepta la un refuz; de aceea el se retrase cu luptătorii săi în munții nestrăbătuși, după ce alungaseră pe Sarmați. Ulfila la vederea aşa de numerosă a Goților carii se stabiliră în Tracia, vădu că i se deschise un nou camp de activitate înaintea lui. Mulți dintre acești Goți, de și arieni, n'aveau de cât o cunoștință superficială despre creștinism și erau fără înțelegere alipiti la obiceiurile lor pagâne. După Eunapius¹⁾ ei ar fi transportat cu densii în căruți sanctuarele lor strămoșesci urmate de preoți și preotese. Cu toate aceste, acăstă povestire pare a fi exagerată, mai ales pentru că Eunapius adaugă că Goții au continuat a practica în secret obiceiurile părinților lor, că în fond ei erau încă pagâni și că numai în aparență erau creștini, că ei aveau preoți și călugări pentru a putea locui cu liniște pe teritorul Roman. Este necontestat că cea mai mare parte a acestor Barbari erau creștini; pagâni de printre ei formau o excepție.

Goții erau abea stabiliți în Tracia, când isbucniră turburări, ocionate de egoismul guvernatorilor Roman, cările vindea cele spre trai cu prețuri exorbitante. Pentru a

¹⁾ Hertsog Real Encyklopoedie Band. 16. s. 621.

se asigura de supunerea Goților, se încercă de a-l împriștia în diferitele părți ale țării. Dar guvernatorul Roman, Lupicinius, prevădând primejdia ce resulta pentru el prin stabilirea unui popor aşa de numeros pe teritorul său, căuta să se face stăpân prin viclenie asupra șefilor Vizigoților, Alavivus și Fritigern și-i invită la un prânz în Marcianopol. Șefii escortați de oameni armați se duseră la invitație, dar acăstă escortă trebuia să stea afară de cetate; ea se încăeră la luptă cu Romani și sunt învinși și cei doi șefi ai Vizigoților, și nu au scăpat de cât tot prin viclenie. De atunci Vizigoții se creșteră deslegați de orice obligație față de Roman, și un război, care aduse ruinarea în totă țara, fu început. Valens care se afla atunci în Antiochia, hotărî să conducă el singur acest război. Generalii Romanii atacă pe Goți la Salice lângă Dunăre, înainte de ce Imperatul să apară pe câmpul de război. O luptă sângerösă avu loc. Goți eșiră învingători. Romani pentru a scăpa de încircătură se gândiră a infunda pe Goți în munții Emului (Balcani), sperând că fomea îi va nevoi să se preda. Totul părea spre reușită: dar de odată Alanii și Hunii se uniră cu Goți și respinseră pe Roman. Goți atunci își răsburară devastând țara; îl nevoiră pe Generalul Frigerid a se refugia în Iliria. Acesta reuși însă să bată lângă Berœ o trupă de Taifali, comandați de Farnobius, care însuși cădu în luptă. Situația Romanilor devine încă și mai primejdiosă, când șefii Ostrogoților, Alathe și Safrax se duseră la Fritigern și-l investiră pe el cu comanda supremă. Imperatorul Valens care apăruse pe câmpul de luptă, voia să aducă o hotărire definitivă dintr-o dată. Fără a aștepta ajutorurile lui Gratian, el se prepară de luptă lângă Adrianopol.

Fritigern care nu staționa departe de acolo, vădând preparativele Imperatului socotî să negocieze, de pace. În acest scop el trimise, cum ne spune Ammian¹⁾ un preot

¹⁾ Massman, Ulfilas Einleitung s. 17. Waitz p. 46 Nota 3. Hertsog-Real-Encyklopedie 16 s. 621.

creștin (Christiani ritus presbyter) asociat de călugări (humiles) în tabăra Imperatorului pentru a-l ruga să permită supușilor săi, pe cari barbarii îl alungase din țara lor, ca să vină să se stabilescă în Tracia, făgăduindu-i din parte-i de a trăi de aicea înainte în o pace vecinică cu el. De altfel da Imperatorului alte scrisori din partea regelui Got, în care acela declara că fără îndoială și va fi greu de a hotărî pe poporul său să primească această convenție, dar că el speră cu tōte acestea că aspectul armelor romane și numele Imperatorului îl vor inspira respect și-l va rechema la sentimente mai pacifice. Aceste propunerî ale lui Fritigern par destul de verosimile, mai ales dacă presupunem că acest presbiter creștin era episcop al Goților, Ulfila, care în această împrejurare purta, în calitatea sa de episcop, titlul de presbiter. De alt-fel Regele Goților, trimițînd această ambasadă la Valens, trebuea să cugete cu preferință la Ulfila, care se bucura de o stimă particulară la Impăratul, și care mai înainte se puse în fruntea unei ambasade tot pentru aceste motive. In fine, Ulfila avea un mare interes să vadă pacea stabilită pentru a și putea continua lucrarea misiunării pe care o intrerupsese războiul. Apoi trebue adăugit că Ulfila și ai săi se pronunțase energetic pentru pace, atunci când războiul isbucnise. Goți cari în întâia persecuție emigraseră cu episcopul lor, a refuzat chiar de a se uni cu patrioții lor cari secătueau Tracia; unii dintre ei au fost și asasinați, alții se ascunseră în munți.

Presbiterul creștin se duse dar la Impăratul. El a fost fără bine-primit, după spusa lui Ammian¹⁾. Cu tōte acestea Valens n'a fost satisfăcut cu propunerile lui Fritigern și le respinse. A doua zi 9 August 378 Valens se prepară de luptă. Fritigern nevoi pe Impărat de a mai negocia încă odată cu el. Valens se hotărî a trimite o deputație la Goți;

¹⁾ Hertsog Real-Encykl. Band. 16. s. 622.

dar Romanii începuse deja lupta. Un război violent se în-
cinse. Impărătul a fost rănit de mörte; și l'aű transportat
într'un cort, căruia văjmașul iň dădu foc, ast-fel în cât el
peri cu suita sa în flacără. Invadarea Romanilor fu com-
pletează. Goți sub conducerea lui Fritigern înaintară până
la zidurile Constantinopolului, fără a întâlni resistență. Nu-
mai câțiva creștini, precum episcopul de Tesalonic, Asco-
lius, îndrăsniră a se împotrivi inamicului. Goți insăși, după-
cum se spune se retrase dinaintea lui Ascolius, acest apă-
rător al credinței și al sfinteniei.

Teodosie fiind încoronat Imperator avea îngrijire pentru
Goți și căuta a opri mișcarea lor prin o armată discipli-
nată. Dar din nenorocire el cădu bolnav la Tesalonic și
Fritigern putu astfel să înainteze și să jefuiască țările care
până atunci erau scăpate ca Tesalia, Epirul și Achaia. În-
tre aceste făptuite, Alathe și Safrax se îndreptară spre Pa-
nonia. Grațian pentru a opri jaful lor, a început negocieri
cu ei. De la acest timp, istoria nu cítéză mai mult numele
lui Fritigern; la acéstă epocă trebue pusă mórtea sa.
Iordanes istorisesce ¹⁾ că supușii săi, după invadarea su-
ferită de Valens, aű coprins Tracia și Dacia, ca o veche
patrie a lor. Dacă Teodosie, după bólă sa, avu încă câte-va
avantajii asupra Goților, dacă un óre-care Modares care de-
sertase din armata Gotă și se puse în serviciul Impărătu-
lui, bătu pe Goți, aceste nu erau de cât succese de pu-
tină importanță. Noile grupuri de Goți care la începutul
domniei lui Teodosie aű fost nevoite de Huni să părăsescă
muntii de dincolo de Dunăre, nu pot fi de cât cei ai lui
Athanarich, care se luptase în armata lui Fritigern. Proba-
bil după mórtea lui Fritigern ei se împăciuivă pentru a opune
o resistență mai energetică lui Teodosie, inimicul comun. Toți
Goți dar se puseră sub comandamentul lui Athanarich, care

¹⁾ Krafft, die Kirchengeschichte der germanischen voelker, ester Band
erste Abtheilung, s. 231, Nota 3.

fără îndoială la acéstă epocă era câştigat la creştinism. Teodosie vădend puterea imposantă a Goţilor a recurs la negocieri spre a se asigura de asistenţă lor contra altor inimici mai primejdioşi încă. În acest scop el invită pe Athanarich să se ducă la Constantinopol. Regele Goţilor plecă şi intră în Capitala Impărătescă a căria splendore o admiră. Impăratul îl încarcă de onoruri. Dar curând Athanarich muri la Constantinopol chiar, în Ianuarie 381.

După încheierea păcei Vizigoţi încăpătă ca federaţi în armată Romană; ei locuiau Tracia şi trăiau independenţi, sub comanda unor generali. Teodosie făcu tot posibilul de a sta în bune relaţii cu ei; grație generosităţei sale el îi câştigă pe toți, cu excepția cătorva. Acéstă alianță cu Vizigoți a fost considerabil de profitabilă pentru Teodosie, căci grație lor, Impăratul respinseră în 386 pe Ostrogoți, cari aveau în capul lor pe Edotheus, şi că în 388 el câştigă o strălucită victorie asupra usurpatorului Maxim.

Acéstă stare a lui Teodosie faţă de Goţi ne permite a ne face o idee atât de clară asupra unor date, care ne rămân asupra ultimilor ani a lui Ulfila. Teodosie lovit prin o boala grea care'l pusă în primejdie de moarte, a fost boala de episcopul Ascholius şi cu acéstă ocazie el se pronunță pentru doctrina Niceană. Curând după aceea el caută să facă să triumfe învățatura lui Athanasie asupra celei a lui Arie şi a stabili unitatea religiosă pe basele credinței din Nicaea. Sosit la 380 în Constantinopol, el sili pe episcopul arian Dimofil, care protestează contra Simbolului de la Nicaea, a părăsi Biserica în care el servisă 40 de ani. Partisanii Niceenii deveniră astfel stăpâni tuturor Bisericilor, pe care le posedau Arienii. În acelaş timp a fost convocat un Consiliu General prin Impăratul la anul 381. Consiliul se întruni, un singur arian, Macedonius a putut să ia parte la el. Învățatura de la Nicaea fu singura recunoscută şi un nou Patriarch la Constantinopol a fost numit. Între aceste

se publică legă, care restringeau drepturile Arienilor. În Occident a fost Ambrosiu care luptă contra lor. Consiliul de Aquilea pe care'l presida combătu și depuse pe episcopii Arieni Palladius și Secundianus.

Aceste măsuri energice întrebunțate contra Arienilor produseră numerose desordini. Impăratul înțelegea necesitatea de a convoca un nou Consiliu pentru a mulțami și concilia diferențele partide. Se înțelegea ușor că Impăratul se gândi la o împăcare, el care avea atâția Arieni printre supuși săi. Consiliul se întruni la 17 Ianuarie 383. Fie-care partidă și prezentă confesiunea să de credință; dar a fost cu neputință să se înțelege. Chiar Impăratul se pronunță pentru credința din Nicea.

Se poate crede că acest consiliu din Constantinopol este acela despre care vorbește Auxentius (Waitz p. 21) și la care Ulfila ar fi asistat puțin înainte de moarte sa. Dar pentru că Ulfila nu more de cât la 388 și că Consiliul din Constantinopol, despre care vorbim, se întruni deja la 383, trebuie a deosebi acest consiliu ultim de un altul, care trebuea să se întruni mai târziu în aceeași cetate.

Arienii vădu-se încă apăsați în consiliul din Constantinopol la 383, nu incetără de a protesta și acesta cu atât mai puțin cu cât în Occident Imperatorul Valentinian publică în 386, sub instigarea mamei sale Justina ariană și a unor numeroși Goți influenți, un edict în favoarea Arienilor și din care Maximin ne-a conservat un extract.

În 388, Ulfila se duse pentru ultima dată la Constantinopol pentru a și apăra credința și aderenții săi, și rugă pe Impărat de a întruni un nou Consiliu mai drept. Dar partizanii Simbolului din Nicea sau Catolicii știură a impedită întrunirea unei noi adunări, astfel că Impăratul a decretat lui Stobi din Macedonia, o lege datată din 16 Iunie 388, oprind ori-ce discuție asupra cestiunelor religioase. În acest timp, Arienii s-au lăsat să fie induși în erore prin svo-

nuri falșe ce se respândise pe socotela armatei împărătești, că ea ar fi fost bătută; de altmintrelea 'l-aă făcut se credă că Impăratul a publicat un decret în favoarea lor, astfel încurajați prin aceste false svonuri, se dedură la tōte desordinile, arseră casa episcopului ortodox Nectarie, astfel că Teodosie nu numai interzise oră ce discuție religiosă; ci își retrase chiar promisiunea sa de a intruni un nou Consiliu. Arienii și Goții au fost încă odată condamnați, ceea ce încristă întru atâta pe episcopul lor, în cāt el cădu bolnav și muri chiar în acel an, la 388, probabil în luna lui August, la vîrsta de 70 de ani. El a fost înmormântat la Constantinopol în mijlocul unei multimi de episcopi și laici, carii se grămădeaă în jurul mormântului aceluia, care prin viața sa creștină și prin serviciile sale eminente aduse Bisericei, a meritat nu numai omagiele lor, dar încă și ale urmașilor.

Martirii din Daciă pe timpul persecuțiilor Gotice.

Sfinții martirisați în secolul al III-lea până în al V-lea, în jurul Daciei Traiană, în Dacia Traiană și în cea Aureliană.

Dacă vom dovedi că au existat martiri în jurul Daciei Traiană, în Chersonosul de astă-dă, în Transilvania și prin cetățile de pe malul drept al Dunării, atunci se va proba pe deplin, că a fost prea de timpuriu creștinii în Dacia Traiană, și că nu-i nici logic, nici admisibil ca fiind creștinii în jurul Daciei Traiană să nu fi existat și chiar în Dacia, apoi martirii cei vom cita va rădica din spiritul ori căruia drept și nepărtinititor cugetător, că în adevăr Romani din Dacia Traiană sunt forte vechi creștinii și că au îndurat și persecuționi din partea poporelor barbare ce să au strecurat cu timpul pe teritorul Daciei Traiane. Iată ce găsim în «Martyrologium Romanum», de P. R. Augustino Lubin, ediția Lutetiae Parisiorum, 1661.

1) In *Chersones*: Apud Chersonesum passio Sanctorum

Episcoporum Basili, Eugenii, Agathodori, Elpidii, Aetherii, Capitonis, Efrem, Nestoris et Arcadii (pag. 59. idem pag. 227). Iar la pagina 228 se citește: Ibi pariter celebri martyrio coronatus est S. Climens Papa... In Sinaxarul grecesc, a lui Nicodim Aghioritul, Luna Martie în 7, găsim următoarele relații despre acești martiri: Pe timpul Impăratului Deocletian, în al 10-lea an al împărătiei lui, la 296, Ermon Patriarhul Ierusalimului așa trimis la diferite popore Episcopi ca se predice Cuvântul lui Dumnezeu. În Chersones s-aș trimis 7 Părinți, în Eparhia Tavroschitică; iar Sf. Efrem a fost trimis în Schytia, Sf. Vasilevs a fost la Chersones, alătura cu Crimea, pentru a predica, dar păgânii prindându-l, l-au bătut și alungat din oraș. Mai în urmă pentru activitatea sa misionară a fost legat și tîrât de gât pe pîrile publice. Sf. Efrem a fost decapitat. Eugeniu, Agathodor și Elpid a urmat lucrarea misionară a lui Vasilie în Chersones și aș fost martirisați. Mai în urmă s-a trimis tot din Ierusalim la aceste popore Sf. Aetherie, care vîdînd sălbăticia acestor barbari s-a dus în Constantinopol la Marele Constantin în 330 și l-a rugat să-i alunge din Chersonez, ceea ce a și reușit. Ducîndu-se iar la Bizanț spre a mulțami Impăratului la întîrcerea sa prin Dobrogea de astă-dî, pe uscat, a fost prins de barbari și a fost aruncat de necredincioși în fluviul Dunăre, la 7 a acestei lunî (ἔρριψθη ἀπὸ τοὺς ἀπίστους εἰς τὸν ποταμὸν Δούναβιν κατὰ τὴν ἔκτην τοῦ παρόντος Μηνός) ¹⁾. Acest popor barbar sunt Goți, cari pe acest timp ocupați atât Chersonesul cât și Dacia Traiană în care se respîndise pînă la Dunărea. În partea de peste Olt se stabilise Gepizil. Parte din ei trecînd și în Schytia mică (Dobrogea) acolo aș prins pe Aetherie la malul Dunărei, voind a trece în Dacia Traiană a fost înnecat. Această istorisire ne mai spune că pe atunci nu erau bine determinate numirile lo-

¹⁾ Vezi Nikodîmos 'Αγιορείτου, tom. VIII, pag. 53 și 54.

calităților acestora din România de astă-dăi, pentru aceea găsim în descrierile vieților martirilor amintite numai generic localitățile, ca unele ce erau bine știute pe atunci, ca Chersonesul, Dunărea și Schytia mică.

2) Dorostorul în Misia (Dorostori in Mysia) Siliстра de astă-dăi. Numele acestui oraș în vechime se citește diferit: Dorostorus vel Dorostorum, Dorostolon aut Dorosten, quam alio nomine Distram dictam tradit Cedrinus... În acest oraș a u suferit martirul următorii sfinți: Dorostori in Mysia natalis sanctorum Martyrum Passicratis, Valentonis et aliorum duorum simul coronatorum.¹⁾. Iar în martirologiul lui Nicodim Agioritul se istorisește fără pe larg modul muceniei acestor doi atleți a lui Christos. Acești martiri erau soldați în garnisona Romană de la Dorostor (*ἀπὸ Δορόστολον τῆς Μυσίας*). Nevrând ei a sacrifica Deilor Romană declarându-se de creștină a fost martirisați unul prin ardere Pasistrat, altul Valentinian prin decapitare. Pasistrat avea 20 de ani; iar Valentinian 30 ani²⁾. Nu știm data precisă a martirizării lor, cunoștem numai că Guvernatorul Provinciei era Aulozan (*Αὐλοζάνης*). Tot în acest oraș a u suferit martirul Fericitul Iulie: «Dorostori in Mysia passio Beati Iulii, qui tempore Alexandri Imperatoris cum esset veteranus et emeritae militiae, comprehensus ab officialibus, Maximo praesidi offertur: quo praesente cum idola execratur, et Christi nomen constantissime confiteretur, capitali sententia punitus est».³⁾. În martirologiul Grec a lui N. Agioritul nu s'a conservat de cât notița următoare: ὁ ἄγιος Μάρτυς Ἰούλιονός ἐν ἀκάνθαις βάτου συρόμενος τελειοῦται. Adică sf. martir Iulian s'a luat sfârșitul tirit pe o grămadă de spini. (vol. X, pag. 83). Dacă martirologiul grec nu ne amintește nici locul nici timpul martirizării Sf. Iuliū, din

¹⁾ Martyr. citat. pag. 137. idem pag. 228).

²⁾ Opera citată vol. IX, pag. 83—85).

³⁾ Martyr. citat, pag. 142. idem pag. 228.

contra cel latin ni-aă păstrat și orașul și timpul, că adică a suferit sub Alexandru Sever (222-235) și în orașul Silistra de astă-dă. Despre acest martir amintește și Baronie la anul 228 în analele sale.

Alt martir tot în Dorostol este Sf. Isihie: Sancti Isychii militis qui cum beato Iulio comprehensus, sub Maximo proeside, post eum martyrio coronatus est.¹⁾ Tot Baronius ne amintește despre el în anul 228. In matirologiul Grec numai amintirea acestui sfînt am găsit (la pag. 29 v. X).

Martirul Emilian: Aemiliani martyris, qui tempore Iuliani Apostatae sub Capitolino praesidae in fornacem iniectus, martyris palanam accepit, la anul 362, după cum mărturisește Baronius în analele sale²⁾. In Nicodim Aghioritul se spune că acest martir era originar din Dorostol și era sclav, apoi devenind creștin a sfărămat cu o bară de fier idoli dintr'un templu din oraș, pentru care autoritățile Romane au început o cercetare și au arrestat și muncit pe mai mulți creștini, spre a afla pe cel ce au sfărămat idoli; atunci Emilian s'a presentat singur autoritatilor și a declarat că el a sfărămat de ei minciunoși. După care a fost legat, bătut cumplit și aruncat în foc, unde s'a primit martirul³⁾. Despre acest martir amintește și istoricul Teodoret în cart. III, cap. VII al istoriei sale, spunând că este originar din Dorostol. In Marea Lavră din Sf. Munte Atos se conservă viața acestui martir în un manuscript vechi, care începe așa: βασιλεύοντος τοῦ ἀσεβεστάτου Ἰουλιανοῦ...

Aceștia sunt martirii ce nu s'aă conservat și carii au pătimit în Dorostol ori Silistra.

3) Pe malul drept al Dunărei exista odinioară un oraș Singidunum, mai jos de Axiopol, în Misia. Aici au fost martirisați sfinții Emil și Stratonic: Singidoni in Mysia inferiori

¹⁾ Martyr. citat. pag. 160. idem 228.

²⁾ Opera citată, pag. 194, 229.

³⁾ N. Αγιορείτης V. X. pag. 60 și 61.

sanctorum martyrum Hermili et Stratonici, qui post saeva turmenta sub Licinio Imperatore in Istrum flumen emersi sunt ¹⁾. In Martirologiul Grecesc se povestește pe larg viața acestor martirii că adică, declarându-se Ermil de creștin, căci era diacon, a fost supus martirului, iar Stratonic vădând suferințele cumplite ce indura prin bătăi de vergă cu ghimpă, s'a declarat și el de creștin și a fost ambiilor mai întâi schingăluși apoiașii aruncați în Dunărea unde să au primit cununa de martiri ²⁾. In Nicodim Aghioritul nu se spune localitatea unde au suferit acești sfinti, dar în Martyrologium latin să găsește orașul Singidunum. Pentru curiositate și știință timpului acelaia, dați aicea limitele ori confiniile Misiei de lângă Dunărea după martyrologiul latin (pag. 229). Mysia quae et Moesia, regio Europae maxima, Savo et Danubio flaviis Septentrionem versus, a Panonia et Dacia semovetur; Orbele et Haemo montibus ad Austrum a Macedonia et Thracia, ab Ortu Euxino mari, ab Occasu Ilyrico definita, in superiorem ad Occasum, et inferiorem ad ortum dividitur. Cunoscem dar care erau marginile Misiei în seculul al II—VI.

4) In Noviodum sau Novidum, ce era un oraș în Misia Inferioră la marginea Dunărei între Dorostol și Chilia nouă sau chiar la Gurile Dunărei, așa mai fost martirisați Sf. Eradiu și Valerian cu cei de o credință cu ei ³⁾. Novioduni sanctorum martyrum Valeriani. Macrini, et Gordiani. Si Novioduni sanctorum martyrum Heradii, Pauli, et Aquilini, cum duobus aliis. In martirologiul grec numai amintire se face despre unii dintre acești martirii ⁴⁾. Lucrul se explică ușor, pentru că pe acele timpuri tot malul drept al Dunărei era ocupat de armatele romane și o parte din coloniștii

¹⁾ Martyrologium opera citată, pag. 12 și 229.

²⁾ N. Ἀγιορείτης vol. VI. pag. 52.

³⁾ Martyrologium latinum pag. 132.

⁴⁾ N. Ἀγιορείτης, pag. 87, vol. I).

Daciei Traiane, carii la venirea Goților sau retras în Dacia Aureliană. Tote numele acestor martiri sunt curat Romane. Apoi pe acele timpuri peste totă peninsula Balcanică avea stăpânire Biserică Romă, până la Sinodul din Halcedon sau cel puțin până după recunoșterea prin Sinod a Patriarcatului Constantinopolitan. De aceea și găsim numai în martirogiile latine numele unora dintre martirii acestor localități. După harta anexată la Martirologiul latin ce posed, Noviodunul cade în Dobrogea de astă-dăi, numită Scyția, la Gurile Dunărei¹⁾.

5) În Sciția ori Dobrogea noastră se spune precis în Martirologiul latin că a predicat Creștinismul Andrei Apostolul și ucenicii lui. Iată ce se dice în Martyrologium latinum despre Scytia: Scytia parva, pars Sarmatiae Europae, inter Tauricam Chersonesum et Ostia Boristenis fluvii. Nu despre această Scytie ne interesăm noi, pentru că ea cade în Chersones; de aceea în Martirologiul latin se face deosebire între o Scytie și alta. Despre a două Scytie, care-i a noastră dice: Est et Scytia pontica, pars Mysiae inferioris Euxino mari Occidentem versus adjacens, apoi adauge: Sanctus Andreos Apostolus Christi Evangelium în Tracia et Scytia praedicavit. Este peste puțină să se se mai discute în care din Sciții a predicat Sf. Andrei, în Sciția din Chersones ori în Sciția minor adică Dobrogea. În textul latin se dice hotărît că a predicat mai întâi în Tracia și din această Provincie a trecut în Dobrogea, care-i o provincie limitată cu Tracia²⁾. În Martirologiul Grec ceteam despre predica lui Andrei, că după ce a predicat în mai multe locuri din jurul Mării Negre a fost și în aceste părți, așa: Καὶ Θράκη καὶ Μακεδονία, καὶ τὰ μέρη ὅπου ἔκτείνονται ἧως τὸν Δούναβιν ποταμὸν — a predicat «și în Tracia și Macedonia și în părțile ce se

¹⁾ Vedă tabela VII a Martirologiulu Latin din 1661.

²⁾ Vedă harta No. 8 a dperei citate.

intind până la Dunărea»¹⁾. Apoi din viața ucenicilor lui Andrei, pe care î-a lăsat în Dobrogea ori pe malurile Dunărei să continue predicarea Evangeliei în orașele de pe malul drept, pote și stâng al Dunărei, se probéză nefndoșos, că Apostolul Andrei a pus sémînța Creștinismului în Dobrogea.

Dar pentru a se înțelege pe deplin cele ce spunem, să trecem la martirii din chiar Capitala de pe atunci a Dobrogei, Tomis ori Constanța de astă-dî.

6) Tomis sau Tomi era o cetate în Misia inferioară pe care cu alt nume o numea Scytia mică—Scytia minor—pentru că locuitorii originari se numea Scyti. Acest oraș era Capitala a tătă Scytia mică și avea un Episcopat, care se numea Tomensis sau Tomensium. Acăstă Scytie este alta de cât cea din Pontul Euxin. In Dobrogea s'aș martirizat următorii sfinți: Sfinți trei frați Argeu, Narcis și Marcelin pe timpul lui Licinie: Sancti trium fratrum Argei, Narcissi et Marcelini pueri, qui sub Licinio principe inter tiranis comprehensus, cum nollet militare, caesus ad mortem et diu in carcere maceratus, demum in mare mersus, martyrium consumant. Fratres eius glaudio peremti sunt. Despre acești martiri vorbește Baroniu în analele sale la anul 316. Sf. Bretanian Episcopul, care a suferit sub Valente Arianul. Acesta a fost Episcop în Dobrogea și purta titulatura Tomensis, pe la 381.²⁾ Despre acești martiri nu amintește nimic Nicodim Aghioritul, ci-i găsim număr în catalogul latin al Sf. Apusen și în Baronius istoricul. Tot în Martirogiul latin mai găsim martirii Evagrie și Bonignie. Tomis în Scytia natalis sanctorum martyrum Evagrii et Bonigni³⁾. Si despre acești martiri nu amintește de loc Martyrogiul Grec.

Vine apoi renumitul Episcop al Tomei Theotim, care a

¹⁾ Pag. 186, vol. IV, N. Ἀγιομέτον.

²⁾ Martyrologium latinum, pag. 231.

³⁾ Opera citată, pag. 87 și 331.

participat la Sinodul I ecumenic și care se bucura de un respect mare între barbari pentru viața sa sfintă și minunile lui. Martirologiul latin se exprimă așa despre el. S. Theotimi Episcopi, quem ob insignem ejus sanctitatem atque miracula etiam in fideles barbari venerati sunt. (pag. 231). El era Episcop al Tomei, pe care Hunii pentru respectul ce-l purtau, îl numeați Dumnezeul Romanilor, a trăit pe timpul lui Arcadie, pe la 404.

Sfinții martiri din Tomis Paul și Chiriac,¹⁾ nu se face amintire despre ei, în Martirologiul grec a lui N. Aghioritus. Sfinții martiri Marin, Theodot și Sedof²⁾. Nu se face amintire nici despre aceștia în martirologiul grecesc.

Sfinții martiri Marcel Tribunul și soția sa Manea și fiilii lor Ioan, Serapion și Petru³⁾. Tomis sactorum martyrum Marcelini Tribuni et uxoris eius Manneae et filiorum Ioannis, Serapionis et Petri⁴⁾. În Martirologiul grec citesc un catalog întreg de nume de martiri între carii este și Tribunul Marcellin, aprópe toși cu nume romane, ca Φῆστας, Φᾶνστος, Μαρκέλος, Θεοθάρισκος, Μερκούριος, Δίθυμος, dintre carii unii erau Comiți, alții Tribuni, alții Principi⁵⁾. Această persecuție a avut loc pe timpul lui Eliogabal la 218⁶⁾. În fine sf. martir Prisc, Crescentie și Evagrii. S. Martyrum in Tomis Priscis, Crescentis et Evagrii⁷⁾. Nu face nici o amintire despre ei martirologiul grecesc. Dacă mai urmărim numărul martirilor din jurul Daciei Traiane, mai aflăm că și în Panonia au fost martirisați, între alții cetim: S. Alexandri militis, qui sub Maximiano Imperatore, post multos pro Christo agones superatos, multaque miracula edita, mar-

¹⁾ Marty. lat. pag. 165 idem 231).

²⁾ Vezi Martyr latin pag. 231.

³⁾ Vezi martyrolog. latin pag. 232.

⁴⁾ Opul citat, pag. 238.

⁵⁾ Vezi N. Ἀγιονέτης pag. 109, 110 și 111.

⁶⁾ Idem opera citată.

⁷⁾ Mart. latin pag. 276. idem 232.

tyrium capitinis obcissione complevit ¹⁾). In Rhaetiaria, care este un oraș în Dacia Ripensă, în partea dréptă a fluviului Dunării există un Episcopat, care astă-dă se numește Nicopoli, și aici găsim un martir, pe sf. Hermit vrăjitorul. Despre el ne vorbește Usuard și Ado ²⁾.

Până aici am enumărat martiri, ce au suferit în diferite părți și localități din jurul Daciei Traiană. Prin urmare, dacă în localitățile mejoșite cu Dacia Traiană au existat creștinii, este posibil să se admită ca în mijlocul acestor țări să nu fi existat? Deci pentru a dovedi neîndoios că și în Dacia lui Traian au fost creștinii și încă mulți au suferit și persecuții pentru legea lor expun aicea viața numai a unuia dintre martirii mai însemnați și dupre care avem date positive, sf. Nichita Romanul și Gotul, precum și persecuțiile ce au fost ridicate de Goți asupra creștinilor. Nu se poate admite că odată sădăt adinc în tre locuitorii acestor țări creștinismul, apoi cu timpul să fi dispărut; pentru că în curgerea seculilor de la al V—XI, elementul de baștină a acestei țări n'așă dispărut de pe pământul românesc; iar popoarele ce s'așă strecurăt prin ele au fost convertite ori au primit ideile creștine pe când trăiau pe aceste locuri. Acum se justifică lămurit care mi-a fost intențunea de a reaminti martirii locurilor megioșe, aceea de a proba că jur împrejur fiind creștinii, suntem nevoiți a admite în mod hotăritor că a fost și în țările locuite acum de noi, încă de la finele secolului al II-lea. Acum să venim și la Dacia Traiană. În Martirologiul latin țată ce se spune de Dacia, ca creștină precum și care-i erau confiniile sale pe atunci. «Dacia, regio ingens Istro fluvio versus Austrum et Occidentem, Carpate monto ad Septentrionem et Tibisco fluvio versus Occasum comprehensa, nunc vulgo *Dace* tres Provincias, Transylvania videlicet, Moldaviam et Valahiam com-

¹⁾ Mart. latin pag. 243.

²⁾ Vedă Mart. latin. pag. 246.

plectens» Din harta alăturată se vede forte clar confiniile țării noastre cum erau prin secolul al III și al IV. Acesta-dar Dacia lui Traian. Unde s'aș stabilit Goți prin țara Daciei, după ce s'aș intins despre Chersones în spre apus? Este pozitiv admis că n'aș putut să se întindă de cât asupra țării noastre. De o cam dată înpingând mai spre Dunăre pe Gepidi, adică în Oltenia de astă-dăi, căci ei mai de timpuriu venise în Dacia, de și erau și Gepidi tot o ramură din ginta Gotică, aș cedat locul lor multimele Goților. Astfel este natural că Goți răsăriteni să fi ocupat Chernonesul să se fi întins în Basarabia și Moldova de sus și să fi străbătut și în Bucovina, iar Goți apuseni, partea de jos a Moldaviei Valahia propriu disă până la Olt și o parte din Transilvania. Faptele istorice ne îndreptățesc în total a admite acăstă topografie etnică a Goților.

Istoricul Socrat se exprimă precis: Γότθοι ἐμφύλιον πρὸς ἔχουτον; κινήσαντες πόλεμον, εἰς δύο μέρη ἐτυγθῆσαν. Erau dar divizați în două mari părți, la una din părți era guvernator Fritigern, iar la cea-l-altă Athanarich. Athanarich declară mai în urmă resboi lui Fritigern, pe care l învinge, iar acesta se refugiază la Romanii și cere ajutorul lui Valente care îl dă și cu armata romană bate pe Athanarich. Unde își avea sediul Fritigern și unde Athanarich, este ușor acum de precisat. Dacă Fritigern fugă la ajutorul Romanilor, n'a putut face acăsta cu ușurință, de cât fiind mai în contact cu Romanii și mai în apropiere, apoi nu-i logic că s-ar fi putut strecura prin statul lui Athanarich și să ceară ajutorul Romanilor. Așa dar trebuie să admitem fără nici o esitare că Athanarich, cum am dis, guverna pe Goți despre nordul Daciei, pe când Fritigern pe cei despre Dunăre, și astfel să explică în mod natural posibilitatea lui Fritigern de a cere ajutorul Romanilor. O dată stabilit acest punct putem să ne întrebăm, de unde, și cum aș cunoscut Goți ideile Creștinismului și prin ce mijloce s'aș lătit printre

el. Istoricul Filostorgiu ne spune hotărît, că «o parte mare a Sciților celor de dincolo de Dunăre aு trecut prin pămîntul Romanilor și mulțimea aு năvălit asupra Europei (Peninsulei Balcanice). Trecând și în Asia și în Galatia aு ajuns și în Capadoccia și aு luat mulți sclavî și pe alții dintre cei enumerați în cler, și după mult jaf s'aу întors acasă. De aici rezultă că acești sclavî creștini veniți din orient împreună cu clerul lor, nu puteau să nu și exerceze ori profeseze legea lor și ca sclavî printre Goți. Apoi sclavî fiind și mai culti și mai civilizați de cât Goți aу avut natural o mare înriurire asupra moravurilor societății Goților, mai ales în sens religios, pentru că creștiniî sclavî erau zeloși de a-și menține măcar religia, dacă și-a pierdut Patria. Printre sclavî aduși erau și părinții vestitului Ulfila. Acești sclavî dar aу semănat mai întâi creștinismul printre Goți.

Epifanie iarășî ne spune că Audeus, un eretic, fiind exilat din Mesopotamia în Sciția, pentru ideile lui pericolouse, în urma insistenței Ierarhiei Ortodoxe, n'a putut sta mult timp acolo, căci rămăsese în Sciția din Chersones pote cei ce erau mai barbari și mai aspri în moravuri, de aceea Audeus și-a luat drumul spre Goții din Dacia Traiană «εἰς τὰ πρόσωπα θρίνων καὶ εἰς τὰ ἴσωτα τὰ τῆς Γοτθίκης, πολλοὺς τῶν Γότθων κατήγησεν, ἀφ' οὐπέρ καὶ Μοναστήρια ἐν τῇ Γοτθίᾳ ἐγένετο.. și înainte mergând și până la părțile cele mai interioare ale Goției, a catihizat pe mulți dintre Goți, de când s'aу făcut și Monastirî în acăstă Goție». Se știe că pe lîmpul Goților Dacia Traiană se numea Goția. După numele poporului ce ocupa acest pămînt își lăsă și numirea la scriitorii Bisantinî. Este dar cert că aici sub Goția trebuie să înțelegem în acăstă epocă Dacia. Dar în ce parte dintre Goți s'a stabilit Audeus ereticul, la acăsta răspundem, că era natural să se fi dus la Goții de sub Athanarii, fiind că Goții de sub Fritigern își aveau Episcopul lor și erau Or-

todoxi, pe când printre Goți și lui Athanarich erau numai sclavi creștină aduși din Asia, și lui Audeus îl convinea mai bine a se introduce la o populație la care creștinismul era încă în fașă și putea mai ușor a-și căpăta adepti și a-și propaga eresia să în totă liniștea. Printre Goți și lui Athanarich s'aș răspândit iute doctrina să falșă. S'a înființat o Ierarhie cu doi Episcopi Uraniu și Siluam. Tot Epifanie ne mai spune că acești eretici în timpul întâi persecuții ridicate de Athanarich contra creștinilor, acești eretici au fost alungați și nimiciți: «Καὶ γὰρ ἐκ τῆς Γοτθίκς ἐδιώχθησαν οἱ πλέιους, οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἡμέτεροι ἐκεῖ Χριστιανοὶ... căci din Goția au fost alungați cei mai mulți, nu numai ei ci și creștini noștri de acolo, când s'aș ridicat persecuție mare de Regele Elin (păgân) și care a fost înfricoșată și tot neamul din acea parte s'aș îndrumat spre ocrotirea Romanilor...» De aicea se documenteză că Audeus era în partea Goților lui Athanarich. Tot asemenea a înțeles textele din istoricii Bisantină și Dimitrie Filippid: «Se numea Goți din România dismogoși spre deosebire de Goți cei de dincolo de Tira-Dnistr, ce se numea Goți despre Răsărit. Cei din România țărăști se subîmpărtea, unii cari locuiau în Ardeal se numea Taifală, iar cei din Moldova Victofală, cei din țara Romanescă Thuringă, nume ce s'a păstrat încă la Germani». Cei de peste Dnistr erau Goți ce mai rămăseseră încă în Chersones până la năvălirea Hunilor. Apoi mai la vale Filippid dice, că Goți «jefuind pământul Constantinopolitanilor și aducând sclavi în România, erau de buna semă între ei și creștină, și religia creștină a început de acum să se planteze în România». Că sediul Episcopal a lui Ulfila era în Valahia ne-o afirmă acesta și Dimitrie Filippid: Aceasta a fost vestitul acela Ulfila, dintre sclavii Goți creștină, ce locuiau în Asia, care pe la jumătatea secolului al IV (355) se hirotonește Episcop Goților în Constantinopol și vine în părțile cele lăuntrice, convertind pe Goți la

învățatura lui Christos. În țara Thuringilor, în țara Românească, unde era Rege (sub rege) al Goților Fritigern, întreprinderea lui Ulfila reuși». Astfel rămâne sătul că creștinii din Valahia erau Ortodoxi, pe când cei din Moldova și părțile de mai sus erau amestecați cu ereticii lui Audeus. Străbătând creștinismul deci printre toți Goți, prin acesta li s'aș civilisat în cât-va moravurile, li s'aș îmblânzit obiceiurile și aș pierdut mult din caracterul lor răsboinic sălbatic și militar. Athanarich îngrijindu-se de acăstă schimbare a poporului Got, apoī ambicioș de a rămâne singur stăpânitor peste Goți, sub pretext că Goți s'aș molești primind legea creștină, decretéază o persecuție asupra creștinilor din Regatul său. Cel dintre creștinii de sub Fritigern însă trăiau în liniște și și profesau cultul lor în cea mai mare libertate. Acăstă procedură a lui Fritigern n'a plăcut lui Athanarich și i-a declarat război, când îl învinge. În acest timp până ce Fritigern căpăta ajutor de la Romanii a avut loc a doua persecuție asupra Daciei întregi. Cățăi martiri vor fi suferit în întâia persecuție nu știm, căci martirologiștilor nu ne spun nimic, pentru că nu era posibil să străbată cineva dintre ortodoxi între Goți de sub Athanarich. Atât numai știm: că mulți și dintre creștinii ortodoxi au suferit și au fost alungați. Din a doua persecuție însă avem nenumărați martiri dintre cari voiu descrie numai pe cel mai însemnat.

1) Nichita Senatorul Roman, ce a suferit în a doua persecuție. Iată ce ne spune despre el Martirogiul latin. S. Nicetae Episcopi, qui feras et barbaras gentes Evangelii prædicatione mites redidit ac mansuetas». Apoi adaugă: Fuit Dacorum Episcopus: Eum diversum arbitratur Baronius, a s. Niceta martyre, anno salutis 360, inter Gothes Danubii accolas (Dacos videlicet) martyrium passo ¹⁾. Iar în alt loc

¹⁾ Pag. 228. idem pag. 7 opul citat.

spune tot acest Martirologiu: «Eodem die s. Nicetae Gothi, qui ab Athanarico ob Catholicam fidem iussus est in igne comburi ¹⁾.

In Martirologiul grecesc ni s'aă păstrat următoarele date asupra martirului Sf. Nichita: Acesta s'a arătat din neamul cel mai strălucit al Goților, ce se află dincolo de fluviul Dunăre, pe timpul lui Constantin cel mare 330. A învățat legea creștină din copilărie de la Macarie, Arhieul locului acela, și fiind că el a fost nobil și educat religios pentru aceea a învățat și pe alții de neamul său ca să credă și aceia și să trăiască religios și virtuos, după cum viețuia și el religios și virtuos, făcându-se predicator și învățător al adevărului la toți. Dar fiind că necredinciosul Athanarh, Guvernatorul și cel întâi a părții neamului Gotic (căci era divizat acesta în două părți), fiind că acesta a fost învins prea rușinos de Fritigern guvernatorul celeilalte părți a Goților, cu ajutorul și alianța dumnedeoștii cruci, și a armelor Romanilor; de aceea, după ce cu timpul s'a reabilitat și s'a împoternicit să aruncat necredinciosul cu mare furie asupre pioșilor creștini, și i-aă schințuit cu pedepse varvare și nesuferite. Nu numai el însuși a făcut acesta, dar a poruncit și celor de sub el ca să imiteze mânia și ferocitatea lui asupra creștinilor. Deçi fiind că martirul Nichita a lui Christos, înmulția tot mereu învățatura Evangeliei și predica credința lui Christos tot mai mult, de aceea este prins fără de veste de Goți de acolo, unde predica și este cu violență răpit de ei. Apoi este simtit să abjure numele lui Christos, și pentru că nu s'a susținut, de aceea i s'aă sfărimat toate membrele corpului său. Oprit prin acăstă pedepsă, el mai mult predica pe Christos, de aceea a fost aruncat asupra unui foc, și aşa ade-

¹⁾ Pag. 368 opul citat.

văratul luptător pentru Christos Nichita să a luat cununa neveștejită a martirului ¹⁾.

2). Martirul Mercurie. Martirologiul latin ne spune numai locul martirizării lui: «Cesariae in Capadocia passio s. Mercurii militis, qui custodientis se angeli patrocinio et barbaros vincit et Decii saevitiam superavit, multis que actus tormentorum trophaeis, martirio coronatus, migravit ad celum ²⁾. Baronie pune data suferinței lui la 254, iar cel grecesc la 255. Părintele său Gordian era un scit romanizat, fiul său Mercurie în puterea drepturilor părintelui său a intrat în una din legiunile Romane, ce erau în Dacia Traiană cu numele Martensilor—Μαρτησίων și a ajuns Comandant—Αρχισπάτηγος. Cu tōte aceste onoruri Mercurie fiind din casa părintescă creștin își profesa credința în ascuns. Când Decie a decretat o persecuție asupra creștinilor, dovedindu-se că comandantul Mercurie este creștin și el întrebat fiind n'a tăgăduit, atunci Impăratul a ordonat a-l supune martirizări. Legat de patru stâlpă este scrijelat cu cuțite pe corp, apoī intins peste un foc l'a stins cu sîngere scurs din rănilor lui. După acea transportat în Cesaria Capadociei i se tăie capul pentru că era cetățean roman ³⁾.

3). S. Sava Stratilatul—Στρατιλάτης—supranumit Gotul, martirizat în Dacia Traiană de către Athanarii, la 370. Viața acestuia renunțat martir, am descris-o altă-dată în scrierea mea «Mitropolia Molovoi», et. El a suferit martiriul în a doua persecuția a lui Athanarii, a fost prins și dus înaintea Guvernatorului ca unul ce n'a voit să renunță la creștinism, dar vădendu-l simplu, sărac, l'a eliberat în acea oră credîndu-l că nu poate fi ofensiv. Când însă a voit să se ducă la preotul Sansala să serbeze Paștele, căci el urma

¹⁾ Νικ. Αγιορείτης V. I. pag. 100 și 101.

²⁾ Pag. 332. Opera citată, idem pag. 290).

³⁾ Vezi Ist. Mitrop. Moldovei Introducerea. pag. XV.

cu predica creștinismului, Athanarii l'a prins în acel sat l'a supus la schingluiř, pe care le-a suferit cu bărbătie, a fost în urmă încat în rîul Museū (Buzău) Μουσαῖον, legându-i mânila și picioarele și de gât un lemn greu¹⁾. Mai sunt și alți martiri cunoscuți din Dacia Trajană, dar credînd că cei enumerați ne procură un argument suficient în cestiune, nu-i mai însirăm aicea, apoî după documentele istoricilor numărul sf. martiri din Dacia în timpul acestor două persecuții decretate de Athanarii îl presupun imens, pe care numai Dumnezeu singur îl știe.

4). Sfîntul Theotim din Tomi. Acta Sanctorum, vol. 11 pag. 753, ăstă ce ne spune și despre Tomi și despre acest sfînt:

«Tomi urbs antiqua est Mysiae inferioris, in ea Ponti Euxini ora, quae Scytia Pontica fuit appellata, olim Ovidii poetae exilio et carminibus celebrata; at post susceptam Christi fidem sede Mitropolitana Scythiae autocephala, et praeclaris aliquod episcopis et Martyribus magis nobilitata. Inter Martyres dedimus die secunda Ianuarii Santi Argeum, Narcissum et Marcellinum, et die tertia hujus mensis Aprilis s. s. Evagrium, Benignum et ex communitiones ibidem nominatos, alios alibi daturi. Inter episcopos celebavimus XXV Ianuarii S. Bretannionem, et hoc die XX Aprilis colimus S. Theothimum, quem tabulae martyrologii Romani referunt his urbis: Thomis in Scytia S. Theotimi Episcopi, quem, ob insignem ejus sanctitatem atque miracula etiam infideles barbari venerati sunt».

Sfîntul Theotim a fost Episcop la Tomi—Constanța, pe la începutul secolului al V se intitula Thomensis, adică al Tomei, era forte învățat, în cât a aprins curiositatea și a barbarilor Huni de pe malurile Dunăreſ și a convertit pe mulți dintre ei la credința creștină. Pe lângă cunoștințele

¹⁾ Vedî Mitrop. Mold. Introducerea pag. XVI.

creștinismului era versat și în filosofia păgână—vir in philosophia enutritus,—apoī și mai daū și epitetul de Dumneșeu Romanilor—ab Humis Deus Romanorum dictus—Prin predica sa a îmbăndit mult moravurile acestui barbar popor, care adese năvăliau peste Dunăre între Sciți ori Goți. Sf. Theotim ducea o viață fără abstinencie, aspră în totul, ca cel mai mare ascet și aşa său terminat viața dedat studiilor. Baronie în Analele sale îl pune la 402, și ne spune după sf. Ión Chrisostom, că a luat parte la Sinodul din Constantinopol: *Floruit temporibus Arcadii Imperatoris, interfuitque Synodo Constantinopolitanae stetique pro Ioani Chrysostomo, in qua actum de abolendi operibus Origenis fuitque de ea re ejus sententia, ne Origenis scripta tollerentur quae esse sincerae fidei probaretur....* El a fost alătura cu Sf. Ión Chrisostom de a nu condamna tōte operile lui Origen, pentru că nu tōte sunt infectate de erori, apoī să nu se arate Sinodul aşa aspru față de un mort ca Origen și care a lucrat atâtă pentru Biserică.

Epifanie stăruia cu partida lui să condamne pe Origen cu ori-ce preț, la care acuzare Theotim Episcopul Scitiei îi răspunde astfel lui Epifanie: «*Ego Epiphani, neque hominem jam olim mortuum contumelia officero volo; neque facinus tam nefandum aggredi audeo, ut eos condemnem liberos, quos majores nostri neutiquam condemnarint, prae- sertim cum multam doctrinam malam in illis comprehen- sam intelligam. Itaque quodam libro Origenis allato, cum legit, scripturaeque interpretationes fidei Ecclesiae congruen- tes, quae in eo continebantur ostendit. Deinde adjunxit haec verba: Qui ista contumeliis afficiunt, illi eas res contume- liis imprudentes afficiunt, de quibus libri ipsi conscripti sunt».* Numał din aceste cuvinte se poate constata că de învețat era Theotim al Tomei, cunoștea perfect pe Origen și operile lui și nu era pornit la ură și învrăjbiră, ci fără larg în vederi și condescendent față de neajunsurile firei omenești.

5). Sf. Martir Elefterie.

Acesta era din Roma de loc și a fost născut din părinți bogați și însemnați, părintele său a fost în trei rânduri consul: Τρισύπατον γὰρ αὐτοῦ τὸν πατέρα γενέσθαι ωραῖν. Convertit la creștinism încă din casa părintească a fost hirotonit de Papa Anaclet Diacon, preot și apoi Episcop pentru Iliria. Aici printre locuitorii Iliriei a predicat cuvântul lui Dumnezeu la finele secolului întâi și începutul secolului al II. A fost trimes în contra lui un ore-care Felix spre a-l prinde dar Elefterie cu puterea cuvântului și cu minuni convertește pe Felix la creștinism; în urmă este prins și dus la Roma dimpreună cu Felix și este martirizat, unde la sfîrșit a fost decapitat, ca unul ce era cetățean Roman¹⁾.

Acum dați numai în traducere românescă și Epistola Bisericii din Goția (Dacia Traiană) către Biserica din Cesaria Capadociei, din care se vede lămurit și suferințele martirului Sava supranumit Gotul și existența unei Biserici organizată pe atunci în România noastră de astăzi. Textul grecesc este luat după Acta Sanctorum luna April vol. II. pag. 2 în anexă.

Epistola Bisericei Gotice trimisă Bisericei din Cesaria Capadociei, despre starea Bisericei din Dacia Traiană și suferințele martirului sf. Sava supranumit Gotul²⁾.

«Biserica lui Dumnezeu cea petrecetore în Goția, Bisericei lui Dumnezeu celei petrecetore în Capadoccia a tuturor bisericilor celor aşedate pe alocurea ca sf. Biserici Universale, mila, pacea și dragostea de la Dumnezeu părintele Domnului nostru Iisus Christos să se înmulțescă.

1) Dicerea fericitului Pavel și acum cu putere se dove-

¹⁾ Vedă Acta Sanctorum. Vol 11 în Apendice, pag. 10. Viața lui este scrisă în grecește de Simion Metafrast.

²⁾ Acta Sanctorum Vol. XI în apendice. pag. 2. ec. extras din manuscrisul Vatican în 1660.

dește: că în fie-care popor cel ce se teme de Dumnezeu și lucrăză dreptatea, este primit de el. Pentru că s'a încredințat acesta și în faptele bune ale fericitului Sava, care este martir a lui Dumnezeu și măntuitorul nostru Iisus Christos. Căci acesta Got fiind de neam și petrecând în Goția, în mijlocul unui neam viclean și destrămat s'a arătat ca un luminător în lume, imitând pe sfinti și petrecând cu ei în cele după Christos fapte bune. Căci nu altela s'a făcut încă de șapte ani fiind zelos, ci bunei cinstiri cei în măntuitorul și Domnul nostru Iisus Christos, iubind atâtă fapta bună desăvîrșită, ca să ajungă în bărbăția deplină la cunoșterea Fiului lui Dumnezeu. Fiind că celor ce iubeau pe Dumnezeu töte li se lucrăză în bine, a ajuns la răsplată chemării de sus, ceea ce din inimă doria, apoi luptându-se fățiș contra protivnicului și devenind mai presus de realele din viață s'a făcut către toți impăciuitor.

2). Pentru amintirea și întărirea credincioșilor, după treccerea lui spre Domnul n'a îngăduit nouă să sim în ultare, ci să scriem luptele lui. A fost drept în credință, e lavios, gata spre totă ascultarea cea întru dreptate, bland, simplu la cuvînt, dar nu la cunoștință, vorbind pentru adevăr, astupând gurile idolatrilor și nu mândrindu-se, ci purtându-se cum se cuvine celor umiliți, liniștit și nu prespuitor în cuvînt, spre tot lucrul bun forte serios, *cântând în Biserică*, și acesta forte plăcut, îngrijindu-se nu de banii, niciodată proprietăți, ci numai de cele spre trebuință, nebăutor de vin, înfrinat în töte, necunoscând femee, abstinându-se postia dilnic, insistând în rugăciunii fără îngâmsare, și supunând pe toți la buna disposiție, făcând cele ale datoriei lui și nu umbla cu mintea spre cele ce nu-i erau de folos, și în genere având o credință nepărată, lucrătore prin dragoste, în cât el niciodată nu se îndoia că este față tot-d'aură de Domnul.

3). Nu o dată ci mai adese ori înainte de a-și da sfîr-

șitul să a arătat în credință fapta cea bună. Căci mai întâi când a u început cei mai mari din Goți să se miște asupra creștinilor, constrîngându-i pe aceia să mânânce cele jertfite idolilor, s'a părut unora din etnicii din acel sat (localitate), unde petrecea Sava, ca berbeci nejertfiți idolilor, în loc de cărnuri jertfite idolilor să pregătesc și să mânânce creștini cele ce li se cuvin lor, în public în fața persecutatorilor, cu scop ca pe unii să-i păzescă neîntinați iar pe persecutori să-i înșele. Ceea ce cunoscând fericul Sava, nu numai el n'a mânca din bucatele propuse, dar încă înaintând în mijlocul lor a protestat la toții dicând: Dacă cineva va mânca din cărnurile acele, acela nu poate să fie creștin, și a opri pe toții să nu cadă în cursa diavolului. Deci din cauza acesta cei ce au manevrat astfel de înșelăciune l'au alungat din sat, apoi după câtă-vreme î-a îngăduit a se reîntorce. După aceea pornindu-se iarăși ispita (persecuția) după obiceiul Goților, unii dintre pagânii din satul amintit proaducând sacrificiul idolilor, trebuiau să jure persecutatorului că nu este niciodată un creștin în satul lor. Iar Sava presentându-se public iarăși și mergând în mijlocul adunării, a spus: Pentru mine nimănii să nu jure, căci eu sunt creștin. Atunci fiind față persecutatorul a u jurat sătenii ascundând pe ai lor, că nu este în satul lor creștin afară de unul. Ascultând Guvernatorul fără de legea, a poruncit să-i aducă de față pe Sava. Când acela s'a prezentat a întrebăt pe cei prezenti, dacă ar avea el vre o greutate ori însemnatate la el, iar ei au răspuns că nu-i nimic mai mult, de căt cestiunea pentru care a fost chemat, desprețuindu-l atunci cel fără-de-lege a spus: că un astfel nu poate niciodată folosiescă niciodată vatăme intru ceva, și dicând acestea a poruncit să-l dea afară.

4). Apoi pornindu-se persecuție mare de către cei ce păcătuiau în Goția asupra Bisericii lui Dumnezeu, când se aprobia sfânta di a Paștelor, a voit să se ducă în alt oraș

la Guthican presviterul ca să săvîrșască sârbătórea. Pornind el, pe cale a vădut un bărbat óre-care, prea mareț și frumos la față, și l-a ȣis lui: întorce-te și te du la Sansala presviterul; iar Sava l-a răspuns dicêndu-ȣ: Sanzala s'a dus de acasă, căci Sansala fugise din cauza persecuției și petrecerea în Panonia (Bulgaria cu Rumelia de astă-dî), atunci însă pentru ȣiuia sfintelor Paști a fost venit de curând la casa sa, dar fiind că Sava nu știa despre reîntorcerea sa, a răspuns acelea, celui ce l'a vădut și se lupta ca să plece la Guthican presviterul, nevoind el a se supune ordinului, de o dată pe când era cale bună în acea vreme a vădut că cade mulțime de zăpadă pe suprafața pămîntului, în cât l-a astupat calea, și nu putea să trăcă. Atunci a înțeles că este voia lui Dumnezeu acăstă împiedicare, ordonându-ȣ de a nu înainta mai departe, ci să se întorcă către presviterul Sansala. Și bine-cuvîntând pe Domnul s'a reîn-tors și privind pe Sansala s'a bucurat și a povestit lui și la alți mai mulți vedenia sa pe care a vădut-o în cale. Și au săvîrșit ȣiuia Paștelor împreună. Iar în noaptea de Marți după sârbătore, lată din tagma necredincioșilor, Atharide fiul lui Rotheșteu Regișorului cu o mulțime de tâlhari negluiți a năvălit în acel sat, și aflând pe presviter în casa lui dormind a ordonat să-l lege, de asemenea și pe Sava, gol răpindu-l din asternut l'a infășurat cu legături. Pe presviter l'a dus în trăsură, iar pe Sava gol cum s'a născut, și l'a dus pre el printre văi pădurăse, pe care de curând le-au fost aprins, alungându-l și lovindu-l cu ciomege și cu fringhi, purtându-se barbar și nemilos asupra slujitorului lui Dumnezeu.

5). Dar sălbăticia vrăjmașilor a înfrânt'o răbdarea și credința celuī drept. Căci făcêndu-se ȣiuă, dicea fălindu-se în Domnul celor ce-l persecuta; nu prin pămînturi arse, prin ascuțisuri de stânci bătându-mă să mă mânați gol și desculț, priviți dacă m'au vătămat, și dacă pe trupul meu am vâ-

nătăi și rane dintre cele ce mi-ați făcut. Privind că nimic nu se vede pe trupul său, din câte le făcuse fără milă, scoțând osia trăsurei și punând-o pe umerii lui, întinseră mânila lui până la marginile osiei, de asemenea și picioarele întindându-i-le de cea-l-altă osie le-a legat și aruncându-l în sfîrșit sub rôte, adică să caată întins pe pămînt și până la partea cea mai înaintată a noptii nu s'aștăfii a-l schingări. Deci obosind gâzii, apropiindu-se o femeie l-a deslegat, care a veglat tôtă năoptea, pentru ca să prepare mâncărul celor din casă. Iar el deslegat a rămas pe loc, fără teamă cu femeea, ce și căuta de trebile sale. Făcându-se diuă, audind acăsta necredinciosul Atharide a poruncit să-i lege mânila și să-l spândure de grinda casei.

6). Și nu după mult aș venit cei trimiși de Atharide, aducând mâncăruri jertfite idolilor și aș dîs către presviterul Sava: Atharide a poruncit ca să vă aducem acestea ca să le mâncăți și să vă scăpați din mórte sufletele văstre. Atunci Presbiterul a răspuns dicând. Acestea noi nu le mâncăm, căci nu ne este învoit, ci rugăți pe Atharide ca să ordone ca să ne răstignescă sau în orice chip altul să ne ucidă. Iar Sava a dîs, cine este cel ce a trimis acestea? Iar ei aș dîs, stăpânul Atharide. Atunci Sava a dîs: Un singur stăpân este Dumnezeu în ceruri, iar Atharide este un om nereligios și blestemat, și acestea sunt necurate și spurcate, mâncăruri de perđare, dupre cum și cel ce le-a trimis Atharide. Dicând acestea Sava, unul din fiilii lui Atharide aprindându-se de mânie și luând o măciucă a aruncat-o în pieptul său, aruncând-o cu partea scuțită ca cei de față să socotă că zdrobit prin lovitura aruncată va muri îndată. Iar el prin dorința religiosă învingând suferința vrăjmașilor a dîs gădelui: Acum tu socoți că m'ăi rănit cu măciuca, să știu acă, că întru atâtă nu m'ăi lovit, în cât socot că cu un fir de lână de capră m'ăi lovit, și ca doavă de cele dîse cu fapta î-a arătat, căci nici n'a strigat, nici a suspinat de

durere și nică de cum urmă de rană pe corpul lui nu s'a vădut.

7). Atunci Atharide cunoscând tōte acestea, a ordonat să-l ucidă. Deci slugile celuī fără de lege lăsând legat pe presviterul Sansala, a apucat pe Sava, și l'aū dus să-l înnece în râul numit Museum (*Μουσέον*). Iar fericitul amintindu-și porunca Domnului, și iubind pe aprópele ca pe sine însuși, a ȳis: Ce a greșit presbiterul că nu este ucis împreună cu mine? Iar eī l-aū răspuns: că nu este treaba ta să dispuī despre acestea. Acestea ȳicend eī a strigat în veselia sfintuluī spirit și a ȳis: Bine-cuvintat ești Dómne, și bine-cuvintat este numele těu Iisuse în veci, amin, pentru că Atharide s'aū cășunat sieși pierdere cu mórte vecinică, iar pe mine mě trimite ca să fiu tot-d'auna în viață, că ast-fel a bine-voit întru servii sěi Domnul Dumnezeul nostru. Si pe tótă calea ducêndu-l mulțumea lui Dumnezeu, socotind nedeajunse suferințele timpului de acum față de mărirea viitóre ce s'a descoperit sfinților. Iar când a ajuns la malul rîului, cei ce'l păziau aū ȳis între dinșii: Veniți să eliberăm pe acest nevinovat, căci de unde va ȳti acésta Atharide? Iar fericitul Sava a răspuns către eī: ce vorbiți lucruri deșarte și nu vě îndeplinită cea ce vi s'a poruncit? Eū věd, ceea ce voi nu puteți ȳti, iată în fața mea staū de față întru mărire cei ce aū venit să mě primescă. Atunci îl aruncă pre el în apă, care multămă și lăuda pre Dumnezeu (căci până la sfîrșit i-a slujit lui spiritul), și aruncându-și legându-ī un lemn de grumaz l'a tras la fund și ast-fel sfîrșindu-se prin lemn și apă, și-a găsit neîntinat semnul mânătirei, fiind de trei-deci și opt de ani. S'a sfîrșit în ȳiu a cincea a Sâmbetei de după Paști, care este înaintea întâiei a inductionului Aprilie, pe timpul lui Valentinian și Valente Augustii, pe când erau consuli Modest și Arintheu.

8). Apoi scoțêndu-l din apă ucigătorii, l'aū lăsat neîngro-

pat și s'aă dus; dar nicăi căne ničă altă care-va fiară în genere nu l'a atins, ci de măinile fraților s'a ridicat și s'a îngropat rămășițele, ceea ce Iunius Soranus, prea strălucitul Duce al Sciției, cinstind pre Domnul, trimițend ómeni credincioși l-a transportat din pămîntul barbar în cel al Romanilor și hărăzindu-l patriei lui dar de cinste, și fruct glorios al credinței și l'a trimis în Capadoccia la voī cinstitorii de Dumnedeu prin voia presbiterului, iconomisind Dumnedeu cele spre bucurie fraților celor ce pătimesc pentru el și se tem de el. Deci săvîrșind rugăciuni în diua în care luptătorul s'a luat cununa în adunare sufletescă, amintiți-vă și de frații din depărtare (din Dacia Traiană), ca în tótă Biserica Universală și apostolică să se săvîrșască bucurie läudând pre Domnul cel ce face alegere dintre servii săi. Spuneți închinăciuni tuturor sfîntilor; vouă și celor împreună cu voi închinăciună. Iar celuī ce pote ca să ne introducă pe noi pe toți în harul său și în dar în împărăția cerurilor, mărire, cinste, putere și măreție împreună Fiului său unul născut și sfîntului Spirit, în veci vecilor Amin¹⁾.

Pentru a se lămuri și mai bine, că Biserica Gotică din Dacia Traiană era cunoscută în lumea tótă creștină și se interesaă de ea atât autoritatea Bisericii din Roma, sub a căreia jurisdicție cădea până la Sinodul din Halcedon, cât și mai ales Biserica Cesariei Capadociei, ce era pe atunci condusă ori păstorită de către Sf. Marele Vasilie, unul din Corifeii Bisericei Ortodoxe, de aceea am adunat, răsfoind tótă opera Bolandiștilor, intitulată Acta Sanctorum, numele tuturor martirilor, de pe malul drept al Dunării spre a nu mai rămânea ničă urmă de îndoială, că creștenismul pe a-

¹⁾ Acéastă epistolă a mai fost tradusă și publicată în Biserica Ortodoxă de Prea Sf. Timuș, actualmente Episcop de Argeș, în anul 1890 pag. 817—825 cu toate acestea, am socotit să o public din noă, traducând-o din Acta Sanctorum, pentru ca cititorul să aibă la îndemâna toate actele și date referitoare la acéastă epocă grupate.

ceste locuri este fără vechiș. Înainte însă de a înșira acest catalog al martirilor dăm publicitatea și epistolele marelui Vasilie privitor la martirul Sf. Sava. De sigur că acest interes îl purta același Biserică față de Biserica din Dacia Traiană pentru cuvîntul justificat că mulți dintre creștini din Dacia erau originari din Asia și în special din Capadoccia, aduși în Dacia de către Goți în timpul năvălirei lor în Asia, după cum ne spun Istoricii contemporani Bisericești¹⁾.

Epistolele Sf. Marelui Vasilie Arhiepiscopul Cesariei Capadociei către Ascholiu Episcopul Tesalonicei²⁾.

I). «De câtă bucurie ne-a umplut scrisorile Sfinteniei tale, noi n'am putea cu ușurătate ca să vă arătam, pentru că e slab cuvîntul față de faptă. Însuți se cuvine să-ți închipuești, încheind din frumusețea celor trimise. Căci ce cuprind scrisorile? Nu iubirea cea către Domnul? Nu minunea privitor la martiri descriind aşa de evident modul luptei, în cât nă-ai pus nouă sub ochi faptele? Nu cinstea și dispunerea către noi înșine? Nu tot ceea ce ar dice cineva dintre cele mai frumoase? În cât când am luat în mâini scrisoarea și am cedit-o de mai multe ori și am văzut hărul sfintului ferbând din ea, ne-ați făcut să ne socotim pe timpurile vechi, când înfloreau Bisericile lui Dumnezeu, sprijinindu-se în credință, unite în dragoste, după cum într'un corp există o singură armonie a deosebitelor membre. Când sunt arătați pe de oparte persecutorii, iar pe de alta persecuții. Căci răsboite popoarele mai mulți s'au făcut, și sângele martirilor, udând Biserica, a hrănit pe mai mulți bine-cinstitori, pentru că cu zelul celor de mai înainte se opuneau luptelor cei mai din urmă. Pe atunci noi creștini eram în pace între noi, acea pace pe care ne o a lăsat

¹⁾ Vedî pericopele din Istoricii Bisericești de la începutul acestui tratat.

²⁾ Migne vol. IV din operele M. Vasilie, pag. 637—638).

Domnul nostru, de care acum nică urmă nu ne-a mai rămas după acea, atât de nemilos am alungat' o dintre noi. Dar cu toate aceste sufletele noastre au revenit la acea veche ferincire, fiindcă ne-a sosit scriorii din pămînt depărtat, înflorite cu frumusețea Iubirei, și ne-a adus nouă martir dintre barbari de dincolo de Dunărea, predicându-se prin el curațenia credinței ce se mărturisește acolo. Cine ar putea să povestescă veselia sufletelor noastre întru aceste? Cine ar putea afla o putere de cuvînt care să pótă să ne vestescă lămurit dispoziția noastră cea din ascunsul inimii? Când am privit pe luptător (martirul Sf. Sava) am fericit pe învățătorul său, care de la dreptul judecător va primi și el cununa dreptăței, întărind pe mulți în lupta pentru buna credință.

Fiind că ne-ai amintit nouă și despre acel fericit bărbat Evtihie, lăudând patria noastră, că ea ar fi dat semințele bunei-credințe, ne ai bucurat cu amintirile celor vechi, ne ai întristat însă cu dovada celor văduve. Căci nimene dintre noi nu se asemănă în virtute cu Evtihie, cari întru atâta ne abținem ca să imblânđim pe barbari cu puterea Spiritului și cu lucrarea harurilor din partea sa, în cât și pe cei ce sunt imblânđiți cu multimea păcatelor noastre îi sălbătăcim. Căci să ne atribuim nouă și păcatelor noastre cauza respândirei întru atâta a puterei ereticilor. Căci mai nici o parte a lumiei n'a fost scutită de focul ereziei. Iar istorisirele tale, opunerile atletice, corporile sfășiate pentru buna credință, mânia barbarică disprețuită de cei cu inima neînfrântă, felurile turmentări ale persecutorilor, împotravirile întru toate ale luptătorilor, la lemn, la apă, sunt instrumentele desăvîrșitore ale martirilor. Dar ale noastre câte? A perit Iubirea, se surpă învățatura Părinților, naufragii dese față de credință. Tac gurele celor bine-credincioși. Glottele din casele de rugăciuni alungați în câmpii, înalță mânilor către Stăpânul din ceruri. Întristările sunt felurite,

iar martiriū (mucenicie) nicăirī, pentru că cei ce ne fac nouē rěu aū aceeașl numire ca și noi (adică sunt creștini, dar eretici arieni etc.). Pentru acestea tu rögă-te lui Dumneđeū și primește pe toțl luptătoriū bravl ai lui Christos la rugăciune pentru Biserici; ca, dacă mai rěmân încă ani de la zidirea lumei și nu merg tōte pe o cale contrară, reconciliând Dumneđeū Bisericile sale, să le recheme la pacea cea veche».

Altă epistolă tot a Marelui Vasilie către Ascholius, Episcopul Tesaloniculu, prin care spune că a primit de la Soranus, ruda sa și Guvernatorul Scytiei Mici (Dobrogea) corpul unui nou încoronat martir, adică a Sf Sava Gotul¹⁾.

II). «Dumneđeū cel sfint a îndeplinit vechea nōstră rugăciune, învrednicindu-ne de a avea scrisorile a adevăratei tale teosevi. Căci ceea ce este fōrte mare, și de cea mai însemnată vrednicie ca să te věd și să te privesc și să mě bucur de harurile spiritului din tine. Dar fiind că și depărtarea locului ne-o ridică, și împrejurările ce ne țin pe fie-care din noi; iar adoua vrednică de dorit ca să se nutrăscă sufletul cu iubirea în Christos prin continue scrisori. Ceea ce ni s'a întâmplat și nouē acum, când am luat în mâni epistola piosităței tale. Căci mai mult de cât îndoit am devenit cu primirea celor trimise. Căci era în adevăr, că și sufletul těu să vadă, ca printr'o oglindă manifestarea cuvintelor. Apoi și mai multă bucurie ne-aū produs, nu numai pentru că tu ești ast-fel, precum te reprezentă mărturia tuturor, dar că și virtuțile tale sint mândria patriei nōstre. Căci precum o ramură ōre-care viguroșă eșind din o rădăcină puternică, aī umplut marginile de fructe spirituale. In cât cu drept cuvînt patria nōstră se veselește de propriile sale vlăstări. Si când aī parcurs luptele pentru credință, ai mărit pre Dumneđeū, audind de buna clironomie a părinților păs-

¹⁾ Migne vol. 4 din operile M. Vasilie, pag. 638 etc.

trată în tine. Câte sunt și virtuțile tale și cele prezente? O ați onorat aducându-î martir noă ce s'a luptat în megiștul vostru pămînt barbar, dupre cum un cultivator recunoscător trimițînd celor ce-î daă sămîntă, primițiile din fructe. În adevăr, daruri cuviinciose unui atlet al lui Christos; martir al adevărului, care de curând a primit cununa dreptăței, pe care l'am și primit bucurându-ne și am mărit pre Dumnezeu, care va plini în tîte poporele sale de acum Evangeliul Christosulu său. Rögă apoi ca să și amintescă și de noi cei ce te iubesc pre tine în rugăciunile lor, și cu stăruință să se röge pentru sufletele noastre Domnului; pentru ca să ne învrednicim și noi ca să începem când-va a servi lui Dumnezeu, după calea poruncilor lui, pe care ni le-a dat nouă spre mântuire».

Sfinții martiri existenți în Acta Sactorum.

Cercetările martirilor din Daciile Trajană și Aureliană, făcută după Martirologiul Roman, din 1661, publicat la Paris de către Augustin Lubin, mănușăt, vrînd nevrînd a scruta totă opera voluminosă a Bclanoiștilor, intitulată Acta Sanctorum. În ea am aflat un număr mult mai mare de martiri, din ambele Daci și împrejurimele lor, de cât în martirologiul Grec a lui Aghioritul și cel Roman amintit mai sus.

Fîind că cercetările amărunte asupra fiecărui martir ar fi fost prea estinse și tratatul ce mi-am propus a face asupra lui Ulfila ar fi trecut peste marginile scopului propus, de aceea m'am mulțamit a da pentru acum numai un catalog complet a tuturor acestor martiri, indicând volumul și pagina, de unde ori ce iubitor de cercetare a vechimei Creștinismului la Români, poate cu ușurință a-și satisfacă dorința și a constata adevărul. Mulți din martiri din Acta Sanctorum sunt citați anterior din Martirologiul Roman a

luii Augustin Lubin și din cel Grecesc a lui Nicodim Aghioritul. În Acta Sanctorum însă este seria ori lista complectă a tuturor martirilor creștină, a căror nume ni s'a păstrat, și dintre cari marea majoritate portă numiri latine.

Iată și acăstă listă în grupe, așa cum sunt înșirați în acăstă operă:

(Ianuarie).

1) Evantus și Hermentis în Rhaetia, după martirologiul F. Augustin, citat în Act Sanctorum, vol. I, pag. 21.

2) Sfinții martiri din Sirmiu, Maximianus Acutionis, Timotheus, Herissus, Artaxus, Vitus, Acutus, Tobias, Eugenda în martirologiul F. Augustin Acta Sanctorum, pag. 80 vol. I.

3) Sfintul martir Anastasius în Sirmiu, în Panonia. Act. Sanct. pag. 324 în martirologiul F. Ieronim.

4) Nichita Episcopul Dacilor. Despre el vorbește Paulin de Nolla Epistola 10 ad severum, apoi laudă în poesie faptele lui Nichita martirul. Acta Sanctorum, pag. 365—368, vol. I.

5) Anastasius, Iucundus, Ratitis, Petrus, Florus, Tilus, Florianus, Tatia. F. Ieronim în martirologiu. Acta Sanct. pag. 470.

6) Manuelis, Georgius, Petrus, Leonis Episcopi, Paradus, presbiterul, Ioannis, Leonis tribună, Gabrielus, Sionius, și alții 378 martiri sub Crum regele Bulgarilor a suferit, pe la începutul secolului al IX-lea. Act. Sanct. pag. 54, vol. III.

7) Bretannionis Episcopul Tomitan în Scytia. Viața sa în Sozomen I. 6, cap. 20. Act. Sanct. pag. 235, vol. III.

(Februarie).

8) Sironus sive Sinerius pe la 302. Act. Sanct. pag. 369. tom. III.

9) Sineretis, Antigonus, Rutilus, Libius, Rogat, martiri în Panonia, tot pe la 302. Act. S. pag. 372, v. III.

(Martie).

10) Ephremus, Basileus, Eugenius, Agathadorus, Elpidius Aeterius Capitonis martiri în Hersonezul din Taurida pe la începutul sec. IV. Act. S. pag. 638, vol. I.

11) Dandus, Eunica sive Leunica, aut Leununcula, Secundus, Nestoris, Secundus, Serrus aut Sergio, Occatus sive Optatus și Dauda în Tracia martiri pe la începutul secol. IV. Act. S. pag. 643, vol. I.

12) Irineus Episcop și martir în Sirmiul din Panonia, pe timpul lui Deoclițian. Act. S. pag. 55, tom. III.

13) Montanus Presbiter, Maxima Sotrasă și alți 40 martiri în Sirmiul din Panonia, în martirolog. lui Ieronim, pag. 614, vol. III, Act. Sanct.

14) Martirii de la 370. Batussius et Verca presbyteri cu doi fii și fiice Arpila, Arbela, Constantis, Hagna, Rhya, Egathrace, Hescous, Syla, Sigetza, Suerila, Suimpla, Therma, Philga, Anna, Alladus, Baridis, Moicus, Mamyca, Vircus Animaedis, pag. 617, tom. III, martiri în persecuția Goților.

15) Marcordanis, Philotus, Lydia, Theoprepious, Cronidis Amphilochius martiri în Illiric sub Adrian, pag. 684, vol. III, Acta S.

16) Martirul Alexandru în Panonia. Sub Maximian a fost decapitat, pag. 687, vol. III.

(Aprilie).

17) Agathemerus martir în Mysia, după Ieronim, pag. 243 vol. I. idem în același timp apostolic, Casineus și Attemprianus, pag. 244.

18) Martirii în Scytia minor. ori Dobrogea, Evagrius, Bonignus, Christus sive Chiristo, Arestus, Sinnidia, Rufus, Patricius, Zosimus. Seculul al IV, pag. 244, tom I.

19) Martiri în Sirmiu, Rufina, Moderata, Romana, Secundus și alți șapte, apoii Florentinus, Geminianus și Saturus în Martirologiul lui Ieronim, pag. 534, vol. I.

- 20) Martirele virgine cinci la număr, a căror nume nu s'a păstrat, în Martirologiul lui Ieronim, pag. 817 v. I.
- 21) Gaianus martir din Dacia Ripensă, diacon, amintit de Ieronim în Martirologiū, pag. 854, tom. I.
- 22) Martirul Cirillus din Misia inferioară, orașul Axiopol, Ieronim în Martirologiū, pag. 419, vol. III.
- 23) Martiriū Maximus, Quintilianus și Dada, aŭ suferit martirul în Dorostol, Misia inferioară sub Maximian și Deoclitian, s'aŭ fost trădați consulilor Tauriciū și Gaiū. Martirologiul Grec numește și localitatea suferinței lor ἐν τῇ χώρᾳ τῇ Οξείᾳ—in localitatea Oxibia (?) pag. 126, vol. II.
- 24) S. Theotimus Episcopul Tomei în Scyția, reputat prin viața și învățatura sa, pag. 753, vol. II.

(Maiū).

- 25) Florianus principi officii, martir împreună cu alții, a suferit sub Dioclițian în Noricul Ripens, pag. 466, v. I.
- 26) Quirillus, Quindeus sau Gindeus și Zenone în Axiopol, Ieronim în martirologiū, pag. 361, tom. II.
- 27) Dionius, Accisi, Crispionius tot în Axiopol, în Misia inferioară, la Ieronim în Martirologiū, pag. 555, vol. II.
- 28) Montanus sau Montanianus martir în Sirmiu în Panonia, Ieronim pag. 623, tom. II.
- 29) Timotheus și 7 virgine în Sirmiu din Panonia, Ieronim, pag. 454, vol. III.
- 30) Heraclius, Paulus, Minereus, Aquilinus, Victoris Artenius, Calcorus martiri în Noviodun seū Nivedum, la gurile Dunărei, în Martirologiul lui Ieronim, în Misia inferioară, la Dunărea, pag. 27, vol. IV.
- 31) Pasicrat, sau Policrat, Valention și alți doi sau trei în Misia, vol. VI, pag. 22.
- 32) Martirul Iulius în Dorostor în Misia inferioară tot în sec. IV, pag. 654, vol. VI.
- 33) Helia, Lucianus, Zoticus, Martialis, Victorius, Murina și Servulus, martiri în Tomi. pag. 672, vol. VI.

(Iunie).

34) Martirii din Noviodun, Dinocus, Zoticus, Attalus, Euticus Caniasus, Quirinus, Iulia, Saturnina Galdunus, Ninnita, Fortunionis și alți 25, apoii Cirinus Ebustus, Rusticus, Silvius, Ieronim, pag. 369, vol. I.

35) Marcus și Iulius martiri în Dorostor în Misia inferioară, Ieronim, pag. 56, vol. II.

36) Hesychius martir în Dorostor în Misia, pag. 526 vol. III.

37) Taulus, Cyriacus, Paula Feliciana, Thoma, Felicis, Emilius martiri în Scyitia la Tomis, pag. 7, vol. V.

(Iulie).

38) Stratoris, Theodatus, Merona, Marina sau Marinus, Rodofia, Magrinus, Secundinus, Thomas sau Theonus și Sodera sau Sodepha, martiri în Tomis din Scyitia, pag. 223, vol. II.

39) Epictetus presbyter și Ascionis monahul, martiri în Scitia minor sub Deoclitian, pag. 538, vol. II.

40) Ostratus sau Sostratus, Spirus, Eraclius, Eperentius și Cecilia martiri în Sirmium, Ieronim, pag. 578, tom. II.

41) Zenonis, Mimia, Vitalis, Rufinus, Evangelius, Vrisius și Agnitus în Ieronim, pag. 689, vol. II.

42) Marcianus, Domnus, Diomedis Ioannis, Sisennus Aurelianus și alți 38 din Ieronim, martiri Tomitani adică din Tomi, pag. 31, vol. III.

43) Acrippinus, Secundus, Maximus, Fortunatus și Martialis Ieronimus, martiri în Sirmiu, pag. 28, vol. VI.

44) Secunda, Donata, Bassus Maximus, Paulus, Marinus Iustus în Mesia la Dorostor, pag. 360, vol. VI.

45) Aemilianus martirul idem, pag. 373, v. VI.

(August).

46) Hirineus, Eraclius și Dassius în Ieronim martiri în Axiopolis, pag. 72, vol. II.

47) Florus, Laurus, Proculus, Maximus și alții în Illiric sub Liciniu martirisați, pag. 520, tom. III.

48) Silvanus Sabinus și Pantherius martiri în Tracia sub Deoclitian, pag. 589, vol. IV.

49) Basilla virgină, martiră în Panonia inferioară în Sirmiu, pag. 515, vol. VI.

(Septembrie).

50) Aethalus și Ammuntis martiri în Tracia, fiind Guvernator Rabnus, vol. I. pag. 358.

51) Martiri, Macrobius, Gordianus, Zoticus, Lucianus Helius, Valerianus, Seleucus și mulți alții la Tomis în Ponto sub Maxim Egemonul, pag. 55, tom. IV.

52) Martira Melitina a suferit în Marcianopol din Mysia sub Antonin Impăratul și Antioh Guvernatorul, vol. V. pag. 29.

53) Theodotus, Asclepiodotis aŭ suferit la Adrianopol în Tracia, pe timpul lui Maximian, pag. 30, vol. V.

54) Martiri Euticus sau Eutichius, Plantus, Eracliu Placid, Ambutus, Tracia, aŭ suferit în Tracia, din Martirologiul lui Ieronim, pag. 125, vol. VIII.

(Octombrie).

55) Martiri Priscus, Crescentis, Evagrius, Faustinus, Martialis, Ianuarius, Marcialis, Alexander Eupratus, Eutropius, Pigra, Gothia sau Gotia, Saturnina sau Saturninus, Speis aut Speus, Castus, Primus, Donatus, Passicus vel Pafficus, Propus martirisați în Mesia inferioară, în Martirologiile Romane și Ieronim, pag. 30, vol. I.

56) Dassius în Misia inferioară, la Axiopol, lângă Dorostol ori Silistra de ađi a suferit sub Diocletian și Maxim, pag. 411, tom. II.

57) Hermis și Taxius, martiri în Axiopol din Scytia inferioară, Dobrogea, pag. 345, vol. VIII.

58) Fillip Episcopul Heraclie, Sevevus presbyter și Hermis Diaconul pe timpul lui Deoclitian, în Tracia la Adrianopol, pag. 502, vol. VIII.

Câteva cuvinte asupra traducerei Bibliei de Ulfila.

Traducerea sf. Scriptură este fără contradicere monumentul cel mai prețios al activității misionare a lui Ulfila. Ea datează de sigur din epoca de când Goți și lui Fritigern se convertiră la creștinism. Până la această dată popoarele germanice n'aveau literatură: literile runice (astfel se numea limba poporelor nordice, ca a Suedilor, Danezilor, Tătarilor etc.) cât de îndepărtată ar fi vechimea ce li s'ar da, erau cel mult niște semne ieroglifice, destinate a exprima sentimente religiose. Ulfila este cel întâi căruță i se poate recunoaște gloria de a fi făcut din limba germană o limbă scrisă. El n'a inventat tōte semnele sistemului său de scriere, ci multe le-a împrumutat din cea grăecă, din cea latină și poate unele din alfabetul runic. Există o mare asemănare mai ales între alfabetul Gotic și cel Grec. Sunt cam două-spre-dece caractere, care li sunt comune. Dacă Ulfila s'a servit mai puțin la formarea alfabetului său de literile runice, de cât de literile romane și grece, acesta se explică prin faptul că cele întâi erau combinate cu elemente păgâne, mai ales cu formele de magie, fermecătorie, înșălderie etc.

Părerea D-lui Grimm (Waitz. p. 52) că alfabetul Gotic n'ar fi inventat de Ulfila, și că ar fi din o dată mai veche, este contrară socinței tuturor scriitorilor Bisericești¹⁾. Faptul că caracterul Gotic cuprinde, pe lângă caracterele grece și latine, caractere runice de care Ulfila s'ar fi putut dispensa, pentru că alfabetul grec și latin cuprind semnele corespondătoare caracterilor runice, l'a făcut pe învețatul Grimm să credă, că Ulfila n'ar fi fost autorul acestei invenții. Dar noi vom însemna că Ulfila, făcând împrumutările din alfabetul runic, a ales caracterele acele ce exprimau niște știute

¹⁾ Vedî pericopile din istoricii Bisericești cități mai sus.

sonuri particulare ale limbii Gotice. Cu toate acestea noi nu voim să afirmăm, că Ulfila ar fi inventat realmente sistemul său de a scrie. De parte sămădă de acăstă părere; căci caracterile grece și latine, pe care le-a introdus în alfabetul său, existau cu mult înainte de el. Ci pentru că el a născocit unele semne noi și că el a știut se formuleze atât de admirabil alfabetul său la limba aceluia popor, el poate fi considerat într-un sens ore-care ca învățător al alfabetului Gotic ¹⁾.

Să vedem acum care sunt cărțile biblice pe care le-a tradus.

După mărturia lui Filostorg ²⁾, Ulfila ar fi tradus toate cărțile Bibliei, exceptând cărțile Regilor; căci, dică el, episcopul nu voia, ca cărțile ce le destina la civilizația poporului său, să se pote întunca în contra vederelor sale. Deci, adăuge Filostorg, aceste cărți cuprindeau istorisiri de resbōe, și națiunile Gotice găsind mai ales un gust în mănuarea armelor, a avut nevoie mai mult de un frâu, care se oprescă avântul său războitor, de cât de un îmbolditor, care l-ar escita la lupte.

Descoperirile moderne au întărit pe deplin istorisirea lui Filostorg. Ce codici ni s-au păstrat? Iată-le: Pe lângă Codex argenteus cuprinđând cele patru Evangelii, s-au găsit mai multe fragmente din epistolele pauliene și părți din cărțile Vechiului Testament, adică Esdra și Neemia. Multe fragmente descoperite în dilele noastre probeză că Ulfila a trebuit să fi tradus totă Biblia. Cu toate aceste se găsesc învățări (între alii Angelo Mai și Castiglione) carii au pretins că traducerea Bibliei în limba Gotă nu trebuie însușită de căt în o slabă parte lui Ulfila, că succesorii săi, până acum necunoscuți, au completat mai târziu lucrarea sa. Si își

¹⁾ Esbergii Ulphilas Gothorum episcopus. § 12, pag. 35, 36 și 37

²⁾ Vezi pericopa din Filostorg publicată, idem apendicele cărții deja citate al lui Waitz, pag. 59.

sprijinesc părerea lor pe diferențe de expresiuni ce ni le prezintă deosebitele fragmente. Dar aceste diferențe provin probabil din corecțiile ce s-au făcut în urmă, în Italia, pentru a înlocui cuvintele Gotice a vechei traduceră, prin altele ajunse mai în întrebuițare, sau unele expresiuni prin altele mai conforme cu sensul contextului. Evangeliul Sf. Luca ne prezintă cel mai mare număr de deosebiră de fapt, el ne rechiamă la versiunea latină, pe când cele-l-alte Evangelii ne duc direct la originalul Grec, de care Ulfila s-a servit cu preferință în traducerea sa. Există în Sf. Luca forme mai multe, expresiuni care nu se întâlnesc, sau cel puțin foarte rar în cei-l-alți Evangeliști; în sfârșit întimpinăm glose pe care corectorii și copiștii le au adăugat și dintre care unele s-au strecurat în text¹⁾. Epistolile pauliene mai ales au suferit numeroase corecții; ele au fost obiectul de studiu cu totul particulare din partea Goților din Italia și Spania.

I) Dintre fragmentele ce ni au rămas din lucrarea lui Ulfila, vom cita în locul întâi: Codex argenteus, care să rădică până la secolul al V-lea sau cel puțin la întâia jumătate a celuī al VI-lea. El cuprinde cele patru Evangelii în ordinea următoare: Mateiu, Ioan, Luca, Marcu, Arnold Mercator a fost acel ce a aflat acest codice în o monastire a Benedictinilor la Werden, pe marginile orașului Ruhr; el a decopiat câteva foi.

De mult timp acest codice se află la Werden; nu se știe în ce mod nică în care epocă a ajuns în acest oraș. Este probabil²⁾ că această valorosă copie a traducerei Sf. Scriptură să fi fost depusă în Monastirea Werden, în epoca când călugării acestei monastirii întreprinseră sub direcția lui

¹⁾ Amănunte mai precise asupra acestui punct se găsesc în introducerea cărței lui Massmann: Ulfilas.

²⁾ Vedă Massmann, Ulfilas. Einleitung. Herkunft der Gothicen Handschriften, s. 56.

Lindger, convertirea tribului Saxon. Este de asemenea probabil, ca Lindger în timpul petrecerei sale în Italia (de la 728—785) se fi găsit ocazia de a' să procura copia traducerii Gotice, care după două-decări de ani devine proprietatea monastirei Werden. După o altă presupunere (idem) Codex argenteus ar fi venit din fundul Spaniei tocmai la Werden și că s'ar fi aflat printre cele două-decări volume de Evangeliu, pe care Childebert le jăfui la cucerirea Narbonei în 631¹⁾.

Ori-cum ar fi, codicile descoperit de Arnold Mercator în seculul al XV-lea a fost curând publicat în mai multe ediții. Antoine Morillon, bibliotecarul cardinalului Granvella în Flandra, a primit din partea lui Mercator o copie a manuscrisului. Fratele lui Antoine Morillon, Maximilian, îl comunica învețatului medic și filosof Goropius Becanus de Hilvavenbeck în Flandra, care în originea sale Antverpiane (1569) a publicat rugăciunea Domnescă și alte ore-care bucăți. Mai târziu ceva, Bonaventura Vulcanius, născut la Brugge în 1538, mai apoi rector al școlei din Anvers și în sfârșit în 1578, profesor la Leyden, unde muri în vîrstă de 77 de ani, a publicat în 1597 un mic tratat fără erudit: *Commentarialus de litteris et lingua Getarum sive Gothorum.* Bonaventura Vulcanius atribue acest tratat unuia alt anonim, care ar fi consultat un codice fără vechișoare, numit Codex argenteus. Manuscrisul Commentarialulu lui Vulcanius, care se află încă până astăzi în biblioteca din Leyden, cuprinde observațiuni care se ridică până la 1568, și se citește numele celebrului Richard Strein de Schwarzenau, consilierul lui Rudolf al II-lea. Acest învețat Strein citează în *Apologia sa Evangeliile Gotice.* Deci Richard Strein fiind deja mort în 1600, apologia sa trebuie să fi fost scrisă înainte de seculul al XVII-lea, și prin urmare Evangeliile

1) Vedă opera lui Waitz.

Gotice de care vorbește Strein, trebuea să fi fost cunoscute la Praga înainte de seculul al XVII-lea, și nu numai pe timpul resboiului de 30 de ani; căci după o socotință stabilită prin Jean de Ihre, codex argenteus ar fi fost salvat și transportat la Praga prin călugării Monastirei Werden pe timpul resboiului de 30 de ani.

In 1602 și 1603 a apărut marea lucrare a lui Janus Gruter: *Inscriptiones antiquae totius orbis romani*, în care sunt citați din Codex argenteus, adică din Mateiu 6, 7—16 (orațiunea domnescă) și Marcu 1, 1—18. Gruter dice explicit că aceste locuri l-au fost comunicate de cătră prietenul său Mihael Mercator, fiul, pe care el le-a copiat de pe hârtiele tatălui său Arnold. Gruter a adăugit un mic comentar asupra caracterilor și sonurilor Gotice, care semănă prea mult cu acel din Vulcanius; ceea ce probéză că Vulcanius, trebuea de asemenea să fi consultat manuscrisul lui Arnold Mercator.

La 1648 la cucerirea Pragei, codicile a fost ridicat din tesaurul imperial de cătră Sfedi comandanți de generalul Koenigsmark, și trimis ca dar reginei Cristiana din Suedia. In timpul acestei călătorii, unele foî de la început și de la sfârșit se rupseră și s-au pierdut.

In 1655 învățatul Isaac Vossius a adus codicile în Olanda. Acolo, cancelarul comte al Gardiei l'a cumparat pentru 400 sau 600 de talanți suedezi și l'a făcut present în 1669 universităței de Upsal, unde se află și astă-dî.

II) Codex Carolinus. Acest Codice este un rescript pe care l'a descoperit Knittel în 1756, în biblioteca Walfenbüttel; el cuprinde fragmente din epistola cătră Romanii, cu o veche traducere latină ¹⁾). Acest Codice aparținea mai întâi

¹⁾ Knittel a publicat aceste fragmente în 1763 sub titlul de: *Uphilae versionem goth. nonnulorum capitorum ep. Pauli ad Romanos e litura cuiusdam ms. rescripti etc.*

monastirei Wiesembourg, de unde a fost transportat la Wolfenbüttel în 1678.

III) Codices Ambrosiani, în număr de cinci. Aceste sunt paleampsiste în pergament, care provin din M-tirea Bobbio în Liguria, de unde au fost aduse la Milan; acolo au fost descoperite de Angelo Mai în 1817 și au fost publicate prin Castiglione¹⁾. Probabil acestea datează din epoca când Goții domneau în Italia, adică de la 492—553. Codicele A este cel mai important; el cuprinde Omiliile lui Grigorie cel mare la Ezechiil, printre care se găsesc fragmente din epistola către Romanii, din cele două către Corineni, din epistola către Galateni, din cea către Efesieni, către Filipeni, către Coloseni, la cele două către Tessalonicieni, la cele două către Timoteiu, la cea a lui Tit și Filimon. Codicile B cuprind comentariile lui Ieronim la Isaia, în care se află încă fragmente din epistolile pauliene. Al treilea Codice numit Codex Ambrosianus, se compune numai din patru foi și cuprinde o traducere latină a Evanghelilor cu fragmente din traducerea Gotică a Evangeliei Sf. Mateiu, și chiar fragmente care lipsesc în mare parte în Codex Argenteus.

IV) Codicele se compune din trei foi, cuprindând un comentar latin asupra cărților Regilor; între aceste extracte din Plaut, Seneca și din cărțile lui Esdra și Neemia, estrase din traducerea lui Ulfila, și

V) Codicele care cuprinde fragmentele unuia Codice Gotic la Evangelia lui Ioan și care se numește Skeireins.²⁾. Codicile Skeireins ce se compunea la început cel puțin din 100 foi, n'are acum de cât 8. Trei dintre ele se află în biblioteca din Vatican, și cinci în cea din Milan. Toate aceste opt provineau din celebra Monastire Bobbio, de lângă

¹⁾ Kraft die Kirchengeschichte der Germanischen Voelker. Ester Theil, erste Abtheilung s. 258.

²⁾ Vedî Massmann, Auslegung des Evangelii Iohannis in Goth. Sprache. Muenchen, 1834. Apoi Ufilas al său, Einleit s. 49.

Trebia. Aceste sunt ca Codice palempsiste, dar foă intrerumpte, care nu presintă nici o continuare. Manuscriptul din Milan cuprinde în latineşte actele Conciliului din Halcedon. Denumirea de Skeireins însemnă comentar. În acest comentar la Sf. Ioan sunt părți care sunt complectate prin locurile paralele din Mateiu și Marcu, ceea ce a făcut pe Loebé a crede ¹⁾, că Skeireins este nu un comentariu la Ioan, ci o armonie a Evangeliilor. După cercetările făcute de Massmann ²⁾, autorul Skeireins a consultat probabil un comentariu asupra lui Ioan, de un ore-care Teodosie, Episcop de Iraclia, în Tracia. Teodosie era în adevăr un arian zelos, care era în capul unui partid și juca un rol însemnat în certa contra lui Atanasie. Pe lângă acest comentariu, autorul Skeirins a trebuit se consulte încă și alte scrieri, între altele cartea lui Ammonius.

Care este acum autorul Skeireins? Dacă acăstă lucrare este o polemică cu adversarii doctrinei ariene, se poate să se cugete la Ulfila. De altmintrelea Auxentiu ne spune, ³⁾ că învățătorul său a compus deosebite tratate și comentarii în limba gotică, grăcă și latină, nu este dar neprobabil ca el să fie autorul acestui comentar asupra celor patru Evangelii. Diferința de stil în Skereins și traducerea bibliei nu este un cuvînt îndestulător pentru a refuza lui Ulfila onoarea de a fi autorui acestei lucrări. Doctrina ce cuprind, și despre care vom trata mai încolo, este absolut aceeași cu acea a acestui celebru episcop al Goților.

Lucrarea lui Ulfila n'a avut precedent; căci după părerea unanimă a învățătilor vechea Itală și chiar traducerea Sf. Ieronim nu se pot compara cu ea. Numai Luther a putut în acăstă privire întrece pe episcopul Got; dar dacă noi

¹⁾ Breittraege zur textberichtigung und Erklaerung der Skeireins von Dr. Iul Loebé. Altenburg 1839, p. 2. Operă citată de Krafft in Kirchengeschichte der germanischen Woelker, p. 349.

²⁾ Massmann Ulfilas Einleitung s. 49.

³⁾ Waitz. Ueber das Leben und die Lehre des Ulfila, s. 19.

n'avem în gând să atribuim o valoare exagerată lucrării principale a lui Ulfila, noi nu esitam un moment a o declară cel puțin fără asemănătă cu acea a Reformatorului Luther, prin fidelitatea originalului, prin marea popularitate ce a câștigat-o în urmă, prin meritele literare și mai ales prin marele serviciu ce ea a adus causei Evangeliului. Frumusețea, expresiunea plăcută a limbii gotice se manifestă la fiecare pagină. Într-un cuvînt, Ulfila a știut se impace abisul dintre spiritul poporului său cu Creștinismul, care trebuea să se ivescă la Goți ca o religiune cu totul străină și ca formă și ca fond. Fără îndoială, predispoziția cu totul particulară a paganismului German îl vine în ajutor, întru că acest paganism cuprindea în sine elemente corespunzătoare ideilor creștine. Dar dacă Ulfila a conservat multe expresiuni pagâne, dându-le o însemnare cu totul deosebită de sensul lor primitiv, el s'a vîdut nevoie de a inventa un număr de termini cu totul noi pentru a expune ideile creștine de care paganismul n'avea nici o presimțire. Traducerea lui Ulfila ca și cea a lui Luther a fost o lucrare gigantică, și ne place să credem că episcopul Got, ca și Luther și au primit cu abundență fructele muncii lor, la care fără îndoială ei și au sacrificat cea mai mare parte din viața lor. Simplă și populară este scumpa noastră Biblie Germană, ea devine curând bunul obștesc al Goților și-i retraseră de la sterile discuții teologice, la isvoralele vii ale credinței. Prin atracțiunea incomparabilă a formei sale, ea escită la acești barbari o nobilă emulație pentru lucrările spirituale cu totul necunoscute lor până atunci. Aceasta nu-i o simplă conjectură, spunerea noastră se sprijină pe mărturia unui contemporan al apostolului Goților, a fericitului Ieronim,¹⁾ care vorbește deja cu mari laude despre știința Teologică a Wizigoților. Traducerea Bibliei în limba Gotă este dar mo-

¹⁾ D. Hieronym. tom. II, pag. 626. Epistola ad Suniam et Fratelam, operă citată de Révilont, pag. 25.

numentul cel mai frumos, pe care Ulfila însuși și l'a ridicat în amintirea sa. El a supraviețuit vicisitudinelor timpului și sperăm că va supra-viețui încă și mai multe secole¹⁾.

Doctrina lui Ulfila.

Creștinismul se respândi curând în Dacia Traiană, probabil chiar prin coloniștii din peninsula Balcanică, și mai ales prin cei luați în Cohorteie aduse din Asia mică. Dar Biserică organizată nu întâlnim de cât pe timpul năvălirei Goților în Dacia Traiană, după cum am văzut deja, grație acelor clerici pe cari Goți în invaziile lor asupra provinciilor române, l-au adus cu ei ca sclavi. Prin urmare multămita lor, o creștinătate barbară se formă la nordul Dunării. Dintre toți clericii ce au luat parte la fundarea acestei Biserici noi, unul singur ni-î cunoscut pe nume, acesta-î *Evtihie*, care se grăbi a pune în relație mica Biserică formată prin îngrijirile sale, cu frații săi din Capadoccia. După el întâiul nume lăsat uîtărei e acel al Episcopului *Teofil*, care a asistat la Conciliul din Nicea și a subscris celebrul simbol. Cu toate aceste n'ar trebui să admitem că comunitățile creștine ale Goției, care s'ar fi format până la epoca lui Constantin, să fi avut deja socotință bine determinate asupra raportului între Tătal și Fiul și că ar fi profesat public doctrina creștină desvoltată de Atanasie, după ce ar fi lepădat cea a lui Arius. Nu erau în stare Goți, abea ieșită din păgânism să se rîdice la acele concepții finale teologice și să participe la acele discuții subtile și dificile despre Trinitate și raporturile între personă. La început Goți au recunoscut numai pe Dumnezeul creștinilor, care manifesta puterea sa prin faptele clericilor săi; căt despre acele cesiunți, care agitau lumea creștină mai mult de un secul și

¹⁾). Vedî Ulfila, sa vie et sa doctrine par Charles Knauer pag. 33—43.

care și găsiră în sfârșit soluția lor în Sinodul de la Nicea, acestea mai nu interesaș spiritul barbarilor. Istoricii ortodoxi între alții Socrat și Sozomen, pretind, dar poate cu nedreptul, că Goți s-ar fi declarat pentru credința din Nicea, deja de pe timpul lui Constantin. Din contra, istoricul arian Filostorg, merge prea departe spunând că deja din timpul lui Constantin, Goți se declară pentru Arienism. Cei întâi istorici Ortodoxi, ni istorisesc, că comunitățile creștine dintre Goți au recunoscut credința niceană, din timpul lui Constantin și adăugă, că pe la începutul jumătăței a doua a secolului al IV-lea Ulfila, care în calitatea sa de episcop lucra în mijlocul lor, a renunțat la credința din Nicea și s-a declarat pentru Arienism. După Socrat,¹⁾ Ulfia s-ar fi schimbat convingerile sale în Conciliul din Constantinopol de la 360, iar conversiunea Goților lui Fritigern ar fi avut loc la data când Valens a trimis ajutoruri acestui din urmă, ce era pe atunci în luptă cu Athanarii. Cât despre Sozomen²⁾ ni spune că Ulfila a asistat la Sinodul din Constantinopol într'un chip nesocotit, dar că de la acest timp el rămasă încă în relații cu Episcopii și clericii Nicienii, și mai târziu la 375, când se duce la Constantinopol, de a cere ospitalitate de la Valens, el îmbrătoșă credința ariană a împăratului. Teodoret (idem) din contra dice că Goți cerând ajutor la Valens, episcopul arian Eudoxiu il sfătuie pe împărat de a nu responde la rugăciunile lor, de căt cu condiția de a primi credința lui Arie. Cei mai însemnați dintre ei refuzără, dar Ulfila care se bucura atunci de cea mai mare considerare la Goți, a fost sedus de Eudoxiu și câștigat la doctrina sa prin daruri. De atunci el convinseră pe poporul său ca controversa între ortodoxi și arieni nu este de căt o certă de cuvinte și că în fond nu există deosebiri în doc-

¹⁾ Massmann Ulfilas, Einleitung s. 14. Waitz Ueber das Leben und die Lehre des Ulfila. Apendice, pag. 60.

²⁾ Waitz Ueber das Leben und die Lehre des Ulfila, Apendice, p. 62.

trina lor. Teodoret pune convertirea lui Ulfila la arienism la aceeași epocă ca și Sozomen. Dar după cum acest din urmă a confundat faptele istorice, noi nu putem să dăm credință istorisirei lui, mai ales când el pretinde, că Ulfila s'a lăsat însălat la arienism prin motive de o curătenie morală mai mult de cât discutabilă, o alegație disminuită prin tot aceea ce noi cunoștem despre viața acestui mare om. El se mai însăla încă, făcând să intervină patriarhul de Constantinopol Eudoxiu, ce era deja mort în 370, adică cu cinci ani înainte de trecerea Dunărei de către Goți, pentru a cere ajutor de la Valens. În sfârșit când el adauge că controversele în cestiunea arienismului nu erau de cât certe de cuvinte și că în fond nu exista deosebiri între doctrina ariană și doctrina ortodoxă, el se pune în contradicere formală cu tabloul următor, (Waitz p. 19) pe care Auxentius, ucenicul credincios nălădui face asupra caracterului învețătorului său: «Nobil rival al apostolilor, ne spune el, și vrednic urmaș al martirilor, el era inimicul declarat al ereticilor, pe care-i califica de când și lupi rapaci. Respingând cu energie ori-ce relație culpabilă cu el, condamna la ori-ce ocazie doctrina lor pernicioasă, și plin de harul și de înțelepciunea Mântuitorului său, ardea de dorul pentru cauza divinului său învețător. Nu exista, dicea el, de cât o singură Biserică a Dumnezeului celui Viu, colona și baza adevărului (*στύλος καὶ ἐδραίωμα τῆς ἀληθείας*), o singură fecioră, o singură logodnică, o singură regină, o singură viață de vie, o singură casă, un singur templu, o adunare a creștinilor; tot restul nu-i de cât o adunare a diavolului». (Vedă Waitz p. 19).

Din cele trei istorisiri ce le-am amintit, a lui Socrat, Sozomen și Teodoret, cea a lui Socrat prezinta mai mult adevăr. El ne spune că Ulfila s'a declarat pentru întâia dată în favoarea arienismului la Sinodul din Constantinopol din 360. În adevăr, la acăstă epocă el se afla deja de 5 ani

pe teritoriul roman, adică în Moesia, nu departe de Nicopol, la picioarele muntelui Emus, unde întâia persecuție a lui Athanarich l'a nevoit să căuta un azil. Deci în acăstă localitate, arianismul era religia dominantă sub împăratul Constanț; astfel în epoca când episcopul Vizigot se aşaďă acolo, el trebuia natural să se pue în relație cu episcopii arieni și a suferi influența lor. Deja pe la anul 355, în ultimii ani ai împărătiei lui Constanț, certile ariene isbucniră în aceste localități megieșite cu Dunărea. Ulfila nu putea să stea acolo indiferent. Ori-care ar fi fost opiniunile sale religiose în timpurile de mai înainte și nu suntem nedrepti dacă le-am presupune încă fără puțin determinate. Apoi dacă istoricii ortodoxi ar avea dreptate pretențind că Ulfila a trebuit să mergă la început pe urmele lui Teofil, este probabil că profesiunea sa de credință nu se sprijinea pe o basă destul de solidă, pe o pricepere clară și netedă a opiniei contrare. Noi afirmăm prin urmare că puțin după 355, și nu cu 15 sau 20 de ani mai târziu, Ulfila se hotără pentru arianism. De altfel mărturisirea sa de credință ce ne-a lăsat, ca un testament al poporului său, și în care noi însemnăm mai ales frasa următoare: *Ego Ulfila episcopus et confessor semper sic credidi*¹⁾: probă evident că mai mult în 355 de cât în 370 sau 375 el se pronunță pentru credința ariană. De altfel participația sa la Sinodul din Constantinopol în 360, convocat de arieni și aderarea și la formula ce s'a edat acolo, probă încă, că înainte de 370 el a îmbrătoșat arianismul. Doctrina formulată la Sinodul din Constantinopol în 360 și subscrisă de Ulfila, este aceeași care a fost recunoscută în Conciliul de Rimini în 359. Simbolul stabilit în acăstă adunare se resumă în aceste cuvinte:..... «Noi credem în Fiul unic al lui Dumneșteu, născut din Dumneșteu înainte

¹⁾ Waitz, p. 21.

de toți vecii, înainte de începutul tuturilor, singurul născut din însuși Dumnezeu, Dumnezeu din Dumnezeu, asemenea după scripturi cu părintele său care l'a născut; nașterea nu este cunoscută de cât de Acela care l'a născut, de părintele singur. Noi știm că acest Fiu unic a lui Dumnezeu s'a pogorât din cer, trimis de părintele său, după cum este scris..... În diua învierei el trebue să fie încunjurat de gloria sa părintescă, pentru a răsplăti fie-cărui după meritul său. Noi lepădăm numele de substanță (*οὐσία*) pe care nu-l aș de loc Scripturile. Noi admitem că Fiul este în totul asemenea Părintelui său (*ὅμοιος*) cum dic și învață sfintele Scripturi ¹⁾.

Ulfila subsemnă dar acăstă formulă ariană; probabil pentru că ea îi părea mai simplă și mai înțelășă de cât cea din Niceea. Ea trebue să îi pară mai conformă cu sfintele scripturi, care pentru el era norma credinței, oferindu-îi, mai mult de cât cea din Niceea, o certă analogie cu simplicitatea credințelor primitive a poporului său și a ușura astfel Barbarilor înțelegerea marilor adevăruri creștine. Creștinismul predicat acestor națiuni inculte, trebuia cu necesitate să îmbrace forma cea mai simplă. Ulfila îl înțelesă ușor, căci succesul lucrării sale misionare atârna de aicea. Astfel losând la o parte cestiunile atât de subtile, cuprinse în formele *οὐσία* și *ὑπόστασις*, discuțiile atât de metafisice, adese obositore, asupra raporturilor dintre Tatăl cu Fiul, el nu se cugetă înainte de tóte de cât a combaté păgânismul în extremis și a detrage pe compatrioții săi din întunericile seculilor, a-îi înveța noțiunile elementare, adevărurile esențiale ale creștinismului, singure capabile de a satisface aspirațiile inimii omenești. Acăsta este, aceea ce i se impunea lui Ulfila cu o necesitate absolută și Christos-Dumnezeu făcut om pentru noi și mort pe cruce pentru a ne

¹⁾ Socrat. Ist. Bis. II. 37. 41. citat de Révillout. p. 97.

mântui. Iată neîndoibil tótă teologia ce el predica în lungi ani ai activității lui misionare.

Ulfila dar se pronunță pentru arianism, așa precum l'a formulat conciliul de Rimini; dar acéstă formulă era atât de vagă în cát spiritul suptil al Grecilor a știut să facă ca să se ivescă tóte certele ce le cuprindea, și abea simbolul de Rimini deveni public, când deja arienii se divizară în două părți; unii pretindeau că Fiul nu-i egal cu Tatăl, de cát după voință, și tăgăduiau dumnejirea cuvîntului; ceilalți se aprobiau de ortodoxi și afirmau că Fiul era asemenea cu Tatăl după substanță. Episcopul Wizigoților pare a se alia la acéstă opiniune din urmă; cu tóte acestea arianismul său era o doctrină cu totul particulară, diferită și de arianism și de semiarianism; urmarea studiului nostru ne va procura dovada.

Ulfila în doctrina sa despre trinitate, cum ne-o arată Testamentul său și ucenicul lui Auxentius, plécă din unitatea absolută a lui Dumnejude. Există un singur Dumnejude născut prin urmare fără început și fără sfîrșit și astfel većnic; El este cauza primară a tuturor lucrurilor, este nemărginit, necuprins cu mintea, nevăđut, nemăsurat, nemuritor. Unitatea lui Dumnejude exclude tótă deosebirea, tótă separația în substanță. Creatura este leșită din nimica, căci cauza primară n'are recurs la o materie primordială, pre-existentă pentru a crea. Creatorul, unul și indivizibil, a creat și a născut pe unicul Fiu, nu pentru a sfîșie substanța sa, sau pentru a o micșora, ci numai pentru a manifesta bunătatea și iubirea sa. În virtutea puterii și a voinței sale, el a produs acest act de suverană libertate, fără ca substanța sa să fi fost alterată ori măcar modificată. Fiul lui Dumnejude, după Ulfila, este dar, duprecum pentru ceilalți arieni, nu o ființă provenind din substanța lui Dumnejude, ci o creatură eșită din nimica. ἐξ δυοῦ ὄντων—. Cu tóte acestea Fiul fiind autorul tuturor lucrurilor, este fórte

deosebit de restul celor-l-alte creațuri; el este născut din Dumnezeu și nu se deosebește de părintele de cât prin nașterea în timp. Dar fiind Dumnezeu, el este imutabil, deci nu este un cert merit moral și religios absolută sa perfecțiune umană, care î-a dat numele de Dumnezeu, atributile și onorurile Dumnezeestii, ci natura sa însăși, esența sa chiar. În acest punct el difere de Arie și se apropiie de E-unomiū. În adevăr, dacă episcopul Wizigot afirmă ca majestatea divină este inherentă Fiului prin chiar natura sa, dacă el nu ezita a'l numi Dumnezeu în totă puterea cuvintului, cu toate că-i adauge epitetul de *secundus*, pentru a face să lasă nașterea sa, dacă el ni-l desemnă ca o ființă intermediară între Dumnezeu suprem și creațură, umplând abisul între infinit și finit, noi constatăm cu evidență că el se desparte prea mult de Arie, pentru care Fiul este creațura cea mai perfectă, divină, dar niciodată Dumnezeu. Fiul este punctul de depărtare pentru seria ființelor spirituale, dar investit de o majestate necreată și creator Universului, el se distinge dar de lumea visibilă și invizibilă, a căruia este autor unic. Fără îndoială el nu există de cât prin părintele, după Părintele, pentru Părintele și pentru glorificarea Părintelui, dar el este de asemenea în plin drept de a revandica numele de *magnus Deus, magnus Dominus, magnus Rex*; el are același titlu cu Părintele, *un mysterium magnum*. Glorificând pe Părintele prin creație și rescumpărare, el este pentru acest cuvânt numit *provisor, legislator, redemptor, salvator*. Rescumpărarea formează lucrarea capitală a lui Iisus; prin ea și prin creație se deosebește de ființele inferioare, de creațuri. «*Non habentem similem suum*», dice Ulfila în Testamentul său. La majestatea sa inherentă naturei sale vine să se adăugă ca urmări necesare ale caracterului său divin, o putere, o demnitate, care prin niciodată un chip nu sunt susceptibile de o comparare cu perfecțiunea relativă a unor creațuri.

Auxențiu după ce a expus doctrina învețătorului său respectiv de Părintele și Fiul, arată motivele¹⁾ care au hotărât pe Ulfila să arunca opiniile Omousiene; dacă puterea neostenitore a Fiului unic, dice el, a putut crea cu ușurătate cerul și pământul, văđutul și nevăđutul, cum se admite că Părintele, în care nu este nici prefacere, nici schimbare, să fi putut crea o ființă în totul indentică cu el, Ulfila respinge deci cu energie idea niceană de o egalitate absolută a Părintelui cu Fiul; nu numai că el îl distinge pe unul de altul, dar îl separă încă prea hotărât. El aruncă de asemenea învețătura omousienilor, stabilind o diferență între Dumnezeirea lui *Dei ingeniti* și aceea a lui *Dei unigeniti*. Părintele de fapt este creatorul creatorului, și Fiul este creatorul a totă creatura. Părintele este Dumnezeul Domnului (domini), și Fiul este creatorul a totă făptura. Dacă există asemănare între Tatăl și Fiul, acela n'ar rezida în substanță, cum învețați Macedonienii, ci numai în manifestarea lor, sau mai bine în modul lor de acțiune; căci îndată ce Părintele, pentru a'și arăta dragostea și puterea sa, a născut pe Fiul său din nimica, εξ οὐκ ὅντων, Fiul de asemenea pentru a face să strălucescă iubirea și puterea sa, a făcut pământul din nimica. În resumat dar vom dice: după convingerile episcopului Got, asemănarea celor două persoane ale dumnezeirei nu este a o căuta în esența lor, pentru că substanța unuia Dumnezeu nenăscut și cea a unuia Dumnezeu născut sunt absolut diferite, ci în puterea lor, majestatea și manifestarea lor, într'un cuvînt în atributile divine deopotrivă distribuite amândurora. Acăstă idee se găsește la Eunomiu. După el voința în Dumnezeu care este în acelaș timp puterea sa creatoare, este separată de substanță și există prin ea însăși. Ulfila procede după acelaș chip: el deosebește în Dumnezeu voința de substanța sa.

¹⁾ Waitz p. 18.

Aceste câteva date sunt de ajuns pentru a caracteriza acăstă cristologie, care părță un sigil cu totul particular, și nu se găsește în nică un sistem altul. Noi nu esităm de a declara că episcopul Got avea fără îndoială convingerea intimă că doctrina sa era singura adevărată și curată astfel precum o cuprinde Sf. Scriptură; căci sprijinindu-se la totă ocasia, în tratatele și predicile sale pe textele Scripturei, el arunca anatema asupra ereticilor de ori-ce nume, Maniheilor, Marcioniților, Montaniștilor, Sabelianilor, Patripasianilor, Fotianilor, Novațianilor, Donatiștilor, Omousienilor și Omiusienilor etc.

Pentru a complecta doctrina lui Ulfila asupra trinităței, ne rămâne să vorbim despre sf. Spirit. Ulfila învăță că Sf. Spirit nu se confundă cu nică unul din cele întâi persoane ale trinității, dar că Fiul a servit de intermediar la creațunea sa prin Tatăl. Există, este adevărat, înainte de ori-ce lucru și cu toate aceste nu este nică cel întâi nică cel al doilea Dumnezeu; el este, precum se exprimă Auxentius, *a primo per secundum in tertio gradu substitutus*. Singur Părintele este nenăscut și Fiul născut; Sf. Spirit din contră este creațura în al treilea grad, el este efectul voinței Părintelui manifestat prin lucrarea Fiului unic. Pentru a-și întări acăstă credință, episcopul Got cită din Biblie locuri în sprijinul său, ca Ión 1, 3. I Corint. 8, 6. Numele de *Deus, dominus*, nu s-ar cuveni deci sf. Spirit, care nu este nică autor, nică creator, ci numai *illuminator, sanctificator, Doctor, educator, adjutor, predictor, consolator, interpelator virtus illuminans et sanctificans*. Servitor al lui Christos, învățătorul său, el distribue credincioșilor darurile grației Mântuitorului lor, el este pecetea cu care vor fi însemnate la diua eliberării¹⁾.

Comparând învățătura lui Ulfila asupra Trinităței cu ve-

¹⁾ Efes 4, 30.

chile triade păgâne, este imposibil de a nu recunoște óre-care înrudire cu învățatura episcopulu got. Păgânismul în adevăr, grupând deși câte trei, ne prezintă în locul întâi triada lui Odin, a lui Vili și a lui Ve-Odin spirit vivificator, existent în toate lucrurile, autorul ființelor spirituale, a format materia cosmică primordială (Urstoff), Vili, a căruia sens etimologic este voință, servește de intermediar la formarea lumii. În fine Ve, din veihs=sfînt, este puterea sfîntitóre care străbate universul. Lângă această triadă, noi avem o infinitate de altele, aceea a lui Odin, a lui Hoenix și a lui Lodur; aceea a lui Odin, a lui Thor și a lui Fricco etc. Dar nicăi una din aceste divinități nefiind eternă, Ulfila nu putea alătura direct doctrina sa la aceste triade, căci pentru el cele trei persoane din trinitatea creștină sunt veçnice. Fără îndoială păgânismul a sfîrșit prin a stabili mai presus de aceste divinități muritóre și trecetóre, un Dumnezeu a-tot-puternic diriguind destinele lumii, a zeilor și a ómenilor, pe care l'a numit miotudr. Dar dacă episcopul Got ar fi putut să readucă într'un chip óre-care la această idee de un Dumnezeu suprem concepțunea sa de Dumnezeul creștin, teodicea sa cu toate acestea diferă esențial de cea a păgânilor, căci el menține înainte de toate, unitatea și indivizibilitatea lui Dumnezeu, face să iesă neted transcendența sa, și-l separă de lume prin un abis, contrar păgânismului care, și complace a amesteca pe Dumnezeu cu ómeni. Dumnezeul său este *ingenitus, increatus, substantia incorporalis, inindigens*; nicăi odată o doctrină păgână, mai cu sémă acea pe care învățatul Got este chemat a o combate, nu s'a înălțat la o așa subtilitate de concepție.

Pornind deci din ideea de un Dumnezeu esențialmente transcendent, Ulfila trebuie să se întrebe cum este posibil de a umplea abisul dintre Dumnezeu și lume, cum finitul putea să intre în contact cu infinitul. El învinge dificulta-

tea, pe care deja înainte de el atâtea nobile spirite s'așă încercat de a o resolvi, admîșând cum am vădut, un intermediar, care este numit *creator creationis*, pentru că el crează și naște, cu tóte că el este creat și născut prin Tatăl. Lumea scosă din nimica, este lucrarea Fiului și după cum păgânismul presupune tot-d'auna o materie cosmică primitivă, există o deosebire capitală între cele două cosmogonii păgână și creștină.

Triada lui Ulfila, cu totul superioară fără îndoială celei păgâne, cuprinde cu tóte acestea urme de politeism; căci ea nu este de cât un adevărat triteism. Nu există o unire intimă între cele trei persoane a trinităței episcopuluī Got. În adevăr, singur părintele este adevărat Dumnezeu în înțelesul absolut al cuvântului, dice Ulfila; indivizibil, substanța sa n'a fost nici cîntată, nici modificată, când el a născut pe Fiul, căci efectul puterel și voinței sale așă fost deajunsă pentru a crea pe Fiul și a-î atribui puterile necesare la lucrarea să, creatore și rescumpărătoare. Substanța părintelui n'a participat întru nimică în actul creațiunii. Mântuitorul însuși, diferând esențial de ființă supremă, cu mai mult cuvînt încă de ómeni, pe cari el a fost chemat a-î măntui. Si dacă Ulfila îl numește *secundus Deus*, acesta nici odată în sensul strict al cuvântului de *Deus*. Cât despre Sf. Spirit episcopul Got îi refusă pe de oparte calitățile de *Deus* și de *Dominus*, pe de alta el vede în el mai mult de cât o forță; el îl caracterizează afirmând existența sa personală; el este creat de Fiul, deosebit de creațuri și vrednic de o venerație divină. Sf. Spirit ni se arată dar ca o adevărată divinitate, inferioară, este adevărat, la două, după cum acela este la întâia. Triteismul este evident și noi ne găsim în urmă în prezență unuī adevărat politeism, pe care l'ar putea cineva numi creștin.

Cu tóte acestea noi ne păzim de a pretinde că Ulfila ar fi voit, în cunoștință de causă a învăța o astfel de doc-

trină. Din contră, noi avem convingerea intimă, că tōte nevoițele episcopuluī Vizigot tindeau a face să iasă monotheismul creștin cel mai strict. Și dacă, separând într'un chip tōrte hotăritor cele trei persoane ale treimei, neglijind de a preciza raporturile lor mutuale, el a cădut într'un mod inconștient în triteism, se cuvine a atribui acăstă deviere de la doctrina sfintă chiar nobililor mobile care l'aū determinat a uni într'un fel oarecare învețământul creștin cu vechea mitologie păgână și a-l face astfel clar și înțeles cât este posibil.

O cestiune ultimă ce ni se pune, este ca să știm dacă în traducerea lui Ulfila sunt urme de arianism. Pentru a o resolvi trebuie să consultăm locurile din Scriptură care vorbesc de raportul între Părintele cu Fiul. Unul din aceste locuri este la Romani 9. 5. în care Ulfila a dat cuvîntul Θεός prin expresiunea gotică guth, care însemnă Dumnezeu. Deja Angelo Mai, Castiglione și mulți alții după el, s'aū sprijinit pe acest loc pentru a proba, ca arianismul nu se găsește în lucrarea capitală a episcopuluī Got, sau pentru că convertirea sa la acăstă doctrină a fost posterioară, traducerii sale, sau că consideraționul cu totul exterioare numai l'aū hotărît a merge pe urmele lui Arie, sau că marea sa venerație pentru cartea sfintă l'a împiedicat de a-i schimba conținutul. Alți învețați ca Aschbach¹⁾, a voit să vadă în locul din cestiune o probă de un fapt mai mult de cât discutabil, că Goții erau arianii ca formă, și ortodocși ca fond. Dar prezența arianismului a părut mai cu evidență multor teologi în traducerea lui Ulfila, la locul din Filipeni 2. 6. οὐχ ἀπαγόν ἡγήσατο τὸ εἶναι Ἰησοῦ. În adevăr cuvîntul Ιησος este tradus ori înlocuit în textul Gotic prin adiectivul Galeiks, care nu arată de cât un raport de asemănare. Dacă episcopul Got cu intențione a tradus Ιησος prin Galeiks, lo-

¹⁾ Ulfilae partium ineditarum specimen. Mediol. 1819, praef. p. 17. citat de Krafft. p. 346.

cul este de sigur întrețesut de arianism, căci pentru a rămânea credincios contextului, autorul ar fi trebuit să se servescă de cuvîntul ἰη̄ς care corespunde exact cu ἴσος. În fine pentru a se imputa lui Ulfila arianismul, unii aduc încă absența epistolei către ebrei, pe care ucenicii lui Aris o aruncă din canon. Cu tôte aceste probe nu ni se pare lucrul aşa bine probat. Episcopul Got, spirit de o apucătură puțin comună, care și făcu o obligațiune, de a traduce sf. Scripturi atât de credincios cât a fost posibil, nu trebuea a se gândi ca să vîre în ea propria sa doctrină. El nu era unul din acei sectari, cari îndrăsnesc a susținea vederile lor personale cu doavadă din cuvîntul lui Dumneșteu citat greșit, sau unul din acei omeni de școală care știu să unescă tôte textele cerințelor sistemului lor. El era marele misionar, nobilul reformator al poporului său și asemenea lui Luter, iubind Biserica lui Christos și patria lui cu o dragoste egală, el trebuia ca și acest din urmă a da națiunel sale codicile sfinti, într'o limbă frumosă, clară, dar înainte de tôte fidelă și curată de ori-ce amestec. Nouă ne vine greu a crede că Ulfila ar fi sacrificat în favoarea doctrinei sale, fidelitatea textului. Nu putem dice atât și despre Skeireins.

Autorul Skeireins este un arian hotărît; cu tôte aceste ideea sa despre persoana lui Chtistos este fără înaltă; paralelul ce ni-l trage între Iisus și înainte mergătorul său imediat îl va dovedi. Botezătorul ¹⁾, dîce el, a pregătit numai spiritele pentru predicarea Evangeliei, el a arătat gloria și majestatea Domnului; aceste cuvinte: cel ce vine sus este mai presus de toți, stabilesc o linie de demarcare hotărîtoare între Mântuitorul și totă creația. Prin aceste cuvinte Botezătorul desemnă gloria eternă a Mântuitorului, pe cere-l numește «ceresc» «venit de sus», pe când el însuși, vorbind de lucruri pămîntești, se numește «pămînen-

¹⁾ Vedî Massmann, Ulfila Skeireins p. 576—588.

tesc»; el este om și dovada sa dată dreptății nu-l va rădica mai presus de condițiile naturei omenești. Iisus Christos din contră, a manifestat prin creațiune atributele sale divine, prin lucrarea rescumpărătore caracterul său mesianic. El este venit din ceriu, dice comentatorul, Ión Botenăzătorul a vestit numai majestatea divină a învățătorului său, cu secul înație, el s'a ridicat în contra certei impiilor a lui Sabelie și Marcel, cărui, îndrăsnind a afirma unitatea perfectă a Părintelui și a Fiului, n'aș făcut din el de cât o singură ființă. Revenind la această polemică contra lui Sabelius, autorul citând locul de la Ión 5. 19, 20, după care Fiul declară că el nu face nimică de la el, ci totul sub ordinul și chipul Părintelui, el conchide că Părintele și Fiul sunt două persoane esențialmente distințe. Cel întâi iubește, cel al doilea este iubit; cel întâi arată lucrările, cel al doilea le execută; Părintele de exemplu înviază morții și îrechiămă la viață; deasemenea Fiul prin imitare îndie pre orii voește. În sprijinul acestei doctrine asupra deosebirei dintre cele două persoane comentatorul aduce încă locul de la Ión 5. 22. Părintele nu judecă pe nimeni, ci totuția judecata sa a dat-o Fiului. Dacă dar, Părintele și Fiul era o singură și aceeași persoană, cum să se admită că aceeași persoană să judece și să nu judece? Si dacă cineva opune acestui raționament locul de la Ión 5. 23, care revandica pentru Fiul, după opinioile episcopilor ortodoxi, o venerație egală cu acea a Părintelui, autorul nostru va răspunde că această interpretare nu are de cât aparență exactitudinei. Nu convine Fiului, deasemenea și nu egală Părintelui, de cât o venerație deasemenea acei a părintelui. Autorul comentariului nostru, subordonază dar cum am vădut, pe Fiul Părintelui, fără ca să-l facă vre-o dată a-l pogorî, cum face Arie, în rîndul creaturilor simple. Ridicat mai presus de toate ființele, el ocupă un loc unic față de părintele său, grație mai ales lucrării sale măntuitore, a cărui origine se ridică

dincolo de încorporarea sa și se află deja în lungile secole de preparare ale vechii alianțe, în învățărurile profesorilor, trimișii viitorului Mesia. Dar el n'a îmbrăcat o formă corporală, de cât când puterea răului își ajunse ultima sa limită și că aşteptarea unei eliberări devenise era cea mai simțită în mijlocul sărmanei omenirii căduțe. Atunci el a venit în lume, care s'a arătat ca o dreptate, în fine sacrificându-se a eliberat făptura, care suspina după el de atâtea secole deja. Fără îndoială, Mesia ar fi putut prin atot-paternicia sa a elibera pe oameni de stăpânirea satanei, fără a lua un trup omenesc, dar el vrea liber și mișcat de dragostea sa cea neșpusă a suferi pedepsele meritate de creația sa, după cum el voia din contră, că omul care s-ar fi hotărât liber pentru Satana, călcând poruncile lui Dumnezeu, să primescă de asemenea liber învățatura Mântuitorului său și să și însușască grația sa, disprețuind vicle-niile diavolului. Resultă din aceste câteva date, cu ultima evidență, că răul după autorul nostru, nu este o necesitate înăscută naturei noastre, ci fructul voinței libere a omului atras de satana la rău. Din fericire el nu cunoștea încă teologia, care n'a roșit a numi păcatul, care a produs atâtea monstruosități în lume, un felix culpa!

Mântuirea personală, noī urmăram în tot-d'auna ideile autorului nostru, resid în credință, în acceptarea liberă a fructelor rescumpărării, din grație care, după voința lui Dumnezeu s'așă arătat în Christos, este dată omului prin Christos. Iisus ne mântuește prin învățatura sa și prin lucrarea sa; ca învățător, el predică dreptatea și ne recomandă în-deplinirea liberă a comandamentelor dumneștești; însă desnodămîntul tragic al vieții lui Mesia în acăstă lume, este de asemenea pentru comentator punctul culminant a soteriologiei sale. În adevăr, Christos murind pe cruce ne-a căștigat prin moarte sa expiatorie (curățitare) îndreptarea noastră înaintea lui Dumnezeu. Cu tōte acestea după Ión 3, 5,

adaugă autorul nostru, botezul este indispensabil pentru a da credincioșilor harurile câștigate prin Christos. Botezul este cu totul deosebit de cel al lui Ión Botezătorul, căci acest din urmă nu este de cât o pregătire către cel întâi un botez de penitență, făgăduind numai ertarea păcatelor, sub condiția unei pocăințe sincere. Botezul creștin din contră, asigură credincioșilor împreună cu ertarea reală a păcatelor și câștigarea reală a Sf. Spirit, intrarea în împărăția gloriósă a lui Dumnezeu.

Aruncând o privire retrospectivă asupra doctrinei pe care ne-am încercat să o resuma în liniile generale, nu ne putem să ne împedica de a recunoaște o mare analogie cu aceea a lui Ulfila. Și dacă mai ținem socotelă de o mulțime de detalii de limbă și altele, mai ales de polemica ardătoare care se arată în Skeirens contra ereticilor, la care, urmând istorisirile lui Auxentiu asupra învățătorului său, episcopul Got se dedă cu pasiune, nu ne va acuza nimeni de presupușcări, atribuind acest comentar lui Ulfila.

Nu intră în sufletul nostru de a face o critică doctrinei episcopului Got; învățați mai bine calificați de cât noi pentru un asemenea lucru lău să făcăt adesea. Noi însă nu ne putem opri terminând de a adăugi o observare. Pe deoarece nobilul apostol al Goților descris de catolică ca un eretic, a cărui învățătură ar fi fost de asemenea fatală împărăției lui Dumnezeu, ca și greșalele celei mai funeste învățături; pe de altă parte, el a fost lăudat de către arieni ca un purtător de drapel a partidului lor, ca un șef de falange compacte, care în timp mai mult de un secol amenința a străbate și a respinge colonele străne, formate deja de catolici și de șeful lor. El n'a fost nicăieri una, nicăieri alta. În mijlocul discuțiilor teologice din epoca sa de care el trebuia să albească o erore simțită, cu atât mai mult, cu cât caracterul său eminaminte practic și destinele însuși ale vieții îl mănașteau cu preferință pe cîmpul cel mai nobil al activităței sale misiunii.

onare, el știu a-și conserva autonomia sa. El n'a predicat de cât basat pe cuvîntul lui Christos, învățatorul său; după cum și învățatura sa nu-i legată de cât cu slabe atingeri de diferite sisteme în vog din timpul său. Fără îndoială, multe puncte din învățatura sa ne duce spre arianism, la ceea ce convenim; dar ori-ce spirit liber de prevențiune ne va acorda, că un abis îl separă de Arie. Mai bine de cât töte desvoltările, o repede expunere a învățăturei acestuia, (Ulfila) ne va îndruma să vedem dreptatea aserțiunei noastre și enormă distanță între opiniunile celor două partide teologice. Dumnedeoū nu este părinte din totă eternitatea, dice Arie, era un timp când Fiul era încă în neființă. Creatură ca și altele, Fiul nu este prin esență sa asemenea Părintelui. Până aicea Ulfila pare de acord cu celebrul presbiter. Dar când Arie învață, cum spune Socrat, că Iisus nu este de loc, prin natura sa, adevăratul cuvînt și adevărată înțelepciune, că nu este de cât figura, că ignorând natura, esența și misterul nestrăbătut al Părintelui, îi este cu totul strein, noi suntem departe de convingerile episcopuluī Got. Existența însăși a Fiului este contingentă, ea n'a fost creată de cât pentru om, și dacă Părintele n'ar fi cugetat la creațiunea noastră, Fiul ar fi remas fără ființă; astfel sunt declarațiile lui Arie. De asemenea nu dă înapoi în față consecințelor logice a premiselor sale: Fiul este prin natura sa supus schimbărilor, alterațiunei, păcatului chiar, ca îngerii rebeli; el este greșibil și dacă n'a greșit, acesta nu probăză de cât absoluta sa perfecție omenescă. Ulfila din contră, cum am vorbit, proclamă deschis cel puțin eternitatea relativă a Fiului, atributele sale, caracterul său Dumneesc, care nu i s'a dat prin o perfectiune morală; și prin chiar natura sa. El crează, mantuiește liber lumea și nu servă de instrument pasiv pentru manifestarea voinței Părintelui. Într'un cuvînt, noi suntem aproape de a admite că *secundus Deus* a învățatului Got se confundă mai cu

cuvîntul (logos) din Ión; și dacă e o subordonare a persoanei a doua din trinitate față de cea întâia, ea nu consistă într'o inferioritate óre-care a cuvîntului, ci în acea prioritate a existenþei Părintelui, care este atât de mică, în cît mai scapă cugetării omenești; căci Dumneþul dragosteî trebuia din totă vecinicia să posedă obiectul dragosteî sale. Astfel o asemenea învîlătură nu este întreþesută de eresii și dacă nu s'ar numi biblică, este cu totce aceste intîm legată cu Christologia Sf. Pavel. Dîsa nôstră este confirmată prin frumósa profesiune de credinþă, pe care Ulfila, după spunerea lui Auxenþiu, ne-a lăsat cu puþin înainte de mórtea sa, ca un testament pentru poporul său. Noi nu putem să evităm de a da aici un loc acestui important document, cu atât mai puþin, cu cît în ora solemnă a morþii cuvintele unui mare om aþu o greutate mai mare: Ego Ulfila episcopus et confessor semper sic credidi et in hac fide sola et vera tesmentum facio ad Dominum meum. Credo unum esse Deum patrem solum ingenitum et invisibilem et in unigenitum filium ejus Dominum et Deum nostrum, opificem et factorem universe creature, non habentem similem suum—ideo unus est omnium Deus, qui et de nos tris? est Deus—et unum Spiritum Sanctum, virtutem illuminantem et sanctificantem,—ut ait Christus propter correctionem ad apostolos (suos): «Ecce ego mito promissum patris mei in vobis, vos ante sedete in civitatem Hierusalem quoad usque induamini virtutem ab alto»; item «et accipietis virtutem supervenientem in vos sancto spiritu»—Nec Deo nec dominum sed ministrum Christi.... nec... (sed) subditum et oboedientem in omnibus filio, in filium subditum et oboedientem.... in omnibus Deo patri.... per Christum..... Spiritu Sancto.....» Ce frumósă doavadă despre credinþă în Christos cuprinsă în aceste cuvinte atât de simple și atât de atingîtore! Nimeni nu găsește trăsuri de o polemică ardentă, sau mai ales de o ură teologică prea

comună acestei epoci; de loc urme de acea deplorabilă ceartă asupra expresiunilor de ὁμοδύσιος și ὁμοιόσιος, care pe atunci rumpea legăturile cele mai strânse de afinitate și de prietenie și aducea diviziunea și confusia în comunitățile creștine cele mai îndepărtate și chiar între păstorii cel mai simpli. Biblia, cuvîntul lui Dumnezeu crescă cu simplitatea spiritului unui adevărat creștin, același regula credinței, norma credinței pentru Ulfila; Auxențiu, discipolul său, ne-o afirmă și frumosă sa traducere a cărței divine ne este mărturie. Voește cineva să-l numească teolog, noi îl vom revandica numele de un mare teolog biblic, care nu se lasă atras de nicio atracțiune de școală. Că Fiul Iisus Christos este consubstanțial cu Părintele, sau nu, că este un ipostas metafistic sau nu, aceste cestiuni nu puteau de cât să escite mediocru interesul său. Dar ceea ce el știa cu evidență ultimă, este că Iisus Mântuitorul său și al lumii l'a chemat la lucrarea cea mai meritorie, cea mai frumoasă, care poate fi destinată omului, de a aduce lumina Evangeliului în țările până atunci cuprinse de întunericul cel mai des al paganismului.

Ei bine, prin o activitate neobositore mai mult de 40 de ani, Ulfila a îndeplinit misiunea ce i s-a încredințat. Prin nevoință nesfîrșite pentru înaintarea împăratiei lui Christos, pentru fericirea morală și materială a poporului său, prin credințoșia constantă a scopului său nobil, într'un timp de turburări și desordini complete, el a meritat cu dreptul numele glorios de Moisi, cu care deja contemporanii săi l-au onorat. Posteritatea n'a întârziat de a întări acest epitet pentru Ulfila, veghetorul soldat al armatei lui Christos. Numai unii catolici, tot-dăuna gata de a arunca anateme au îndrăsnit a-l condamna. Cât despre noi, avem convințarea intimă că adevărată Biserică creștină nu va refuza nici odată omagiele sale adevăratului episcop Got, apostolului păcii, care aduse atâtea miile de pagani la picioarele Mântuitorului ¹⁾.

¹⁾ Vedă Ulfila, par Charles Knauer, pag. 47—66.

CONCLUSIE.

Descriind viața Episcopului Ulfila, apostolul Gintei Gotice, care a predicat Creștinismul la acest popor pe când năvălise în țările noastre, Moldova și Valachia de altă dată, am dovedit tot-odată și existența neîndoibilă a Creștinismului la Români pe acele timpuri. La început mi propusesem să-ă scriu numai biografia sa, ca un articul pentru Revista «Biserica Ortodoxă Română». Cercetând în urmă izvórele contemporane istorice și dovejile pe care mă puteam sprijini în descrierea biografiei lui Ulfila, am ajuns pe nesimtite la expunerea complectă a creștinismului pe aceste locuri, în tot decursul secolului al patrulea. Ca izvóre și dovezi necombătute am întrebuințat pe istoricii greci bisericești contemporani, precum și cercetările critice asupra vieții lui Ulfila și pe care a scris-o Auxentiu, Episcopul din Dorostol (Silistra), discipolul lui Ulfila. Acest document ni s-a conservat într'un manuscript din Biblioteca din Paris și pe care l'a descris și comentat cu multă erudiție și pricere Germanul George Waitz și l'a publicat la Hanovra în 1840. Trebuie să stim de la început că prin secolul al IV-lea atât în Dacia Aureliană, dar mai ales în Tracia și Iliria predomină arianismul, sau mai precis semi-arianismul. Mulți dintre acești eretici său ales ca arenă de luptă, spre a-și susținea doctrina lor, tocmai locurile aceste, unde erau în mai mare libertate și siguranță; nu se temeau mai mult de exilari și persecuțiile din partea imperatorilor ortodoxi. Așa întâlnim un număr însemnat de Episcopi arieni pe aceste locuri ca Paladie din Rațiarda, Auxentiu de Dorostol, Dimofil, Maximiu din nordul Moesiei, Ursache de Singidon, Germiniu din Sirmiu, Valente de Mursa etc. etc.¹⁾. Când dar ereticii Arianii au fost alungați de Teodosie din Constantinopol, și de alții imperatorii din alte părți ale Orientului, ei se refugiară atunci pe aceste locuri, între Goți. Astfel ni se explică prezența unui număr așa de conside-

¹⁾ Vedă Istoria Mitropoliei Moldovei și Sinodul din Sirmiu sub fiul Marelui Constantin, cum și Confesiunea de credință a Episcopilor din Sirmiu, care-i cu totul semi-ariană.

rabil de Episcopă semi-ariană la Sinodul din Sirmiu¹⁾. Întâlnim tocmai din Antiohia și pe un Episcop arian, anume Doroteiū, refugiat în Tracia²⁾. Rămâne deci constatat, că în seculul al IV-lea Biserica de pe aceste locuri, ori creștinismul din ambele Daci era infectat de eresia semi-ariană. Chiar Auxențiu, care ni-a lăsat câteva notițe fără prețiose asupra lui Ulfila învățătorul și predecesorul său, mai ales Testamentul aceluia este plin de semi-arianism în totă scrierea sa³⁾. Auxențiu a scris lucrarea sa în limba latină vulgară, pentru că acesta era limba oficială pe atunci în tot imperiul Roman. Apoi pentru populația creștină mai veche, înțeleg pe coloniștii din Daci, pentru că numai acea limbă li era mai comună și mai înțelăsă, cu toate că se scria pe atunci și grecește⁴⁾. Pentru a dovedi că limba latină întrebuințată de Auxențiu era a cea vulgară, citez aicea din Waitz câteva cuvinte ca exemplu: Așa: *pre* în loc de *prae*, *etas* pentru *aetas*, *cecus* pentru *coecus*, *Grecus*, *Iudeus*, *demon*, *quero*, *sepe* etc. etc. Apoi adese se întâlnește *ae* pentru *e*, ca *craeatus*, *incraeatus*, *craetura* etc., *e* în locul lui *i* *intellegere* și *antecristi* etc. Nu se ține socată de *y presbiter*. Adesa consonanta *v* se schimbă în *b* ca *sibe*, *vibere laborabit* etc. de asemenea terminațiunea *bilis* înlocuită prin *vilis* ca *odivilis*, *invisivilis*, *incapavilis*, *incorruptivilis* ect. etc. *Varvaricum* în loc de *barbaricum*, *Eclesia* în loc de *Ecclesia*, *Cristiani* și *Cristus*, de unde la noi *Cristiană*. La multe cuvinte lipsește *h* ca *eretici*, *ora*, *esitare* etc., face uz de litera greacă *k* *Episkopus* etc. Mă par curiose și frusele: *Intra occidente, ad oriente, ad similitudine, completis in Episcopatum, mitto in vobis, sedete in civitatem*. Din exemplele aduse poate ceteroul să-și facă o idee despre schimbarea ortografică, pronunțarea cum și ciuntirea multor cuvinte strefăcute, ajunse la noi din limba latină vulgară și despre care și bat atâtă capul filo-

¹⁾ Vedă Harduin, Historia Conciliorum, vol. I.

²⁾ Vedă Theodoret Ist. Bis. IX 12.

³⁾ Vedă Textul manuscrisului lui Auxențiu publicat de George Waitz 1840.

⁴⁾ Vedă în Acta Sanctorum vol. II, luna April Epistola Bisericei Gotice, din Dacia Traiană către Biserica din Capadoccia.

logii Români, din dilele noastre, spre a le proba origina latină. Auxențiu a scris în Dorostol, prin urmare limba latină comună aceluia timp era aşa cum o scria Auxențiu, ce și a propus a immortaliza numele invățătorului și educătorului său, descriindu-i meritele și apărându-i invățătura ce profesa. Auxențiu știa de bună seamă și limba Gotă și cea Greacă ca și Ulfila, dar a preferit a scrie latinește, pentru că marea populație de peste Dunărea erau pe lângă Goți și Coloniștii lui Traian, trecuți acolo sub Aurelian, când au năvălit Goții în Dacia Traiană. Goți de curând creștinăți, nu erau încă preparați pentru a înțelege discuții religiose atât de subtile cum este arianismul, semiarianismul și ortodoxismul, și a aprofunda diferențele confesionale, ei se mulțumeau și numai cu o credință mai vagă, cu idei generale despre Creștinism; Auxențiu dar a scris mai mult pentru această populație de căt cea Gotă. Aceasta mi pare a fi cuvîntul pentru care Auxențiu a scris notișele despre Ulfila și invățătura sa în limba latină. Nu numai până în seculul al IV-lea dar și până spre finele celui al VI-lea întâlnim încă tot limba latină, ca limbă oficială a Bisericei din Dacia Aureliană¹⁾.

Importanța scrierii lui Auxențiu pentru noi Români mai este însemnată și din alt punct de vedere, pentru că numai cu istoria scriitorilor bisericești greci asupra lui Ulfila și a activităței sale pastorale, noi nu puteam cunoaște atâtea date și fapte, fiind acele și defectuoase și confuse și contradictorii; pe când ajutați de scrierea lui Auxențiu se stabilesc fără precis multe fapte și se face lumină mare asupra vechimei neîndoiosă a Creștinismului în Daciă. Unde s'a născut Ulfila, de ce origină era? Când și unde s'a creștinat? Când și unde a predicat Creștinismul? Când și la ce comunitate religioasă a servit ca cleric și s'a hirotonit ca episcop? Ce confesiune a profesat la început Semi-arianismul sau Ortodoxismul? Când a devenit arian și cu ce ocazie? Când a trecut peste Dunărea și din ce cause? La tôte aceste cestiuni de mare însemnatate pentru noi Români, acum se poate responde hotăritor și cu dovezi contemporane necombătute. Să rezolvăm de o cam dată aceste întrebări.

1) Vezi discurs de inaugurare etc.

Ulfila sau Vulfila sau Hulfila sau Unila s'a născut în Valachia de astă-dăi, probabil în Oltenia. Pe la 318, data nașterei sale, când nică o ramură de ale Goților nu trecură încă și nu se stabilisă nică în Tracia nică în Moesia. Prin urmare nu putem căuta peste Dunărea nașterea lui Ulfila. Apoi nu întâlnim nicăiri vre-o știre, că Ulfila ar fi venit ori ar fi fost trimis de aiurea ca apostol la Goți. Este dar născut între Goți. Socrat istoricul îl numește pe Ulfila Episcop al Goților—Οὐλφίλας ὁ τῶν Γότθων ἐπίσκοπος—De ce origină a fost? Filostorg istoricul, care-i Capadocian și îmbuibat și de arianism, vorbind despre Ulfila, ni spune că era Capadocian de origină și că familia lui a fost adusă de acolo ca sclavă în Goția, pe când acești barbari năvălind în Asia au luat mulți sciavi din Galatia și Capadoccia. Această invașie avu loc pe la 258 sub Cesarii Valerian și Galian, când a fost răpită și familia lui Ulfila din Capadoccia—ταύτης τῆς Ἐχμάλωσίς γεγόνεσται καὶ οἱ Οὐλφίλαι πρόγονοι. Filostorg a putut să aibă, ca om cult, cunoștințe forte positive asupra lui Ulfila compatriotul său. Biserica din Capadoccia conservă tradiția încă recentă pe atunci, că Goții au fost creștiniți de ea pentru că trecuse numai 60 de ani de la captivitatea Capadocienilor; acesta o susține și Sf. Marele Vasilie în Epistola sa 338 către Ascholius, Episcopul din Tesalonic; acesta se mai probază și prin frasa lui Filostorg, că Goții luând sclavi dintre Capadocienii, mulți dintre aceia erau clerici și carii și au profesat în această localitate, noua lor Patrie, în libertate cultul lor și între Goți, convertind pe mulți dintre acești barbari la Creștinism—καὶ πολλοὺς ἔλαθον ἐχμαλώτους ἀλλούς τε καὶ τῶν κατειλιγμένων ἐντῷ κλῆρῳ..... οὐκ διίγους τε αὐτῶν εἰς τὸ εὔσεβες μετεποίησον ¹⁾). Ulfila dar se trăgea din o familie Capadociană originară din localitatea numită Sadagoltina, luată în sclavie din Patria sa la 258 și s'a născut în Gotia ori Dacia Traiană din părinți creștini capadocieni, dar Gotisat; adică trăind între Goți ne mai știind de vechia sa patrie, și au însușit limba și traful acelor cu carii văluia, devenindu-i Gotia ca a doua Patrie. Ulfila s'a primit instrucția și educația sa în familie, în casa părintească, care evident că era creștină, învățând

¹⁾ Vedă pericopa din Filostorgiu.

odată cu limba Greacă a familiei sale și cea Gotă a țărești. Apoi din contactul cu Imperiul Roman, și în care în urmă a trăit peste 35 de ani, a învățat și limba latină, în care a și scris și predicat în urmă, după cum ne atesteză ucenicul său Auxentiu—*quadraginta annis in Episcopatu gloriose florens, apostolica Gratia, Grecam et Latinam et Goticam linquam sine intermissione in una et sola ecclesia Cristi predicavit.* Trebuie să admitem că Ulfila avea o predispoziție și un devotament nelimitat pentru propagarea și lățirea creștinismului între Goți și pagani. Numai astfel se explică sacrificiile sale îndelungate și persistența sa de o viață întrără în predicarea Evangeliului lui Christos. Activitatea misionară a lui Ulfila se întindea asupra tuturor triburilor Gotice, ce invadasă și ocupașă Dacia Traiană. Istoricul Socrat ne povestește, că Ulfila a predicat Creștinismul nu numai la o parte dintre Goți, ci în totă Dacia, din care cauza și altele a provocat și o persecuție asupra creștinilor din Dacia Traiană.—'Επειδὴ δὲ Οὐλφίλης, οὐ μονον τοὺς ὑπὸ Φριτιγέρων, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπὸ Ἀθανάριχον ταττομένους βαρβάρους τὸν χριστιανισμόν ἔξεδιδασκε, ὁ Ἀθανάριχος, ὃς παρχαρατομένης τῆς πατρῷου θρησκείας, πολλούς τῶν χριστιανιζόντων τιμορίαις ὑπέβαλε¹⁾. Din Epifanie mai cunoștem că un eretic fanatic, anume Audaeus sau Audeu izgonit din părțile Eufratului, pentru eresia lui primejdiosă și exilat între Sciții din Pontul Euxin, acesta neputând trăi și estindere eresia sa acolo, fiind prea barbar, a înaintat, ne spune, în Dacia Traiană la Goți, și aci să așezează eresia sa, ademenind pe mulți Goți și barbari la învățatura sa. Textul ne mai spune că Audeu a mers până la locurile cele mai din lăuntru ale Goțiilor predicând eresia sa—καὶ εἰ; τὰ πρόσω βχίνων καὶ εἰς τὰ ἐσώτατα τῆς Γοτθίας, πολλοὺς τῶν Γότθων κατήχησεν. Acest Audeu a format curând și o biserică eretică aicea între Goți, a format monastiri și săvârșea ritualul bisericesc în ele după ideile sale greșite, mai ales în cesiunea Pashăi: ἀφ' οὐπερ καὶ Μοναστίρια ἐν τῇ αὐτῇ Γοτθίᾳ ἐγένετο. Cu timpul înmulțindu-se sectanții, acest Audeu le așeza consfințit și o ierarhie, având și doi Episcopi, Uraniu și Silvan. În ce direcție să așezează activitatea sa predicatorie

1) Vezi pericopa din Socrat.

Audeū? De bună sémă trebuie să admitem cu tótă siguranța, că acest eretic s'a răspândit învățatura sa falșă în altă parte dê cât acea în care predica Ulfila; ei eraū contemporani, dar cu totul diferiți în confesiuni, unul ortodox altul eretic condamnat. Din istorisirea lui Epifanie să străvede că Audeū s'a îndreptat activitatea sa misionară spre Moldova, Valahia până spre Buzeū și Transilvania de astă-dî. După Epifanie întâia persecuție în Gotia a fost îndreptată mai ales asupra audienilor de cătră Athanarih, care era șeful tribului Vest-Goților. Prin urmare în acea parte își răspândisă Audeū eresia sa ¹⁾.

Apoi dacă s'ar admite că Audeū își formașă societatea sa religiosă în Valahia și Oltenia, între Ortodoxi, atunci nu se poate explica cum acei eretici aū fost exterminați, iar Ulfila cu comunitatea sa ortodoxă să fi putut a se refugia peste Dunărea. Ulfila dar trăia mai spre méză-dî, iar Audienii mai spre apus. Astfel se explică faptele în mod natural. Ulfila, care, cât timp a stat și pastorit Biserica creștină din Dacia Traiană, știm că era ortodox aprins; putea óre el suferi să se încuibe între coreligionarii săi Goți eresii și schisme, mai ales când el știa că Audeū a fost exilat din patria sa tocmai pentru învățatura sa greșită și pericolosă? De aceea trebuie se admitem că Ulfila își îndrepta și el curând activitatea sa misionară și asupra Goților din acea parte spre a nimici eresia audiană, ce se răspândise cu atâtă repergiune între barbari.

Din acéstă luptă misionară-religiosă a lui Ulfila asupra eriei lui Audeū și din opoziția ce întâlnea acesta din partea ereticilor, producendu-se naturalmente o învrăjire a prigă și prigonirile între membrii aceluiași popor a rezultat întâia persecuție asupra creștinilor din partea lui Atanarih. Ulfila, care era ortodox—*Ἄλλα γάρ καὶ Οὐλφίλας ὁ παρ’ αὐτοῖς τότε ἱερωμένος, τὰ μὲν πρῶτα οὐδὲν διαφέρετο πρὸς τὴν καθολού Ἐκκλησίαν*—vădend ridicată persecuția asupra pastoriilor săi, în care mulți și dintre ortodoxi aū suferit martirul, pe lângă ereticii Audieni, cari aū fost atunci nimiciți și alungați—*Καὶ γάρ ἀπὸ τῆς Γοτθίας ἐδιώχθησαν οἱ πλειους, οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἡμέτεροι ἔκει γριστιανοί, δωγμοῦ μεγάλου*

¹⁾ Vedî pericopa din Epifanie.

ἐνσταντος ὑπὸ βασιλέως Ἐλληνος.—s'aă hotărît a-șă părăsi țara și a se refugia în Moesia interioară, la pările munților Balcani împreună cu un însemnat număr dintre păstorii săi. Athanarih fiind pagân, nu făcea deosebire între eretici și ortodoxi, ce-i persecuta pe toți de o potrivă, și-i urmărea pe creștini ori unde-i găsea. Ulfila la etatea de 30 de ani fiind hirotesit ceteț și în urmă episcop la anul 348 sub Marele Constantin de cără Eusebiu din Nicomidia, după Filostorg, dar pe atunci știm că numai trăea Impăratul Marele Constantin, poate nici Eusebie; iar după Socrat și Sozomen, se dice că a fost hirotonit în Constantinopol și ne spune hotărît că la început era ortodox, cum vom vedea, și numai mai târziu deveni semi-arian. Sf. Ioan Chrisostom în Epistola a XIV-lea, cără Olimpiada atribuită lui, ne spune, că el l-ar fi hirotonit pe Ulfila de Episcop al Goților. În tot casul știm, că Ulfila era în relație la început cu ortodoxii, și că a fost hirotonit în Constantinopol. După hirotonia sa în Episcop a mai trăit încă șapte ani între Goții din Dacia Traiană, apoi din cauza persecuției întăia la 355 încetându-și activitatea sa directă misionară în Dacia Traiană, trecusă Dunărea și se refugiară cu un număr mare dintre frații credincioși în pămîntul Roman, cum se exprimă Auxentiu. Cu voia Impăratului Constanțiu se aşazară peste Dunărea făcându-și noi locuință sub pările Balcanilor. Aceasta a fost întăia persecuție, despre care vorbește și Filostorgiu: «A aşezat împăratul pe acest popor trans fug în cuprinsul localităței Moesiei după cum a voit fiecare și pe Ulfila 'l avea în cea mai mare cinste»¹⁾. Observăm că nu ni se spune numele șefului persecutator; dar în Auxentiu îl întâlnim cu numirea de Iudex, și care nume se referă după noi la Athanarih, pentru că iată ce ne spune un contemporan despre Athanarih: ²⁾ Οὐτω γοῦν τὴν μέν τοῦ βασιλέως ἐπωνυμίαν ἀπαξιᾷ, τὴν τοῦ δικαστοῦ δὲ ἀγαπᾷ.—Astfel denumirea de împărat o lepăda, și-i plăcea acea de judecător. Așa dar în întăia persecuție în Dacia Traiană Athanarih conducătorul Goților de la Vest nu se numea nici Domn, nici Rege sau împărat, ci simplu Iudex. Martirii în această persecuție au fost foarte numeroși, după cum ne is-

¹⁾ Vezi pericopa din Filostorg.

²⁾ Thesmisticus orat. de pace, (anul 369) ediția Amberg. 1605 p. 100.

torisește Epifanie, când aŭ suferit martirul mulți Audienți eretici și aŭ fost cu totul alungați și nimiciți din Dacia Traiană; dar între eretici aŭ suferit schinguirii și martirisările mulți dintre ortodoxi—ἀλλὰ καὶ οἱ ἡμέτεροι ἐκεῖ χριστιανοί... ἔδεωχθησαν¹⁾). Nu putem însă preciza, carii sunt martirii Ortodoxi ce aŭ suferit în acăstă persecuție, pentru că nici Metafrast, nici Nicodim Aghioritul, nici Acta Sanctorum nu ne-aŭ păstrat date precise și nici tōte numele lor; iar acesta, pentru că persecuția a avut loc în pămēnt barbar, unde nu putea străbate nimeni dintre creștini și dar numai din spusele celor ce scăpaū din mōrte, din faptul nimicirei Audienilor și din trecerea lui Ulfila peste Dunărea pricepem asprimea acestei persecuții.

Pe acest timp 348 Vest-Goți erau cărmuiți de Athanarih, iar Ost-Goți de Fritigern. Motivul persecuției întări a fost certele dintre eretici și ortodoxi, carii căutaū fie-care să atragă cât mai mulți adepti dintre Goți în partea sa. Fie dar din cause pur religiose, fie pōte și din cause politice voind Athanarih a stăpāni peste toți Goți, luând de pretext, că prin introducerea Creștinismului între Goți, aceștia să ar fi alterat caracterul lor resboinic prin învățăturile pline de blândeță și pace ale Creștinismului. Athanarih, dic, să ridică cu răsboi crâncen asupra lui Fritigern și-l învinge. Fritigern atunci se grăbește a cere ajutorul Romanilor spre aș resbuna asupra lui Athanarih. Romani, carii sufereau dese invazi peste Dunărea de la Goți, spre aș asigura linistea în Provinciile transdanubiene și spre a predomina asupra unei părți măcar dintre Goți, aŭ admis propunerea lui Fritigern și aŭ trimis imediat legiuni și cohorte peste Dunărea de a ajuta pe Fritigern contra lui Athanarih. Iată cum se exprimă Socrat despre acăstă vrăjmășie dintre conducătorii Goțiilor: «Arătându-se Athanarih mai puternic, Fritigern se refugiază la Romani și cere ajutor în contra vrăjmășului. Se face cunoscut acesta împăratului Valente și ordonă armatei așezate în Tracia să ajute pe barbari săcend expediție asupra barbarilor. Si câștigând biruința asupra lui Athanarih peste Dunărea, punând pe fugă pe răsboitorii. Acesta aŭ fost motiv ca să se facă mulți dintre

¹⁾ Vedî pericopa din Epifanie.

barbari creștini». Aceste lupte între Goți se petrec între anii 368—370. Ulfila era deja peste Dunărea cu o sumă de creștini petrecând în pace și liniște, ocupându-se cu deosebire cu agricultura și cu păstoria. Cu toate acestea în Dacia Traiană erau încă mulți creștini rămași tăinuiți, și a căror număr a crescut mult, mai ales după victoria lui Fritigern cu ajutorul armatelor Romane. Acesta ne o spune precis atât Epifanie—Οὐ λείπει δέ πῖζα σοφίας, οὐδὲ φύτευμα πίστεως ἀλλὰ εἰ δοκοῦσι πάντες ἀπηλάσθαι, πάντως εἰσὶν ἔκειθεν ἀνθρώποι. Οὐκ ἐν্খωρεὶ γάρ λεῖψαι τὴν πηγὴν τῆς πίστεως¹⁾, precum și Socrat: Αὕτη πρόφρασης γέγονε τοὺς χριστιανοὺς γενέσθαι τῶν βρεβάρων πολλοὺς²⁾. Nu trebuie să uităm că Ulfila treceând peste Dunărea s'a îngrijit de aproape de sora fraților săi din Dacia Traiană. Totă ocupația sa principală se resfrângea asupra lățirei creștinismului între Goți de peste Dunărea și în acest scop trimitea misionari, clerici învețați, devotați și disciplinați de el. Așa în epistola trimisă de către Biserica Gotă către cea din Capadoccia ni s'a conservat dovada sigură că lucrul așa s'a petrecut. Iată ce cetim în acea Epistolă: «Apoi pornindu-se persecuție mare de către cel ce păcătuiau (persecutați pe creștini) în Gotia (Dacia Traiană) asupra Bisericei lui Dumnezeu, când se apropiă S-ta di a Paștelor, a voit (Sf. martir Sava) să se ducă în alt oraș (de unde își desfășura lucrarea sa misionară) la Guthican presbiterul (care și acesta era un alt misionar) ca se săvîrșescă sărbătoarea. Pornind el, pe cale a vădut un bărbat ore-care, prea mareț și frumos la față, și i-a dîs lui: Intörce-te și te du la Sansala (și acesta alt misionar) presbiterul. Iar Sava i-a respuns dicîndu-i: Sansala s'a dus de acasă, căci Sansala fugisă din cauza persecuției și petreceea în Panonia, atunci însă pentru diua Sf. Paști aū fost venit de curând la casa sa»...

Rămâne dar dovedit, că Ulfila se îngrijea de aproape despre creștinarea populației de peste Dunăre, și și avea misionarii săi, pe cari numai el îi înveța, disciplina și hirotonea și apoi îi trimitea în Dacia Traiană, și acesta, pentru că numai el era recunoscut ca canonic Episcop al tuturor

¹⁾ Vedî pericopa din Epifanie.

²⁾ Vedî pericopa din Socrat.

creștinilor Goțl. Acum Athanarih, bătut de către Romani s'a refugiat în regatul său și a pornit o a doua persecuție asupra tuturor creștinilor din Goția, spre a-și răsbuna asupra lui Fritigern, ce devenise creștin și asupra Romanilor și a-și șterge rușinea suferită. Această persecuție a fost cea mai crâncenă și mai îngrozitoare. Nenumărați creștini, locuitorii ai Daciei Traiană, au primit cununa martirică cu o resignație și o persistență nedescrisă. Persecuția începe în partea de jos a Moldovei și se întinde până și peste Dunăre. Cu această ocazie a suferit pe la anul 370 și sf. Sava martirisarea sa, el a fost în cele din urmă înecat cum am vădut, în rîul Buzău (*Μουσέον*). Din martirologiile grecești și latinești cunoscem acum un număr foarte mare de martiri din această epocă¹⁾. Să nu uităm îarăși, că Biserica Gotă dacă voim să enumărăm la vrăjitorul jurisdicție cădea pe acele timpuri în decursul secolului al IV sub jurisdicția Papăi, cu siguranță până la Dunăre. Apoi și despre Biserica de peste Dunăre, de pe aceste locuri din Dacia Traiană, tot martirologiile latine ne-au conservat materiale multe despre martiri. Nicăi este posibil să admitem vre-o înrăurire bisericescă alta, de cât cea a Papăi pe atunci asupra Daciilor, pentru că jurisdicția sa se întindea în totă peninsula Balcanică, numită și Europa. Pentru acest cuvînt găsim mult material pentru noi pe acele timpuri în Biserica papală. În părțile acestea, mai știm că s-au făcut cele mai vechi încercări de traducerî ale sf. Scripturi din limba greacă în cea latină, în Scythia mică a trăit și un Dionisie Exiguul, numit și Tracul etc.. etc. Fericitul Ieronim spune în cronicul său că la anul 370 Athanaric a ridicat o grozavă persecuție a-

¹⁾ Consultă catalogul martirilor extrași din martirologiile: S. Augustin, Lubin, Nicodim, Aghioritul, și mai ales acel din Acta Sanctorum, unde sunt clasificați pe lună. Să ținem seama că în Acta Sanctorum sunt publicate până acum numai 10 lună, Noembrie și Decembrie lipsesc. Cercetând acum, stănd în Monastirea Cozia și viețele sfintilor, ediția de Neamț, 12 volume, publicate între ani 1807—1815, prin îndemnul și ajutorul și bănesc a neuitatului păstor, model între cei Români, Veniamin Costache, declar că n-am găsit nimic ce ne-ar interesa în cestiunea noastră. Aceste vieți sunt traduse din rusește, și respectiv de date, localități și numiri sunt forte pe deasupra, ba de multe ori încurcă mai mult pe cercetător, pentru că sunt lipsite de ori ce critică istorică.

supra creștinilor din Dacia Trajană: «Athanaricus rex Gotorum in Christianos persecutione commota plurimos interfecit, et de propriis sedibus in Romanum solum expulit». Numărul creștinilor sporise fără simțitor, cum am demonstrat, în Dacia Trajană, prin misionari trimiși de Ulfila. Athanarii pornind cu furie acăstă persecuție asupra creștinilor au fost nevoiți aceștia să se refugie, spre a-și salva viața, tot în pământul Romanilor. Acăsta-i a doua emigrare a Gotilor peste Dunăre. Ulfila în retragerea sa peste Dunăre să așezat cu creștinii săi în jurul Nicopolului și sub Balcani, acești noi emigranți s-au stabilit atât în Mesia cât și în Tracia. Ulfila, după Socrat și Sozomen, pare că a fost ortodox, până ce a trecut Dunărea și a participat la Sinodul din Constantinopol la 360. ταύτη καὶ Οὐλφίλας ὁ τῶν Γότθων ἐπίσκοπος τότε πρῶτον συνέθετο· τόν γὰρ ἔμπροσθεν χρόνον τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἡσπάζετο, ἐπόμενος Θεοφίλῳ, ως τῶν Γότθων ἐπίσκοπος ὃν, τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ παρὼν καθηύπεγραψε¹⁾ Sozomen admite că prin înselăciune și corupție ar fi fost ademnit la acel Sinod de a subscris confesiunea ariană²⁾. Auxențiu îl descrie pe Ulfila ca și cum ar fi fost arian de la început, tace de acăstă schimbare confesională a lui Ulfila. Mai drept este a admite că Ulfila a fost la început ortodox, și apoi cu ocazia emigrării ducându-se la Constantinopol a fost ademnit și poate nevoit de către Impăratul Valente și Patriarhul Eudoxiu de a primi arianismul, ca o condiție spre a-i se permite aședarea peste Dunăre, pentru că predomina atunci arianismul. Nu putem ști positiv dacă toți creștinii Goți în emigrația a doua erau ortodocși sau arieni, putem însă afirma că trecând peste Dunăre au devenit și aceștia de confesiunea semi-ariană precum și cei refugiați cu Ulfila la început. Fritigern nevoit de năvălirea Hunilor și de către cruda persecuție asupra creștinilor din partea lui Athanarii, devine și el creștin, însă semi-arian și trece și el Dunărea cu populația sa. Pentru acăstă strămutare a fost trimis Ulfila la Constantinopol de a cere învoie de la împărat și care li s-a dat prin influența lui Ulfila; dar tot cu condiție de a îmbrățișa credința Impăra-

¹⁾ Vedî pericopa din Socrat.

²⁾ Vedî pericopa din Sozomen.

tului Valente, acésta ne-o spune clar Teodoret¹⁾. Astfel Ulfila primind semi-arianismul lău urmat și toți Goții atât cei din emigrarea întâia cât și cei din a doua, împreună cu Fritigern când s'a retras și el peste Dunăre. Despre a doua persecuție de la 370 vorbește și sf. M. Vasilie în epistolă sa către Ascholiu episcopul de Tesalonic, în care laudă virtuțile martirilor și în special pe Martirul Sava Gotul²⁾. Acesta persecuție a durat mai mulți ani, fiind că după Ieronim populația creștină se refugase peste Dunăre la 370 iar martirul lui Sava se pune la 372. În tot acest timp dar, creștini din Dacia Traiană au stat sub persecuție. Fericitul Augustin afirma că creștini persecuți de Athanarii erau ortodoxi. «Nisi forte non est persecutio computanda, quando rex Gothorum in ipsa Gothia persecutus est Cristianos crudelitate mirabili, cum ibi non essent nisi catholici, quorum plurimi martirio coronati sunt sicut a quibusdam fratribus, qui tunc illic pueri fuerant et se ista vidisse incunctanter recordabantur, audivimus³⁾. Putem afirma dar acum că după cum Goții au invadat de trei ori peste Dunăre, întâia dată la 355, când s'a refugiat și Ulfila, din cauza unei persecuții, la 370—372 a doua persecuție, când au avut loc a doua emigrare în masă mai mare, tot din cauza persecuției și în fine la 375 când a trecut și Fritigern și s'a făcut și creștin arian și când a avut loc și a treia persecuție. Să notăm că între 370 și 375 Huni și făcuse aparitia în Dacia Traiană și au contribuit mult și ei la aceste emigrări.

Pentru ca cititorul să se convingă singur despre adevărul că marea majoritate a martirilor erau dintre vechii coloniști ai Daciei Traiane și numai puțini dintre Goți, de și toți trec sub numirea comună de martiri Goți, daă aicea o mică listă ce arată originea numelor martirilor:

I) Sf. martiri cu nume latine: 1) Maximus, Acutionis, Vitus, Acutus, Tobias, Eugenda, Anastasius, Iucundus, Leonis, Ioannis, Gabrielus, Sionius, Bretonianus, Sinerius, Sineretus, Rutilus, Libius, Aeterius, Capitonis, Leonica sau

¹⁾ Vezi pericopa din Teodoret.

²⁾ Vezi Epistola Bisericei din Goția.

³⁾ De civitate Dei XVIII 52.

Leuncula, Secundus, Sergius, Optatus, Maxima, Syla, Mamycă, Vircus, Evagrius, Bonignus, Christus, Rufus, Patricius, Rufina, Moderata, Romana, Secundus, Florentius, Germinianus, Saturus, Gaianus, Maximus, Quintilianus, Florianus, Quirillus, Quindeus, Crispionius, Aquilinus, Victoris, Valention, Iulius, Martialis, Victorius, Servulus, Quirinus, Iulia, Saturnina, Ninnita, Marcus, Iulius, Ebustus, Rusticus, Silvius, Marcus, Iulius, Feliciana, Felicis, Emilius, Merona, Marina, Rodofia, Magrinus, Secundinus, Eperentius, Ciciha, Vitalis, Rufinus, Evangelus, Agnitus, Marcianus, Domnus, Aurelianus, Acripinus, Secundus, Maximus, Fortunatus Martialis, Secunda, Donata, Bassus, Maximus, Marinus, Iustus, Aemilianus, Dassius, Florus, Laurus, Maximus, Silvanus, Sabinus, Basilla, Gordianus, Lucianus, Valerianus, Plantus Ambutus, Priscus, Crescentis, Faustinus, Martialis, Iannuarius, Marcialis, Pigra, Saturninus, Castus, Primus, Probus. etc... Tóte aceste nume sunt de origină latină, și puține latinizate și susținem că sunt martiri dintre locuitorii vechilor Daci, din acei Romani ori Romanisați cu cari s'aú colonisat Dacia de către Trajan și cari pe timpul lui Aurelian, din cauza năvălirei Goților și mai în urmă a Hunilor uní aú trecut peste Dunăre și s'aú aşedat în orașele de pe malul drept al ei, iar alții aú suferit martiriul pe teritorul Daciei Trajane. Toți sunt martiri din timpul arianismului, exceptând numai patru din ei cari sunt martirisați de Bulgarî în secolul al IX. Multe din aceste numiri se întâlnesc până astă-dî românisate la ginta Română. Este dar de netăgăduit, că nomenclatura sf. martiri din secolul al IV și al V înainte cu secoli de creștinarea slavilor și bulgarilor, ne arată clar vechimea creștinătății locuitorilor din Daci.

II). Din contră numirile sf. martiri de originea Grécă pură sunt mai puține; dar să cităm câte-va și din acestea: Hermenitis, Timotheus, Anastasius, Nichita, Georgius, Antigonus, Ephremus, Basileus, Eugenius, Agathadorus, Nestorie, Irineu, Theoprepus, Amfilochius, Alexandru, Zosim, Ciril, Theotim, Dionius, Timotheus, Hesichius etc.

III). Se găsesc însă și numiri de origină străină, fie Gotă ori Traco-Dacă, ca: Artaxus, Herisus, Ratitis, Tatia, Rogat, Dandus, Danda, Sotrasi, Verca, Batussius, Arpila, Arbela, Hagna, Rhya, Egatrace, Hescous, Sigetza, Suerila, Suimpla,

Philga, Baridis, Dada, Calcorus, Sodera, Gotia, Speis, Spiruș etc.

Numărul martirilor în aceste trei persecuții a trebuit să fie enorm. Nu ni s'a conservat însă, de cât puține nume, probabil ale acelora ce erau din familiile mai însemnate Române sau ale unora dintre predicatori ori misionari ca Nichita, Sava, Sanzala etc. și cari au putut fi păstrate în memoria ruedelor lor și a creștinilor refugiați. Numele acestora fie direct ori indirect s'a scris și notat de către vechii martirologiști latini și greci.

Inmulțindu-se populațjunea Gotă peste Dunăre și îngrijindu-se Imperatorul Valente de acesta, a început a-i constringe și vexa prin mijloce administrative. Șefii Goți atunci nevoiți, căci și alungați Hunii din Dacia Traiană, când trece Dunărea și Athanaric, se pacifică și se înțeleg între ei de a face cauza comună și resistență Imperiului Roman, pretindând pămînturi și liniște. De aici se naște acel răsboi fatal între Goți și Români, când pierde în flacări Imperatul Valente. Acest fapt avu loc la 378. Înainte de acăstă luptă Ammian istorisește că s'ar fi trimis la Valente un preot Christiani ritus presbiter ut ipsi adpellant (XXXI. 12. 8) ca să mijlocescă pacea dar n'a reușit. Se poate admite că tot Ulfila să fi fost însărcinat și cu acăstă solie. După acăstă victorie a Goților asupra Romanilor, ei plecă în mase spre a cucerii Constantinopolul, dar Ascoli și oprește la Tesalonic, atunci se aşeză toti în provinciile de la sudul Dunărei. Nu trebuie să admitem că creștinii, adică Gotii toti, precum și vechii coloniști ai lui Traian ar fi părăsit toti Dacia Traiană, mulți din ei să aibă refugiat în locuri sigure, în munți, în peșteri și prin ascunđeturile Carpațiilor, alt-fel nu se explică cum Hunii au primit în aceste locuri semînța creștinismului. Nu cunoșcem să se fi trimis Hunilor vre un apostol ori predicator în acest scop, prin urmare Hunilor li s'a semnat creștinismul prin creștinii existenți în Dacia Traiană. Cunoștem însă că creștinismul era cunoscut Hunilor. În Dacia Traiană iarăși avu loc o a treia persecuție, cum am promenit mai sus pe la 375, când au suferit martiriul mulți creștinii din Dacia și mai ales cei de pe malul drept al Dunărei, cu ocazia retragerei peste Dunăre și a lui Athana-

ric¹⁾). După mórtea oribilă a lui Valente și suirea pe tron a lui Teodosie, lucrurile iau cu încetul altă față. Prin diploma împăratului Teodosie, Goți se pacifică și se liniștesc, atât din punct de vedere civil cât și bisericesc. Teodosie apără credința din Niceea și alungă pe arianî împreună cu Episcopul lor din Constantinopol. Adună un conciliu la 381 și se condamnă arianismul. Apoi prin nouă dispoziționi și legi restrînge drepturile arienilor din Moesia, Macedonia și Tracia, în cât curînd partida ariană devine neînsemnată. În Occident sub influența sf. Amvrosie se convocă un Sinod contra arienilor la Aquilea și condamnă pe arianî și se distitue și Episcopii arienî Paladiu și Secundian. Împăratul Teodosie mai încercă a împăca partidele religiose convocând un sinod la 383, care să fixeze norma credinței, dar nu reușî, din cauza cerbiciei arienilor. La acest conciliu se pare că participă și Ulfila cu puțini ani înainte de mórtea sa. Iată ce ne spune Auxențiu despre Ulfila: «După ce Ulfila administra Episcopia sa 40 de ani, șapte dincolo de Dunăre și 35 în Imperiul Roman (de sub părțile munților Balcani până în Dunăre și administra și Biserica din Dacia Traiană) merse din ordinul împăratului la Constantinopol, la un conciliu; dar aci muri și fu înmormînat cu multă onore, de o mare mulțime de coreligionari». După ce predomină credința ortodoxă, prin ajutorul Împăratului, atunci Teodosiu promulgă acele două legi religiose contra arienilor, legea No. II și IV, în codicele Teodosian, prin care interdice ori-ce discuții religiose, una din aceste legi este dată la 386, iar alta la 388, tocmai în anul morței lui Ulfila. Din cuprinsul acestor legi se vede că arienii erau persecuți și mult mărginiți în drepturile lor, și trebuie să admitem că Ulfila se duse la Constantinopol și la 388 spre a mijlochi la Împăratul de a îndulci acele legi și a convoca un conciliu spre a pacifica lucrurile. Ulfila nu reușește a ridica acele legi și a provoca convocarea unui Sinod, de aceea bîtrân acum, obosit de muncă de aproape un secul, vîdîndu-se și condamnat și disprețuit, perdiendu-și vechiul său prestigiu și reputația de mai înainte, supărat și întris-

¹⁾ Să se consulte Acta Sanctorum și datele martirisării creștinilor pe aceste timpuri.

tat moare în Constantinopol, ca și Athanarii, ceva mai înainte, și unde a fost înmormântat cu mare pompă, luând parte la funerarii mulți Episcop. Socrat ne spune (V. 23) că chiar atunci s'ar fi ales de succesor lui Ulfila un ore-care Selenas, got de origină, dar după numă frigian. Acesta însemnă că Goți intrau în căsătorie cu locuitorii Daci, indigeni sau aduși sclavi. Ulfila lasă după el mai mulți discipoli crescuți și educați de el, ca Auxențiu, Selenas și Maximin etc., etc. Socrat ne spune că acest nou episcop al Goților mai înainte de a-și fi succesor lui Ulfila i-a fost secretarul său: ὅπογραφεὶ τε γενομένῳ καὶ διαδόχῳ Οὐλφίλῳ τοῦ παρ αὐτοῖς ἐπισκοπήσαντος — și care i-a fost secretar și succesor lui Ulfila ce fusese Episcop la ei (Goți)¹⁾.

Ulfila, cât a stat peste Dunăre s'a ocupat cu traducerea sf. Scripturi în limba Gotă, care-i monumentul filologic cel mai prețios pentru Germani până astăzi. Se susține de criticii Germani că traducerea lui Ulfila este de pe textul Grec; dar a consultat și pe cel latin, apoi că limba Gotă este elegantă și frumosă, că literile le-au luat ori imprimutat, pe lângă cele vechi Germane din dialectul Runic; din limba Greacă mai mult. Astfel Ulfila nu este un inventator al literelor Germane; ci un combinator, organizator, introducând în limba gotă litere grece și latine unde lipseau cele germane, spre a putea mai precis să exprime ideile. În tot cazul Ulfila a fost un apostol al Goților și un Episcop al coloniștilor din ambele Daci.

Scris-am acestea în anul măntuirei 1898, August 5, în vestita Monastire Cozia, când am împlinit al 60-lea an al vrăstiei mele.

Constantin Erbiceanu.

¹⁾ Sozomen VII 17.

DACIA TRAIANĂ ȘI
AURELIANĂ IN
SECOL. AL IV

CRESTINISMUL

DIN

EVXINUS

DONTUS

q

TRACIA

Serbia -

Erebie Budineană
Orbod. Ulfilea
Tracerea lui Ulfilae

